

T.C.
DIŞIŞLERİ BAKANLIĞI

LOZAN BARIŞ ANTLAŞMASI'NIN 70. YILDÖNÖMÖ

Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki Anma Töreni
24 Temmuz 1993

T.C.
DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI

LOZAN BARIŞ ANTLAŞMASI'NIN 70. YILDÖNÜMÜ

Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki Anma Töreni
24 Temmuz 1993

T. C.
DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI
KÜTÜPHANESİ

DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI
KÜTÜPHANESİ
Arşiv No: 13612 ✓
Y. r. E.:

356.1024
L02
1933

D.N.
1399

DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI
KÜTÜPHANESİ
T.C.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki Arşiv Torun
24 Temmuz 1993

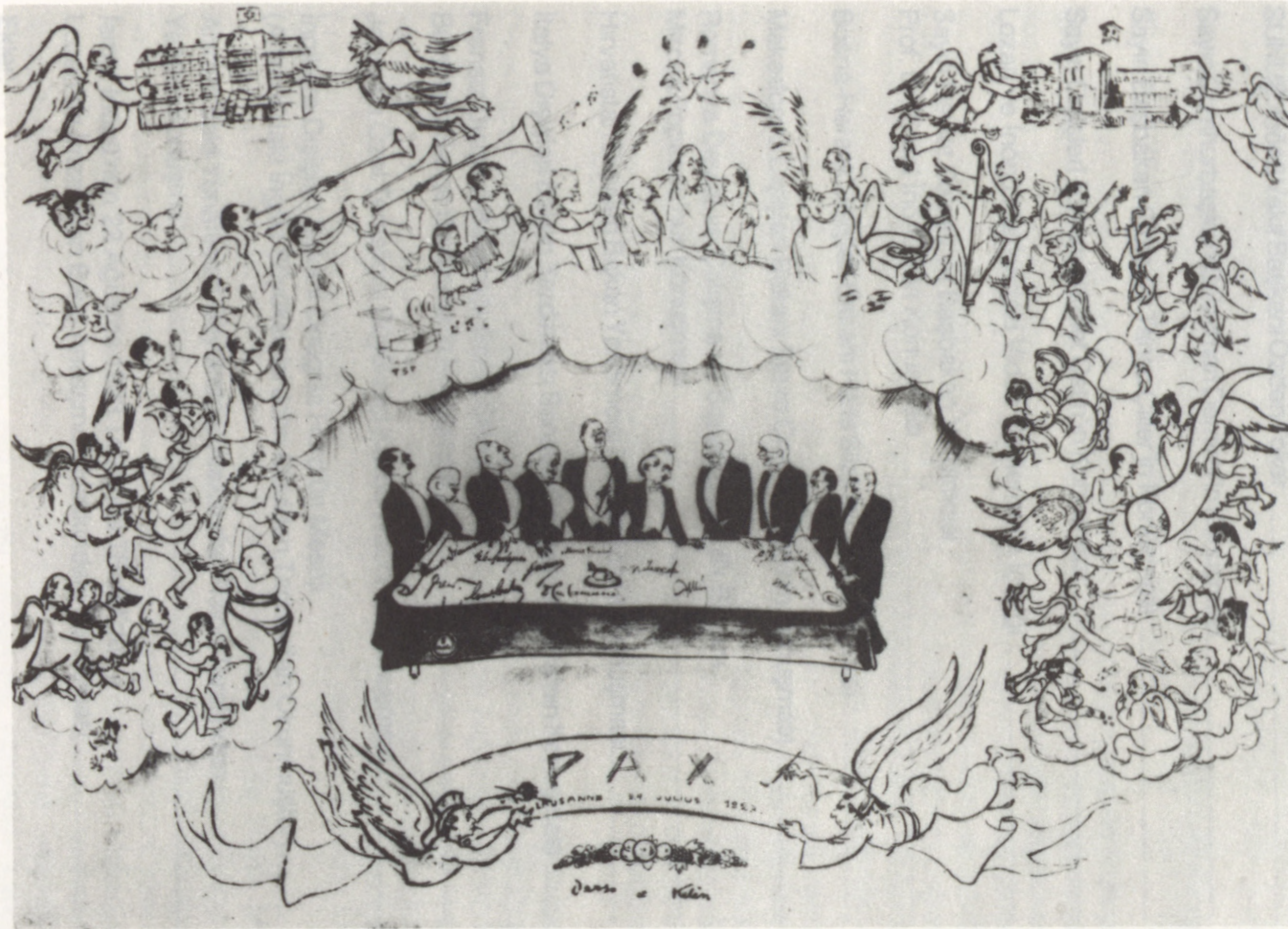
Lozan Antlaşması Sırasında
Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi
Gazi Mustafa Kemal Paşa

T. C.
DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI
KÜTÜPHANESİ

Lozan Antlaşması Sırasında
Dışişleri Bakanı ve Türk Heyeti Başmurahtası
İsmet Paşa

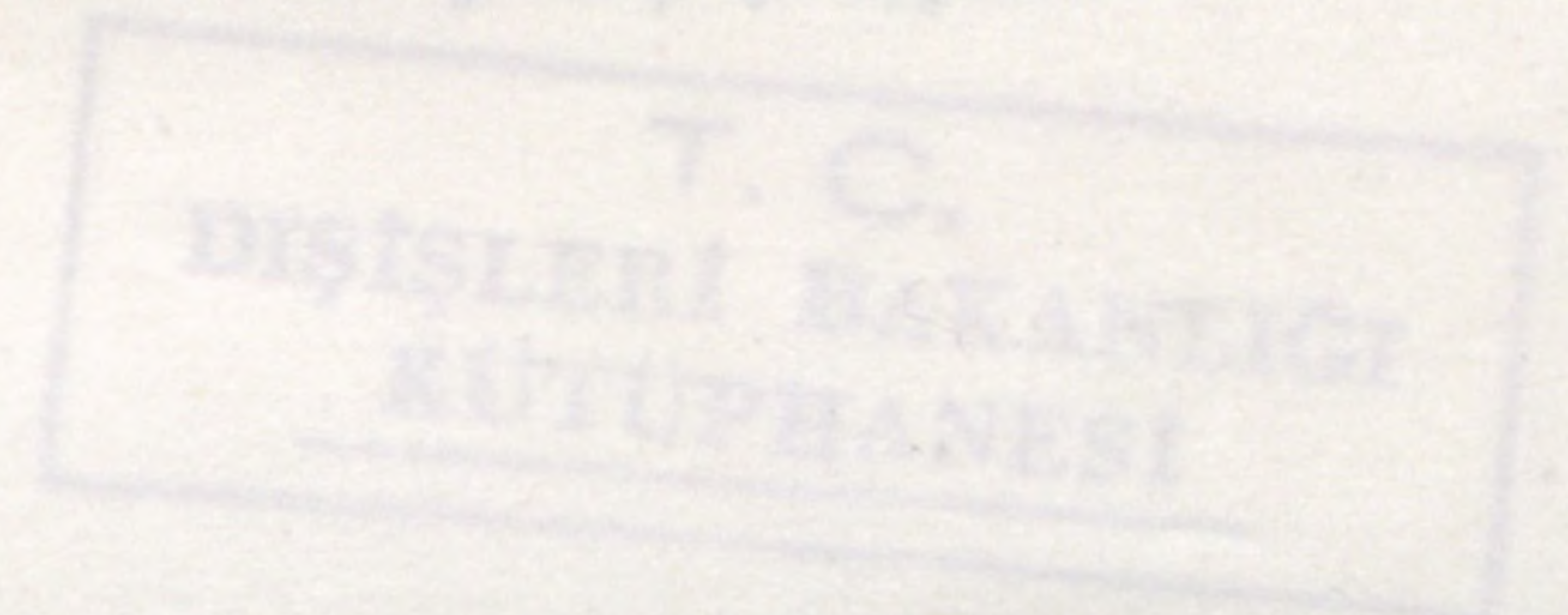
T. C.
DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI
KÜTÜPHANESİ

Lozan Antlaşması'nın imzalanması Vesilesi ile Derso ve Kelèn Tarafından Yapılan Karikatür

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ: Sayın Dışışleri Bakanı Hikmet Çetin	I
SUNUŞ: İnönü Vakıf Başkanı Özden Tokar	III
Sayın Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in Konuşması	1
Sayın Başbakan Profesör Tansu Çiller'in Konuşması	6
Sayın Dışışleri Bakanı Hikmet Çetin'in Konuşması	7
Lozan ve İnönü Hakkındaki Video Gösterisinin İçeriği	10
Sayın Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Prof. Dr. Erdal İnönü'nün Konuşması	13
Bosna-Hersek Dışışleri Bakanı Haris Silajdzic'in Konuşması	18
Makedonya Dışışleri Bakanı Stevo Crvenkovski'nin Konuşması	19
Romanya Devlet ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Mircea Popescu'nun Konuşması	19
Hırvatistan Dışışleri Bakan Yardımcısı Ivo Sanader'in Konuşması	21
İtalya Dışışleri Bakan Yardımcısı Senatör Carmelo Azzara'nın Konuşması	22
Fransız Dışışleri Bakanlığı Genel Sekreteri Büyükelçi Serge Boidevaix'in Konuşması	24
Japonya Özel Temsilcisi Büyükelçi Kazuo Wachi'nin Konuşması	25
İngiltere Dışışleri Bakanı Douglas Hurd'ün Mesajı (Ankara'daki İngiliz Büyükelçisi John Goulden Tarafından Okunmuştur)	26
Ankara'daki Yunanistan Büyükelçisi Alexander Philon Tarafından Yapılan Konuşma	28
İsmet İnönü'nün 23 Ağustos 1923 Tarihinde TBMM'de Lozan'da İmzalanan Barış Antlaşması Hakkındaki Konuşması	29
Ekler:	
1. Törene Katılan Yabancı Konukların Listesi	53
2. Lozan Barış Antlaşması'nın 70. Yıldönümü Kutlama Programı	54

ÖNSÖZ

1993 yılında, Cumhuriyetimizin kuruluşunun, Lozan Antlaşması'nın imzalanışının ve Ankara'nın başkent oluşunun 70. yıldönümü idrak ettik.

Dışışleri Bakanlığı olarak, İnönü Vakfı ile de işbirliği yaparak, Türkiye'yi uluslararası ilişkilerde yönlendiren temel belge niteliğini asla kaybetmeksizin korumakta olan Lozan Antlaşmasını imzalanışının bu yıldönümünde, soğuk savaş sonrası dünyada yeni oluşumların eşiğinde hatırlamanın ve bu yıldönümü görkemli bir tören ile kutlamanın, hem bu Antlaşmanın mimarları olan Atatürk ve İnönü'ye saygı ve minnettarlığımızı sunmak, hem Türk vatandaşlarına modern, bağımsız Türkiye'nin doğuşunda yaşamsal role sahip bu Antlaşmanın halen Türkiye için arzettiği büyük önemi vurgulamak bakımlarından yararlı olacağını düşündük.

Lozan Antlaşması, İnönü'nün deyiimiyle, güç koşullar içinde barışa ulaşmak için esas sorunları çözümleyen ve bazı sorunların ise zaman içinde çözümlenmesini ileriye bırakan bir belgedir. Başka bir deyişle, Lozan Antlaşması bir zaman süreci içinde tamamlanmış uluslararası bir belgedir. Birinci Dünya Savaşından sonra yapılan barış antlaşmalarının sadece 20 yıl dahi yürürlükte kalamadıkları düşünüldüğünde, 70. yıldönümünü kutladığımız bu Antlaşmanın önemi kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Lozan Barış Konferansı'nın ana siması ve Antlaşmanın başmimarı İnönü'dür. Onun Lozan'da diplomat olarak gösterdiği başarı ve sorunlara insancıl yaklaşımı barışın kurulmasına ve Antlaşmanın imzalanmasına olanak sağlamıştır. İnönü'nün Lozan'da barışı elde etmek için sürdürdüğü savaşıma en yakın destekçisi Atatürk olmuştur. Türk kurtuluş savaşının bu iki büyük askeri barış masasında da gerçekleri görebilmişler ve ulaşabilmek istedikleri amaçlar için verebilecekleri savaşımın sınırlarını da iyi değerlendirmişlerdir. İşte bu gerçekçi yaklaşım Lozan'ın kalıcı niteliğini sağlamıştır.

Lozan'ın 70. yıldönümü olan 24 Temmuz 1993'de Türkiye Büyük Millet Meclisindeki tören sırasında yapılan konuşmaları içeren bu kitapta okuyucu, bu Antlaşmanın Türk tarihi bakımından kazandığı önemi ve Sayın Cumhurbaşkanımızın, Sayın Başbakanımızın, Sayın Başbakan Yardımcımızın konuşmaları yanında, Antlaşmayı imzalamış ülkeler adına törene katılan Bosna-Hersek ve Makedonya Dışışleri Bakanlarının, Romanya Devlet ve Sosyal Güvenlik Bakanının, Hırvatistan ve İtalya Dışışleri Bakan Yardımcılarının, Fransız Dışışleri Bakanlığı Genel Sekreterinin, Japonya Özel Temsilcisinin yıldönümü nedeniyle yaptıkları katkıları değerlendirebileceklerdir. Ayrıca, törende İngiliz Dışışleri Bakanının mesajı İngiliz Büyükelçisince okunmuş, Yunanistan Büyükelçisi de bir konuşma yapmıştır.

T. C.
DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI
KÜTÜPHANESİ

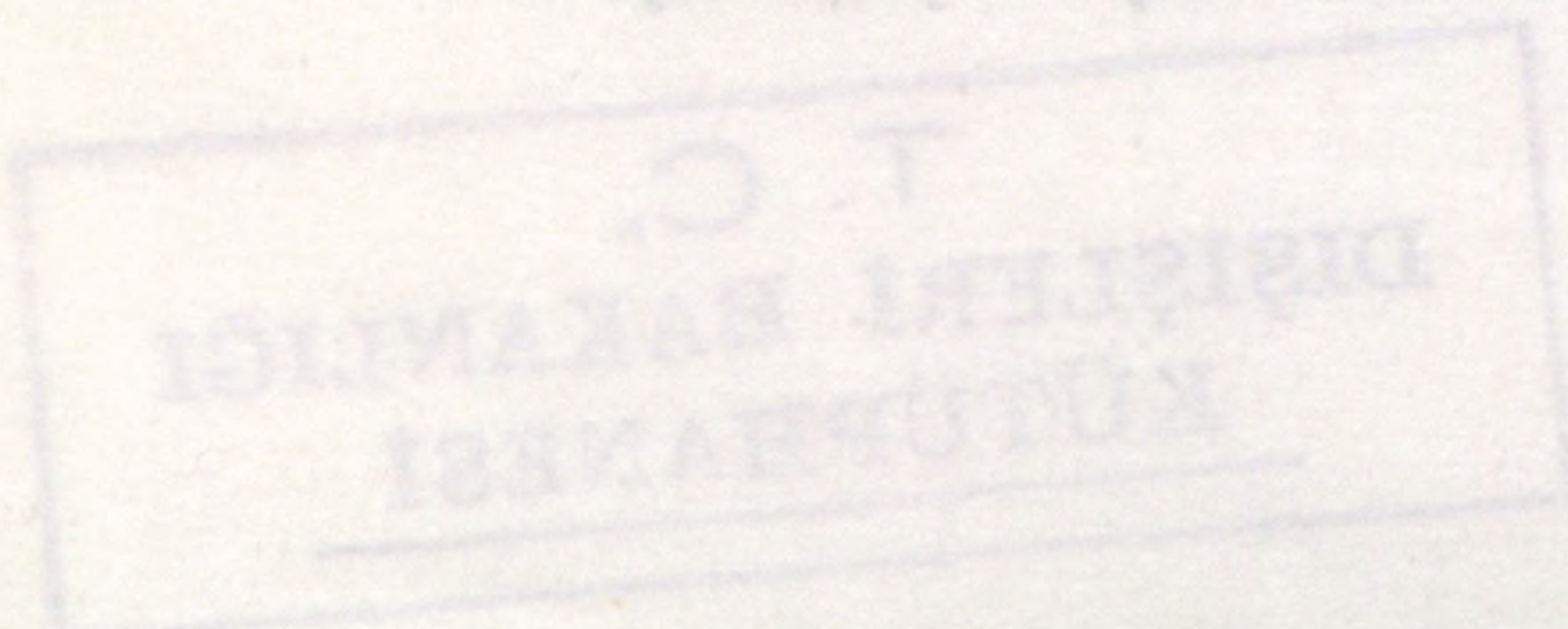
Bütün bu konuşmaların bir kitap haline getirilmesinin yakın tarihimizin bu önemli olayına ışık tutacağına inanıyorum.

Kitabın sonunda İnönü'nün 23 Ağustos 1923'de Antlaşmanın onaylanması için Türkiye Büyük Milli Meclisinde yaptığı konuşmaya da yer vererek, Lozan'ın anlamını daha ayrıntılı bir şekilde ortaya koymak düşüncesiyle bir fırsat yaratılmak istenmiştir.

Gerek tören, gerek bu kitabın hazırlanmasını sağlayanlara bu vesile ile teşekkürlerimi sunuyorum.

Hikmet ÇETİN

Dışişleri Bakanı

SUNUŞ

1993 yılında Cumhuriyet tarihimizin temel taşlarını oluşturan üç önemli olayın 70. yıldönümünü kutladık. 24 Temmuz 1923'te Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanması, 1923'te Ankara'nın başkent oluşu ve 29 Ekim 1923'te Cumhuriyetin ilanı.

Birinci Dünya Savaşından sonra imzalanan Barış Antlaşmaları arasında geçerliliğini koruyan tek antlaşma Lozan Antlaşması'dır.

Vakfımız bu yıldönümünü 70 yıldır ilk defa olarak uluslararası bir düzeyde kutlamayı amaçladı. Bu görüşümüz devletimiz yetkililerince paylaşıldığından Dışişleri Bakanlığımızın öncülüğünde TBMM'de görkemli bir tören düzenlendi. Antlaşmayı imzalayan bütün ülkelere temsilciler davet edildi.

Sayın Cumhurbaşkanımız Demirel Lozan Antlaşmasının önemini her zaman büyük bir hassasiyetle vurgulamıştır. TBMM'de kendisini zevkle, gururla dinledik. Onu Sayın Başbakanımızın, Sayın Başbakan Yardımcımızın ve Sayın Dışişleri Bakanımızın konuşmaları izledi. 70 yıldan beri ilk defa antlaşmayı imzalayan devletlerin temsilcileri bir araya gelerek görüşlerini açıkladılar.

Vakfımızın elinde 3 Ocak 1923 tarihinde kısıtlı basılan ve ilk numaralarından biri İsmet Paşa'ya verilen "Lozan'da Orta Oyunu" isimli karikatür albümü vardı. Derso ile Kelèn isimli karikatüristler tarafından hazırlanan ve 300 nüsha basılan eser artık tükenmişti.

Vakfımızca özgün baskı şeklinde Lozanın 70. yıldönümü anısına tekrar bastırılan bu albümün 1 numaralı İönü Vakfı Başkanı olarak tarafımdan Sayın Cumhurbaşkanına sunuldu.

Akşam İsmet Paşa'nın evi Pembe Köşk'te Cumhuriyetin ilk yıllarında olduğu gibi Lozan'ın, Başkent Ankara'nın ve Atatürk Cumhuriyetinin 70. yıldönümü coşkuyla kutlandı ve yaşatıldı.

Lozan'da İönü ile mücadele eden İngiliz Temsilcileri Lord Curzon ile Horace Rumbold'un torunları Lord Ravensdale ile Henry Rumbold'un da eşleriyle birlikte bu törene katılmaları ve İönü Ailesinin fertleriyle 23 Temmuz akşamı Pembe Köşk'teki kabulde karşılaşmaları 70. yıl kutlamalarına insancıl bir boyut kazandırdı. Yabancı konuklar, 24 Temmuz'da İstanbul'da ağırlanarak Türk misafirperverliğini tanımak imkanını da buldular.

Hipodrumda Zülfü Livaneli tarafından verilen halk konserinde ise gençlerimiz heyecanımızı paylaştı. Cumhuriyetin sorumluluğunu, mutluluğunu bilinçli olarak yaşadık.

Lozan'ın 70. yıldönümü törenlerine katkılarından dolayı başta Dışişleri Bakanı olmak üzere bütün ilgililere İönü Vakfı adına teşekkürlerimi sunuyorum.

Özden TOKER

İönü Vakfı Başkanı

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ
LOZAN KONFERANSI 70. YILDÖNÜMÜ
ANMA TÖRENİ

Sunucu – Sayın Cumhurbaşkanım, değerli konuklar; hoşgeldiniz.

Bugün burada, Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanışının 70. yıldönümünü kutlamak üzere toplanmış bulunuyoruz.

Sayın Cumhurbaşkanımız, bu toplantıya katılmakla bizlere büyük onur vermektedirler. Kendisini, şimdi toplantıyı açmak üzere kürsüye davet etmek istiyorum.

Buyurun Sayın Cumhurbaşkanım.

Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel:

Değerli misafirler,

Lozan Antlaşması'nın 70. yıldönümü vesilesi ile tertiplenen bu toplantıya hoşgeldiniz.

20. asrın başında dünya, büyük çalkantılara sahne olmuş, bunun sonucunda, Birinci Dünya Savaşı patlamıştır.

Bu savaşın sona ermesinden 20 sene sonra da, İkinci Dünya Savaşı vuku bulmuştur.

Bu iki savaş, milyonlarca insanın ölümüne sebep olan ve Sovyetler Birliği müstesna, galibi ve mağlubüne bakmaksızın, hemen bütün imparatorlukları tasfiye etmiştir.

Sovyet İmparatorluğu ise, daha sonra tarihin şahit olmadığı bir şekilde; kansız, savaşı, kendisini tasfiyeye koyulmuştur.

Böylece 20. asır, imparatorlukların tasfiye edildiği bir asır sayılır.

Osmanlı İmparatorluğu, kurulduğu 1299 tarihinden nihayet bulduğu 1923 tarihine kadar 624 sene yaşamıştır.

Sevr Antlaşması, üç kıtaya yayılmış olan bu büyük devletin tarihe gömülmesi teşebbüsünün belgesidir. Lozan Antlaşması ise, Sevr Antlaşması'nın tasfiyesidir.

Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan Osmanlı İmparatorluğu topraklarının hemen tüme yakını işgal edilmiş, bu işgal, imparatorluğun hükümet merkezine ve Anadolu'ya kadar yayılmıştı.

Lozan Antlaşması'na giden yolun başlangıcını 19 Mayıs 1919'da büyük Atatürk'ün Samsun'a ayak basması teşkil eder.

19 Mayıs 1919, Türk Kurtuluş Savaşı Destanının da birinci sayfasıdır.

Onu takip eden günlerde, olay aşama aşama gelişecektir. 23 Temmuz 1919'da bir gür sesin Erzurum'dan yükseldiği duyulacaktır: "Milli sınırlar içinde vatan, ayrılık kabul etmez bir bütündür". Büyük kahraman Atatürk'ün etrafında Türk Milleti toplanacak, bağımsızlık savaşı verecektir.

Bu mücadelenin başladığı 1919 yılında Türkiye, senelerce süren savaşlar sonucu, takatsiz düşmüş, çeşitli cephelerde, evlatlarının büyük bir kısmını şehit vermiş, savunma gücünü hemen hemen tümü ile yitirmiş bir ülkedir.

Buna rağmen, "Misak-ı Milli"- "Milli Ant" yapılmış ve gerçekleştirilmiştir.

30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi ile silahları bırakan Osmanlı Devleti, 10 Ağustos 1920'de Sevr Antlaşması'nı imzalamıştır.

Buna karşılık, Anadolu'da başlayan istiklal hareketi, 23 Nisan 1920'de TBMM'nin yönetiminde gelişmeye devam etmiştir.

Büyük Atatürk'ün liderliğinde, millet iradesinin ve beraberliğinin gücü ile 26 Ağustos 1922'de başlayan büyük taarruz kısa zamanda neticeye varmış ve Anadolu işgalden kurtarılmıştır.

Bunları kısaca hatırlamak, hatırlatmak istedim.

Zafer kazanılmıştır. Şimdi; "dünya ile barışma" ve "bu zaferi herkese kabul ettirme" zamanı gelmiştir. Bunun için bir tarafta Türkiye, öte tarafta İngiltere, İtalya, Fransa ve Japonya ve diğer ilgililer Lozan Konferansı'nda biraraya gelmişlerdir. 21 Kasım 1922'de başlayan görüşmeler, 4 Şubat 1923'de kesintiye uğramış, 23 Nisan 1923'de tekrar başlamış, 24 Temmuz 1923'de "Lozan Antlaşması" imzalanmıştır ve böylece Misak-ı Milli sınırları içerisinde varlığı ve bağımsızlığı dünyaca kabul edilen bir Türkiye ortaya çıkmıştır.

Lozan, Sevr'i ortadan kaldırmıştır. Cumhuriyetin 29 Ekim 1923'de ilan edilmesi ile de, Osmanlı İmparatorluğu'nun yerini yeni "Türkiye Cumhuriyeti" almıştır.

Büyük Atatürk'ün nutkunda, Lozan'a bakışını hatırlıyorum.

Atatürk "bu muahedename (antlaşma), Türk Milleti aleyhinde, asırlardan beri hazırlanmış ve Sevr Muahedenamesi (Antlaşması) ile ikmal edildiği zannedilmiş büyük bir suikastın inhidamını (çöküşünü) ifade eden bir vesikadır" diyor.

Lozan, Türkiye Cumhuriyeti'ne giden yolda çok önemli bir aşamadır.

Çok dilli, çok dinli, çok uluslu Osmanlı Devleti'nden Milli Devlet'e geçilmiştir.

Lozan Antlaşması, Türkiye'yi parçalamak ve yok etmek isteyenlere karşı da, Türkiye'nin azmini tevsik eden ve buna yelteneceklerin hüsrana uğrayacağını gösteren en önemli belgelerdendir.

"Lozan nedir?"i Baş Murahhas İsmet Paşa'dan dinleyelim:

Antlaşma'nın Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından tasdik edilmesi meselesi görüşülürken, İsmet Paşa, şöyle diyor: (*Biraz bugünün Türkçesiyle*):

"Mütecanis, yeknesak bir vatan, bunun içinde dışarıya karşı gayri tabii kayıtları ve hükümet içinde hükümet ifade eden, iç imtiyazlardan arınmış bir vaziyet, gayri tabii mali mükellefiyetlerden azade bir hal, müdafaa hakkı mutlak, kaynakları bol ve serbest bir vatan.

Bu vatanın adı Türkiye'dir. O Türkiye'yi bu antlaşmalar ifade ve tavzih etmektedir":

Osmanlı İmparatorluğu'nun tasfiyesinden birçok devlet doğmuştur. Türkiye bu devletlerle her türlü ihtilafını barışçı yollarla, müzakere ile çözmeyi prensip edinmiştir. 1993 dünyasında aranan ortamın temelini Türkiye daha cumhuriyetin kuruluşunda atmış; "yurtta barış, cihanda barış" kuralına sadakatla bağlı kalmıştır.

Lozan, sadece Türkiye'nin sınırlarını ve egemenliğini tespitle yetinmemiştir. Aynı zamanda, bu topraklar üzerinde yaşayan milleti de tarif etmiştir.

Bu milletin her ferdi, devletin de vatanın da sahibi, eşit haklara sahip, birinci sınıf vatandaştır. Müslüman olmayanlar dışında azınlık yoktur.

Bin yıla yakın bir süredir birarada yaşamışlardır. Aynı kaderi, aynı tarihi, aynı geleceği paylaşmışlardır. Kardeşirler. Bugün de birarada ve beraberce yaşamaya kararlıdırlar. Etnik köken ve inanç farklılıkları zaaf değil, zenginliktir.

Türkiye, bir "üniter devlet"tir. Lozan'ın Türk Milletine ve dünyaya taahhüdü budur.

Lozan'la kabul edilen sınırlar dışında kalan Türkler için azınlık hakları, Lozan'la ve onu takip eden antlaşmalarla sağlanmıştır.

Çözümü ileriye bırakılmış sorunlar, daha sonra uluslararası kurallara göre bir neticeye bağlanmıştır.

Lozan, kalıcı bir antlaşma olmuştur. Çünkü; Lozan'da, Birinci Dünya Savaşı galiplerinin, yani İtilaf Devletleri'nin karşısında, dünya tarihinin ilk başarılı Kurtuluş Savaşı'nı vermiş muzaffer bir yönetim, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti vardır.

Müzakerelere hiçbir taraf, diğerine her istediğini dayatacak bir konumda girmemiştir. Esasen, görüşmelerin çetin geçmiş olmasının nedeni de bu noktada yatmaktadır.

Yirminci asırda ilk kez, bir büyük savaşlar dizisinin tarafları, diplomatik başarıyı, buyurgan tutkularını kağıda döktürebilme derecesinde değil, adil bir uzlaşa da arama ve bulma zorunda kalmışlardır.

Adil uzlaşılar, özenle korunup beslenebildiklerinde, yaşayan-yaşayabilen uzlaşılardır. Lozan Antlaşması bu tür bir uzlaşa olmuştur.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Lozan'a yarınlara bakarak gitmiştir. Eski hasımların kişiliğinde yeni dostlar yaratmanın, Avrupa'yı Asya'ya, Karadeniz Havzasını Akdeniz ve Orta Doğu'ya bağlayan jeopolitik kavşakta yeni barış dengeleri kurabilmenin, bu dengeler çerçevesinde geleceğin işbirliği ve dayanışma köprülerinin temellerini atabilmenin özlem ve kararlılığıyla hareket etmiştir.

Yeni Türkiye, bağımsızlık ve çağdaşlaşmaya adadı varlığını, milletler ailesinin egemen ve eşit bir ferdi olduğunu tescil ettirirken, ilk fırsatta geçersiz kılmaya çalışacağı, elinin tersiyle bertaraf etme ihtiyacı hissedeceği bir belgenin peşinde olmamıştır.

Hak ve çıkarlarda adalete ve karşılıklılığa dayanan bir düzenleme aramıştır. Kendine güven içerisinde olmuştur. Gerçekçiliğini bu güvende bulmuş, bu güvenle pekiştirmiştir.

Geçmişin hesaplarını, bir gün yeniden açma saikiyle değil, onları tasfiye azmiyle, yarınların dünyasına katkı arzusuyla hareket etmiştir.

İşte Lozan'ın müzakeresine giderken sahip olduğumuz bilinçtir ki, bu bilincin cumhuriyet diplomasımızda kesintisiz ışıyabilmiş olmasıdır ki, Lozan Antlaşması'nı kalıcı kılmıştır; dipdiri ve geçerli tutmuştur.

Bağımsızlık mücadelesi ile dünyadaki mazlum milletlerin pek çoğuna emsal olmuş, onlara kendi mücadelelerinde cesaret vermiş olan Türkiye, bugün bölgenin güçlü, kudretli, itibarlı ve barışçı bir ülkesidir. İstikrar içindedir.

Dünya sorunlarında sözü olan bir ülkedir. 70 yıl önceki 10 milyon nüfusu bugün 60 milyona ulaşmıştır. Büyük Atatürk'ün gösterdiği istikamette, çağdaşlığı yakalamaya çalışmış, pek çok başarılı reformlar yapmıştır.

Türk Milleti, kişiliğini, tarihini, ananelerini, kültürünü muhafaza ederek, çağdaş değerler kabullenmiş ve onların savunuculuğunu yapar duruma gelmiştir.

Türkiye, çağın devletidir.

Demokratik bir devlettir, insan haklarına ve hukukun üstünlüğüne en geniş bir şekilde sahip ve saygılıdır.

Çok partili siyasi hayatı, hür ve serbest seçimi, laisizmi, açıklık ve çoğulculuğu ülke yönetimine hakim kılmıştır.

Kurtuluş Savaşı'nın kökünde yatan; "hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir" ilkesi, Türkiye'de tartışılmayacak şekilde geçerlidir.

Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kuruluşu ile birlikte girilen ekonomik ve sosyal savaş, bütün zorluklara rağmen sürdürülmüş ve önemli neticeler alınmıştır.

Türkiye, bir uçtan bir uca imar ve inşa edilmiştir.

Tarımda, sanayide büyük hamleler yapılmıştır.

Eğitimde, sağlıkta önemli aşamalara ulaşılmıştır.

• Türkiye, 21. asıra kendisini uydurabilmek için büyük bir gayret içindedir.

Demokrasi ve devlet, daha da iyi işlemelidir. Bunun arayışı içindedir.

Zenginleşme, bölgeler ve çeşitli zümreler arasındaki gelir dağılımını düzeltme bakımından, sarfedilen gayretlere yenileri eklenecektir.

Eğitimde, sağlıkta, sosyal ve ekonomik hayatın çeşitli kesiminde, idarede, sosyal güvenlikle, bir dizi reform peşindedir.

Lozan Antlaşması'nın 70. yıldönümünde Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı olarak, Türk Milletine ve Türkiye'nin komşularına, dostlarına söylemek istediğim şudur:

Geçen 70 sene zarfında, uygarlaşma, demokratikleşme, kalkınma, ilerleme, yücelme bakımından, çok başarılı bir devrim gerçekleştirilmiştir.

Bu devrimin gerçekleştirilmesinde Büyük Atatürk'ün ve onunla beraber cumhuriyeti kuranların ve ondan sonra Türkiye Cumhuriyeti Devletine hizmet edenlerin büyük katkısı vardır. Hepsine minnettarız.

Şimdi ileriye bakıyoruz.

Önümüzdeki asırda Türkiye dünyanın en gelişmiş ülkeleri arasında hak ettiği yerini muhakkak alacaktır. Bu konuda azimliyiz. Türkiye bölgesinde başlattığı işbirliği ortamını daha da geliştirecek, bölgenin barış, istikrar ve refahına katkısı giderek artacaktır.

Bölgede ve dünyada barışı ve istikrarı korumada kararlı, demokrasi ve insan haklarına tümü ile sahip, Türk Milletinin mutluluğuna ve refahına, Türkiye'nin imar ve inşasına hizmet etmekte azim sahibi, demokratik ve laik Türkiye Cumhuriyeti Devleti dimdik ayaktadır.

Milletimizin güvenine sahiptir. Onun hizmetindedir. Milletimizin geleceğine güvenle bakması için her sebep mevcuttur. Dün olduğu gibi bugün de Türk Milleti ve Devleti "bölünmez bütünlüğünü" sonsuza kadar korumaya karardır.

Dostlarımızın Türkiye'ye güvenmeye devam etmelerini istiyorum.

Devletimizin kurucusu Büyük Atatürk'e, onun en yakın dava arkadaşı Büyük Devlet ve Siyaset Adamı, Lozan'ın Başmimarı İnönü'ye, Lozan Heyet-i Murahhasasına katılan arkadaşlarına, o günkü Türkiye Büyük Millet Meclisi Üyelerine minnet ve şükranlar sunarım.

Hepinize en iyi dileklerimi sunarım.

İnönü Vakfı Başkanı Sayın Özden Toker:

Sayın Cumhurbaşkanım, İnönü Vakfı adına size teşekkür etmek istiyorum, bu güzel ve öğretici konuşmanız için. Aynı zamanda, 70 yıl evvel Lozan'da basılmış olan bu eserin ilk örneğini size takdim etmek istiyorum. Bize şeref verdiniz, çok teşekkür ederiz.

Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel:

Çok teşekkür ederim. Milletimiz, bu aziz hatırayı ebediyete kadar yaşatacaktır. İnönü Vakfı olarak buna yardımcı oluyorsunuz, sizi tebrik ediyorum, takdirlerimi, teşekkürlerimi sunuyorum.

Çok teşekkür ederim.

Sunucu – Teşekkür ederim Sayın Cumhurbaşkanım, Lozan'ın tarihimiz açısından anlamını çok güzel bir şekilde dile getirdiniz, sağolun.

Efendim, şimdi konuşmasını yapmak üzere Sayın Başbakanı kürsüye davet ediyorum; buyurun Sayın Başbakanım.

Başbakan Tansu Çiller:

Sayın Cumhurbaşkanım, değerli misafirlerimiz; bugün Lozan Barış Antlaşması'nın 70. yıldönümünü kutlamaktan büyük bir mutluluk duyuyoruz.

Yıldönümleri sadece geçmişin hatırlandığı vesileler değildir. Geçmiş deneyimlerimiz, yaşadığımız günlerin daha iyi anlaşılmasına ve değerlendirilmesine büyük katkı sağlarlar. Daha da önemlisi, geleceğe ilişkin hedef ve beklentilerimiz, bu anlamlı günlerde daha iyi anlaşılmalıdır. İşte bu bakımdan Lozan, geçmişten geleceğe uzanan bir tarih perspektifinde değerlendirilmelidir.

24 Temmuz 1923'de imzalanan Lozan Antlaşması, sadece Birinci Dünya Savaşı'nı sona erdiren bir belge değildir. Lozan, Türkiye Cumhuriyeti'nin temellerini atmıştır. Lozan'da modern Türkiye Devletinin uluslararası yeni kimliği ve kişiliği resmen ve tartışmasız olarak tanınmıştır. Tam bağımsızlığımız kabul edilmiştir. Lozan, cephede kazanılan askeri zaferin siyasi planda tescili ve milli mücadelenin başarısının simgesidir.

Sevr ile Türkiye'yi, Anadolu'da parçalanmış küçük ve güçsüz bir devlet haline getirmek emellerine Türk Milletinin set çekme azim ve iradesinin zaferidir.

Dikkate değer bir diğer konu da; Lozan'ın ülkemiz üzerinde her türlü yapay plan ve oyunu boşa çıkarmış olmasıdır. Misak-ı Milli sınırları içerisinde tüm vatandaşlarımızı eşit kılmış, tasada ve kıvançta birleştirmiştir.

Lozan, önemini ve değerini bugün de korumaktadır. Birinci Dünya Savaşı'nı sona erdiren antlaşmalardan geçerliliğini bugüne kadar sürdüren yegane belgedir. Lozan Antlaşması, Türkiye'nin uluslararası ilişkilerinin siyasi ve hukuki temelini oluşturmaktadır. Türkiye'nin komşuları ile ilişkilerinde yeni bir sayfa açmıştır.

Türkiye, Lozan Antlaşmasından kaynaklanan yükümlülüklerine her zaman sadık kalmıştır; bugün de sadıktır. Diğer ülkelerin de aynı anlayışla hareket etmelerini beklemek, Türkiye'nin en doğal hakkı olacaktır. Bu, bazı komşularımızla ilişkilerimizin sorunlardan arındırılmış bir işbirliği zemini üzerinde geliştirilmesi için kaçınılmazdır.

Lozan Antlaşması, ulusların ortaklaşa refah ve mutluluğu için gerekli dostluk ilişkilerinin kurulmasını ve geliştirilmesini amaçlamıştır. Sağlam temellere dayanan,

kalıcı ve sürekli bir barış ortamının yaratılmasına yöneliktir. İçinde bulunduğumuz dünya koşulları, Lozan Antlaşması'nın değerini bir kez daha kanıtlamaktadır.

Değerli konuklar, Kurtuluş Savaşımızdan Lozan Antlaşması'na giden yolda karşılaşılan ülke içi güçlükleri ve uluslararası koşulları hepimiz hatırlıyoruz. Bu mücadele çok çetin ve hatta imkansız denecek şartlarda yapılmış ve başarıya ulaştırılabilmıştır. Aynı inanç ve azim bugün 21. yüzyıla hazırlanan Türkiye'de de mevcuttur.

Cumhuriyetimizin kuruluş yıllarında milli birliği ve ülke bütünlüğünü korumayı başaran milletimizin, şartlar ve sorunlar ne olursa olsun bugün de aynı dirayet ve başarıyı göstereceği kuşkusuzdur.

Bugün dünyada ve Avrupa'da köklü değişimin ve tarihi beklentilerin yaşandığı bir dönemden geçilmektedir. Türkiye, bu inanç ve azimle yeniden şekillenen dünya mimarisinde hak ettiği mümtaz yeri mutlaka alacaktır. Demokratik değerlere, insan haklarına ve temel özgürlüklere bağlılık temeline dayanan yeni uluslararası ortamda güçlü, söz sahibi, önder bir ülke olmak Türkiye'nin vazgeçilmez amacıdır.

Lozan, bu yönde ileriye umut ve güvenle bakmamızı sağlayan bir mihenk taşıdır.

Bu duygu ve düşüncelerle, Lozan Antlaşması'na açılan yolun önderi, Cumhuriyetimizin kurucusu Yüce Atamızı, Lozan'ın muzaffer diplomatı büyük devlet adamı ve kumandan, 2. Cumhurbaşkanımız Sayın İsmet İnönü'yü ve Lozan görüşmeleri heyet mensuplarını şahsım ve 50. Cumhuriyet Hükümeti adına huzurlarınızda rahmet ve minnetle anar, bu yıldönümümüzde aziz hatıraları önünde saygıyla eğilirim.

Lozan'ın bize bıraktığı mirası koruyarak ve daha da geliştirerek bizden sonraki nesillere aktarmaya kararlıyız.

Bu düşünce ve duygularla hepinizi saygıyla selamlarım.

Sunucu – Teşekkür ederim Sayın Başbakanım.

Efendim, şimdi de söz sırası, konuşması için Dışişleri Bakanımız Sayın Hikmet Çetin'de.

Buyurunuz efendim.

Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin:

Sayın Cumhurbaşkanım, değerli konuklar,

1993 yılı, yakın tarihimizdeki üç önemli olayın 70. yıldönümlerini içermektedir.

Bunlardan ilki Lozan Antlaşması'nın imzalanışı, ikincisi Ankara'nın başkent oluşu, üçüncüsü ise Cumhuriyetimizin kuruluşudur.

Lozan, Ankara ve Cumhuriyet, 1923'de taçlanan bir yenileniş sürecinin temel taşlarıdır.

Ulusal Kurtuluş tarihimiz üç askeri, bir de siyasi zafer üzerine kurulmuştur. Bunlar, İnönü, Sakarya ve Dumlupınar zaferleri ile Lozan Antlaşması'dır.

Bu Antlaşma ile yeni Türkiye toprak ve hak bütünlüğü ile tarih sahnesine çıkmıştır.

Bu Antlaşma ile ulusal devletimizin bugünkü sınırları, bağımsızlığı, egemenliği, başta Birinci Dünya Savaşı'nı kazanan ülkeler olmak üzere, bütün uluslararası toplum genelinde tanınmış ve benimsenmiştir.

Lozan, Ulusal Mücadele'nin başarı ile sonuçlanmasının, Anadolu'da kurulan yeni Türkiye'nin doğuş sürecinin tamamlanmasının göstergesi ve bu yeni devletin uluslararası ilişkilerini yönlendiren felsefe ve ilkelerin temel belgesidir.

Lozan aynı zamanda, Avrupa ile Avrasya'nın tarihsel barışımını ve uzlaşısını yansıtmaktadır. Lozan'da Türkiye ile Avrupa, çağdaşlığın ve evrenselliğin ortak dönemecinde buluşmuşlar, uzun bir çatışma döneminin verilerinden, kalıcı bir dostluğun bileşimini üretmişlerdir.

Bu bileşimin ardında bir büyük dehanın, Atatürk'ün profili vardır. Çünkü Atatürk, Birinci Dünya Savaşı ile 20'li yıllarda askeri tarihe damgasını vuran liderler arasında, genişleme amacıyla, etkinlik alanları yayma hırsıyla savaşılmış olmayan tek ulusal önderdir. Atatürk, yeni bir ulusal devletin kuruluşu ve bu devletin kalıcı barış ve istikrar dengeleri içinde yaşayıp serpilmesi için savaşılmıştır. Uluslar ailesini, özgür ve eşit toplumların gönüllü birlikteliğine dönüştürme ülküsü uğrunda emek vermiştir. Atatürk'ün uluslararası misyonunun yönü, daima, Lozan'ın simgelediği barış tutkusuyla belirlenmiştir.

Bu tutkunun en büyük tanıklarından biri, kuşkusuz, Yunanistan'ın büyük evladı ve devlet adamı Venizelos'dur. Lozan'da varılan tarihsel uzlaşığı yaratan diplomatik maratonun da ünlü simalarından olan Venizelos'un, 1930'da Atatürk'ü Nobel Barış Ödülü için aday göstermiş bulunması, sanırım, Atatürk'ün Lozan'da oluşumuna katkıda bulunduğu barış sürecinin 1930'larda da ses getiren en anlamlı kanıtıdır. Lozan'da yeni Türkiye'yi Atatürk'ün baş yardımcısı ve dava arkadaşı İsmet Paşa temsil etmiştir. Savaş meydanlarının büyük kahramanı İnönü, barışın tesisi için diplomatik savaş verilmesi gerektiğinde, bu görevi, Yüce Meclis'in seçtiği bir heyetin "başmurahtası" olarak yerine getirmiştir. Sevr'i uygulatmak isteğinden yola çıkanlara karşı kazanılan savaşımın yıldızlarından İsmet Paşa, Lozan Konferansı'nın da mimarı olmuştur.

İsmet Paşa Lozan'da barışı aramıştır. Anılarının ilgili bölümünde bu arayışı "Hemen, mümkün olduğu kadar çabuk sulh yapmamız lazım. 15 seneden beri muharebe ediyoruz. Hele son dört sene, bütün Cihan Harbi'nde çektiklerimizi unutturacak kadar zordu. Memlekette, halkta, hepimizde, hiç sağlanamayan bir tek arzu var: Bir an evvel sulh" sözleriyle dile getirmektedir.

Savaş meydanında kazanılmış büyük zafer Lozan'da diplomasi platformunda tescil olunmuştur.

Konferans sırasında birçok yaşamsal sorunla uğraşmıştır. Bunlardan başlıcaları, Türkiye'nin sınırları, Misak-ı Milli'nin uygulanması, Musul ve Boğazlar, azınlıklarla ilgili konular, kapitülasyonlar ve Osmanlı borçları olarak sıralanabilir.

İsmet Paşa, bu sorunlar karşısında, ulusal çıkarlarımıza en uygun kararların alınmasını sağlamak azmi ile barışa ulaşma iradesini mükemmel bir ustalıkla bağdaştırmış, bu gerçekçiliğin dinamizmiyle, 24 Temmuz 1993'ün başarısına ulaşmıştır.

Bugün, Lozan Antlaşması'nın 70. yıldönümünü kutlarken, bazı yönleri ile 20'li yılları andıran, bazı yönleriyle apayrı ve çok değişik bir çağın kavşağında, Soğuk Savaş-ertesi dönemde bulunuyoruz.

Yer aldığımız bölgeler arası geçitin hemen her cephesinde sorunlar var, bunalımlar var. Bunları çözebilmek, üstesinden gelebilmek için her şeyden önce güçlü bir toplum olarak kalmamız gerekiyor. Demokratik, laik, etnik köken ve inanç boyutlarında toplumsal barışı sağlamış, gelişen bir ekonomiye ve çağdaş bir orduya sahip, bilinçli bir ülke. İşte böyle bir ülkenin diplomasisi, İsmet Paşa'nın Lozan'da biçimlendirdiği bileşimin sözüne ve ruhuna bağlı kalmaya devam ediyor ve edecektir.

Sayın Cumhurbaşkanı,

Lozan Antlaşması, Türk Ulusunun hakkını ve varlığını oluşturmak ve korumakta nasıl başarıya ulaşmışsa, bunları barış ve adil bir işbirliği düzeni içinde yaşatabilmekte de o derece başarılı olmuştur. Eskiye aşp ileriye bakma yeteneğine sahip bulunduğunu gösteren bir belgedir. Yüzyılımızın ilk çeyreğinde savaşı yaşayan kuşaklar Lozan sonrası dönemde dostluklar kurabilmişlerse, şimdi neden bizler savaşı doğrudan yaşamamış kuşaklar, Lozan'ın getirdiği dostluk ve iyi ilişkiler ortamını devam ettirmeyelim? Bu soruya, Lozan belgelerinin tümünde olsun, bazılarında olsun imzaları bulunan devletlerin, ardılları dahil hepsi, yanıt aramalıdır, bulmalıdırlar.

Sayın Cumhurbaşkanı,

Lozan ruhu 70 yıl sonra bugün de Türk diplomasisine egemendir, ona yön vermektedir. Türkiye, uluslararası ilişkilerin bu yeni ve sancılı döneminde de, barışı arayıcı ve sağlayıcı bir güç olma rolünü sürdürmektedir. Kafkaslar'da, Orta Doğu'da, Karadeniz'de, Balkanlar'da, Avrupa'da dış politikası önünde açılan tüm yeni alanlarda Türkiye, gerçekçi bir yaklaşımla, çağdaş normları, uluslararası ülkeleri ve kendi ulusal çıkarlarını birleştirerek faaliyet göstermekte ve Türkiye'nin bu etkinlikleri İsmet Paşa'nın savaşı gibi, barışı aramaya, ülkelerin toprak bütünlüklerine saygının güçlendirilmesine, istikrara ve uluslararası işbirliğine artan katkılarımızla somutlaşmaktadır.

Sayın Cumhurbaşkanı, seçkin konuklar,

Bu gözlem ve düşüncelerle, Lozan'ın 70. yıldönümünde Dışişleri Bakanı sıfatıyla haleflerinden biri olmaktan kıvanç duyduğum İsmet Paşa'yı, onun, Yüce Önderimiz, Atatürk'le birlikte Cumhuriyetimizin kuruluşuna ve çağdaş Türkiye'nin oluşturulmasına yaptığı katkıları takdirle anıyor; bu seçkin büyüklerimizin bizlere bıraktıkları tarihsel emanetin bilinci içinde, hepinizi saygı ile selamlıyorum.

Sunucu – Teşekkür ederim Sayın Bakanım. Sayın Cumhurbaşkanım, değerli konuklar; şimdi sizleri "Lozan ve İnönü" hakkında hazırlamış olduğumuz bir video gösterisini seyretmeye davet ediyorum.

(Video gösterisi)

"SİKER – İnsanlığın ilk büyük savaşı. Susan bu toplardan sonra dünya yeniden biçimleniyordu. 100 yıllık hanedanlar yıkılıyor, güçlü, büyük imparatorluklar tarih içindeki yerlerini alıyorlardı artık.

24 Temmuz 1923; yerle bir olan bu eski coğrafya üzerinde yeni ve genç bir devletin Lozan'da tarih sahnesindeki yerini aldığı gündür.

Artık silahlar susmuştur ve söz diplomatlarıdır.

Bugün müze haline getirilmiş olan bu tarihi binada çalışmalarını sürdüren Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, itilaf devletleri tarafından 13 Kasım 1922'de İsviçre'nin Lozan şehrinde toplanacak olan Barış Konferansı'na davet edilir. Bu sırada padişah ve İstanbul Hükümeti henüz yerlerindedir. İtilaf devletleri hem Ankara, hem de İstanbul Hükümetini çağırmaktadırlar. İstanbul Hükümetinin herhangi bir siyasal ağırlığı olmadığı halde itilaf devletlerince taraf kabul edilmesi, hiç şüphesiz, Türk cephesinin parçalanması amacını gütmektedir. Bu arada saltanatın, hilafetten ayrılarak kaldırılmasıyla İstanbul Hükümeti tarihe karışıyordu.

26 Ekim 1922'de Mustafa Kemal Paşa'nın önerisi ve Türkiye Büyük Millet Meclisinin oybirliğiyle Hariciye Vekili seçilen İsmet Paşa, bu tarihten yaklaşık bir hafta sonra 2 Kasım'da yine oybirliğiyle başdelege olur. Heyetin diğer üyeleri Hasan Bey ve Doktor Rıza Nur'dur. Bu murahhaslar heyetine geniş bir müşavirler kadrosu da verilir. İsmet Paşa başkanlığındaki Türk Murahhas Heyeti Lozan'a gitmek üzere 4 Kasım'da Ankara'dan ayrılır.

Konferans, 20 Kasım 1922'de saat 15.30'da Monbenon Gazinosu salonunda, İsviçre Cumhurbaşkanının "Yeryüzündeki iyi niyetli insanlara selam" sözleriyle açılır. Daha sonra kürsüye gelen Lord Curzon'un "Uzlaştırıcı ruhla çalışılırsa amaca ulaşmak kolaylaşacaktır" sözleriyle açılış töreni protokole göre sona eriyordu.

İsmet Paşa, konukların şaşkın bakışları içinde kürsüye çıkar. Türkiye'nin uğradığı haksızlıkları, Anadolu'daki tahribatı ve halkın çektiği acıları anlatarak, "Lozan'a bir ricacı olarak değil, savaş kazanmış yeni bir ulusun temsilcisi, yani bir

taraf olarak" geldiğini vurguladı. Karşılarında yıllarca ezik Osmanlılar görmeye alışmış bu Batılı diplomatlar, Konferans boyunca İsmet Paşa'nın kişiliğinde yeni bir ulusun bağımsızlık bilinciyle ve yeni bir üslupla karşılaşıyorlardı.

"İSMET İNÖNÜ – Konferansta, bizim konuşma tarzımız içeride ve dışarıda dikkati çekmiştir. Bir de hatta, biraz diplomasi usullerine uymayacak zannolunurdu ve bizim eski diplomatlarımız ilk tarzlerini bu şekilde bana yaparlardı. Ama, sonradan konuşma tarzımız her tarafta takdir edilmeye başlandı.

Bunlar nereden geliyordu? Eski usulleri, İmparatorluğu asırlar boyu söz oyunları ile iş yapmaya alışmış sanatkar diplomatları, bu usulleri büyük bir marifet zannederlerdi. Biz meseleleri sade şekliyle mütalaa ederek, fikirlerimizi açıkça ortaya koymayı usul ittihaz etmiştik ve mücadelemizi, milli mücadelenin başından, yani Büyük Millet Meclisi kurulduğundan itibaren hem eski meseleleri, eski konuşma usullerini bilmediğimizden, alışmadığımızdan, hem davalarımızı ancak açık olarak söyleyip müdafaa etmeyi göze aldığımızdan böyle bir konuşma usulü tutmuştum".

"SİKER – Uşi Şatosu'nda görüşmeler süresince Yunanistan'ı temsil eden Venizelos, "Yunan Ordusu Anadolu'ya kendi girişimiyle değil, İngiltere, Fransa ve İtalya'nın istek ve çıkarları için çıkmıştır" diyerek yenilgisinin ayıbını müttefiklere yıkmaktadır.

Konferansta Fransa'yı temsil eden Bompert, ülkesinin Anadolu'daki ekonomik çıkarlarının süreceği bir uzlaşmadan yanadır. Gözlemci olarak katılan Amerika Birleşik Devletleri'ni Child, İtalya'yı Garroni, Japonya'yı Hayashi, boğazlarla ilgili bölümler için Konferansa çağrılan Sovyetler Birliği'ni ise Tchitcherine temsil etmektedirler.

Sert tartışmalarla geçen Lozan görüşmelerinin en önemli sorunlarından biri kapitülasyonlar, diğeri ise "Düyun-u Umumiye" denilen Osmanlı borçları idi. Her iki konuda da müttefikler, bir ulusun siyasal ve ekonomik bağımsızlığıyla bağdaşmayacak öneriler ileri sürerek isteklerinin kabulünü istediler.

Curzon, tehditkardır, "Beklemeye tahammülüm yok" demektedir. İsmet Paşa'nın cevabı ise kesindir. "Türk ulusunun bağımsızlığına karşı hiçbir kayıt kabul etmem" demektedir İnönü.

Konferans kesilir.

İnönü, Ankara'ya dönerek Lozan görüşmeleri hakkında Meclise bilgi verir. Tartışmalar giderek sertleşmektedir. Lozan görüşmelerinin kesilmesiyle ilgili olarak Mustafa Kemal Paşa durumu şöyle açıklayacaktır: "Efendiler, bu memleket esirler ülkesi yapılamaz. Lozan Konferansı'nın son müzakeresi bu noktayla alakadardır. Aylardan beri müzakereler, münakaşalar cereyan etti. Fakat, muhataplarımız bizimle 4 senelik değil, 4 asırlık bir hesap görmeye başlıyorlar".

Sonuçta Meclis, Murahhaslar Heyeti'nin tavrını ve Hükümetin siyasetini onaylayacaktır. Lozan görüşmelerine ilişkin konuşmalar, Millet Meclisi'nde çok sert

tartışmalardan sonra 6 Mart 1923'te sona erdi. İtalyan delegesi Montagna'nın ilk görüşmelerde bulduğu bir çözüm üzerinde duran İsmet Paşa, 100 sayfalık tasarıya cevabi bir nota hazırlayarak, İngiltere, Fransa ve İtalya'ya gönderdi. Bu notaya göre, birinci toplantı Türkiye'ye barış şartları zorla kabul ettirilmek istendiği için sonuç vermemişti.

Ankara Hükümetinin notasına, anılan devletler 28 Mart'ta bir notayla cevap verdiler. İsmet Paşa buna da yeni bir notayla karşılık verecekti. Notada, Konferansın 23 Nisan'da yeniden toplanması isteniyordu. Diğer devletlerin bu yazıya olumlu karşılık vermeleri üzerine, İsmet Paşa, eski yardımcılarında bir bölümü ile birlikte 21 Nisan 1923'te Lozan'a gitti.

İkinci görüşmelerde İngiltere ve Fransa başdelegelerini değiştirmişlerdi. Curzon'un yerine Horace Rumbold, Bompard'ın yerine General Pellé görev almışlardı. İtalya ise Garroni'nin görevlerini Montagna'ya vermişti. Yunanistan'ı ise yine Venizelos temsil ediyordu. Konferansa Japonya, Romanya, Bulgaristan, Belçika, Portekiz ve Sovyetler Birliği temsilciler göndermişlerdi. Fakat, Sovyet temsilcisinin bu ikinci görüşmelere katılmasına izin verilmedi.

Konferans 23 Nisan Pazartesi günü aynı yerde, Uşî Şatosu'nda açıldı. Bu görüşmelerde Bulgar ve Yunan sınırları Türkiye'nin isteklerini karşılayacak şekilde, Türkiye-Suriye sınırı ise Ankara Antlaşması'na göre düzenlendi.

Ege adaları sorunu uzun tartışmalara konu oldu. Neticede Gökçeada ve Bozcaada dışında kalan Ege adalarının her türlü silahtan arındırılmaları koşuluyla Yunanistan'a verilmeleri kabul edildi.

Öte yandan, İstanbul'daki Rumlarla, Batı Trakya'daki Türkler dışındaki Rum ve Türk ahali mübadele edilecek; ancak, mübadele dışı bırakılan azınlıkların hak ve statüleri barış antlaşmasında güvence altına alınacaktı.

Boğazlardan geçişi denetlemek üzere akit devletlerin temsilcilerinden kurulu bir "Boğazlar Komisyonu" kurulacaktı.

Diğer yandan, görüşmelerin ana konularından biri olan kapitülasyonlar da tümüyle kaldırılıyordu.

Ayrıca, Türk kıyıları arasında yapılacak olan her türlü deniz ulaşımı yalnız Türk gemileri tarafından yapılacaktı.

Sevr'de yok edilmek istenen bir millet, Lozan'da varlığını yeniden kabul ettirmiş oluyordu.

Konferans, Temmuz ortalarında sona erdi. Lozan Üniversitesi salonlarında Konferansa katılan ülkelerin temsilcileri yorucu bir çalışma sonucunda ortaya çıkan bu antlaşmayı 24 Temmuz 1923 günü bir törenle imzaladılar.

Atatürk, İsmet Paşa'ya çektiği telgrafta, "Millet ve Hükümetin zatıalilerine tevcih etmiş olduğu yeni vazifeyi muvaffakiyetle itmam buyurdunuz. Memlekete bir silsile

faydalı hizmetlerden ibaret olan ömrünüzü, bu defa da tarihi bir muvaffakiyetle taçlandırdınız" diyerek onu samimiyetle kutluyordu.

Bu antlaşmayla Türkiye, çağdaş devletler arasındaki hukuksal yerini alıyor ve yeni Türk Devleti Batılılar tarafından tanınmış oluyordu.

Şimdi, Lozan Antlaşması'nın önemini, onun mimarı İsmet Paşa'dan dinleyelim":

"İSMET İNÖNÜ – Milletlerarası mukaveleler de, özel hayatın pazarlıkları gibi daima münakaşa konusu olan meselelerdir. Bunlar üzerinde Lozan'ın kıymeti daima bahis konusu olmuştur. Bugün bile seyrek de olsa, hep Lozan'dan gelen mahzurlar diyerek söz edecek insanlar bulunur. Fakat, şu anlaşılmıştır ki, Lozan Muahedesi, imzasından itibaren 50 sene geçtiği halde, İkinci Cihan Harbi'nin mukavelelerinden hiçbirisi halen ayakta bulunmadığı halde, Lozan Muahedesi dün imza edilmiş gibi, hem devletimizin politikasında esas mahiyetini, gösterdiği yeni istikametleri muhafaza etmektedir; yeni bir anlayışta enternasyonal, uluslararası siyaset hayatına yerleşmiştir. Bu bir kaide ve doktrin olarak bizim siyasetimizde hükmünü icra etmektedir":

(Video gösterisi bitimi)

Sunucu – Sayın Cumhurbaşkanım, değerli konuklar; şimdi de sizleri fuayedeki İsmet İnönü ve Lozan Konferansı ile ilgili karikatür sergimizi gezmeye davet ediyorum.

(Sergiyi gezmek için verilen aradan sonra toplantıya devam edilmiştir)

Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü:

70 yıl önce Avrupa'nın doğusuna kalıcı barışı getirmiş olan Lozan Antlaşmasını imzalamış devletlerin değerli temsilcileri, bu tarihi Antlaşmaya imza koyma bahtiyarlığına erişmiş insanların değerli yakınları, sayın büyükelçiler, basınımız, radyo televizyonlarımızın değerli temsilcileri; hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Hem Hükümetin bir üyesi olarak, hem de konferansta Türkiye'yi temsil eden Başmuraahhasın ailesinden bir kişi olarak, Lozan Barış Antlaşmasının 70. yıldönümünü bizimle beraber kutlamak için ülkelerinden kalkıp buraya gelen değerli devlet adamlarına ve delegelerin yakınlarına teşekkür ediyorum, hoş geldiniz diyorum.

Değerli konuklarımızın bugün burada bulunmaları bu törene ayrı bir can verirken Lozan Barış Antlaşmasının önemli bir ayrıcalığını, üstünlüğünü de bir kez daha ortaya koyuyor.

Bir büyük savaştan sonra yapılmış bir barış antlaşması olmasına rağmen bu Antlaşma, Antlaşmayı imzalayan her devlet için önemli bir başarı diye değerlendirilmiştir ve bu nedenle, imza edilişinden 70 yıl sonra varlığını ve değerini olduğu gibi korumuştur.

Benden evvel konuşan Sayın Cumhurbaşkanımız, Sayın Başbakanımız, Sayın Dışişleri Bakanımız; Lozan Konferansının ve Lozan Barış Antlaşması'nın ülkemize ve dünyaya neler getirdiğini çok iyi anlattılar.

Ben, size o günlerin havasını biraz daha yansıtmak için, Konferansta Türkiye'yi temsil etmiş olan Başmuraahas İsmet Paşa'nın, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 23 Ağustos 1923'de Lozan Antlaşması'nın onaylanması için yapılan oturumda yaptığı konuşmadan bazı paragrafları okumak istiyorum.

Önce bir paragrafında şunları söylediğini hatırlatmak isterim; "Türkiye, diyor İsmet Paşa, Lozan'da bugün cihanı idare eden heyetlerin, ilim ve irfan ile mütemayiz ortaya çıkmış, vazifelerini ifa için ciddi bir surette yetişmiş ve çalışmış mümessilleri ile karşı karşıya geldi. Bütün muraahas heyetleri, kendi memleketlerine karşı vazifelerini ifa etmek için büyük gayret göstermişlerdir. Bunu takdir ile yad etmeyi bir kadirşinaslık vazifesi addederim."

Buradaki takdir hissi, Lozan'da bizim karşıımızda bulunmuş olan delegelerin. Ama gerçekten bütün delegasyonlar müzakere görevlerini en iyi şekilde yapmışlardır ki, ortaya çıkan antlaşma Birinci Dünya Savaşı sonunda imzalanan bütün antlaşmalar içinde hayatta kalan tek antlaşma olmuştur.

Bizim açımızdan Lozan Antlaşması, Kurtuluş Savaşını bitiren Büyük Zaferin kesin sonucunun uluslararası alemde tescil edilmesi, insanlık alemi içine eşit hakları olan her türlü olağan dışı kısıtlamalardan sıyrılmış bir yeni devlet katıldığını ilan eden bir temel doğuş belgesidir.

Türkiye karşısında mücadele ederek antlaşmayı sonunda kabul eden devletler için de Lozan Antlaşması, bütün bölgeye barış getiren ve bunu yaparken hiçbir devletin doğal haklarının çiğnenmesini öngörmeyen ya da kolaylaştırmayan, dengeli bir düzenin çatısını kuran bir antlaşma olarak algılanmıştır, tarihe böyle geçmiştir.

Hatta bundan da öte, bugün dünyada barış arayan ülkelere yol gösterebilecek bazı ilkeler 70 yıl önce Lozan Antlaşması'nda ortaya konmuştur.

Türkiye Cumhuriyetinin, Büyük Atatürk'ün "Yurtta Barış Dünyada Barış" sözüyle ifade edilen barışçıl dış politikasının temelleri Lozan Konferansında atılmıştır.

Konferans boyunca birbirleriyle çetin müzakereler yürüten insanlar, aynı zamanda antlaşma imzalandıktan sonra yürürlüğe girecek önemli dostlukları da orada kurmuşlardır. Bu dostlukların en tanınmış, kuşkusuz, İsmet Paşa ile Venizelos arasında kurulan ciddi dostluktur. İki komşu ülkenin çıkarlarının en iyi şekilde korunmasının, ancak o ülkeler arasında olabileceği fikrinde birleşmişlerdir. Lozan Konferansı sırasında başlattıkları görüşmelerle Türk - Yunan dostluğunun ve işbirliğinin temellerini atmışlardır. Konferansın birinci dönemi boyunca İsmet Paşa ile Lord Curzon'un sürekli tartıştıklarını, çatıştıklarını biliyoruz. Ama Konferansın birinci dönemi sona ererken, iki Başmuraahas birbirlerine saygı duyarak ayrılmışlardır.

İsmet İnönü hatıralarında şöyle diyor: "Lord Curzon'un benim hakkımda ne düşündüğünü bilmem. Buna dair bir vesika okumadım; fakat, bende kalan bir sevgi ve saygı hissidir." Konferansta imza koyan, çalışan, Sir Horace Rumbold gibi,

M.Massigli gibi insanlar milletimizin hafızasında her zaman hatırlanan bir yer tutmuşlardır ve öteki delegeler için de aynı şeyi söylemek isterim.

İsmet Paşa'nın Büyük Millet Meclisi'nde hemen Konferanstan sonra yaptığı konuşmasında, bu görüşmeler sırasında kendisine yardım eden liderine nasıl teşekkür ettiğini de burada size sunmak istiyorum.

"Arkadaşlar, diyor İsmet Paşa, bir temel görevi yerine getirmek için şunu da söylemek isterim: Gerek savaş mücadelesi, gerek barış müzakereleri esnasında kader bana ağır sorumluluklar yükledi. Bu ağır sorumluluklar altında, memleketin hayati çıkarlarını ilgilendiren ağır kararlar vermek durumunda bulundum ve bunların hepsinde merkezi yönetimden ayrı olan, ya düşman karşısında veya barış müzakerelerinde olduğu gibi Avrupa ortasında idim. Siyasi değil de, siyasi muhasımlar arasında bulundum.

Bu kadar ağır sorumluluklara muhatap olabilmek için ve bunların içinde en büyük güçlükler karşısında dahi hedefe doğru yürüyebilmek için malik olduğum kuvvetin kaynağı bilhassa Büyük Millet Meclisi Reisi Gazi Mustafa Kemal Paşa'dır.

Arkadaşlar, yalnız kişisel bir minnet ve bir şükran ifade etmek için söylemiyorum; görev ve iş açısından bir gerçeği belirtmek için söylüyorum. İnsan çok nadir zamanda en uygun önlemi bulsa da, mutlaka içtenliğine inandığı daha büyük birisi tarafından o önlemin uygunluğunun onaylanması ihtiyacını duyar. Büyük ve karışık durumlar içinde en büyük önlem o kadar basittir ki, çok defa onu bulmak çok güçtür. Olağanüstü karışık, dolaşık, bulutlarla kaplı bir ortam içerisinde yol gösterecek bir görüş isabeti gereklidir.

Bu isabetli görüşü bize sağlayan, gerek muharebe içinde, gerek barış arayışında bize sağlayan Mustafa Kemal Paşa olmuştur. Aldığım görevlerde başarı elde edildiyse, gerek savaşta, gerek barışta başlıca etkenin Mustafa Kemal Paşa olduğunu millet karşısında ifade ediyorum."

Büyük Millet Meclisi'nde yaptığı konuşmada İsmet Paşa, sonra muahedenin bütün ayrıntılarını anlattıktan sonra, sonunda bir özete geçiyor.

Şimdi oradan size paragraflar okuyacağım.

"Efendiler, bu antlaşma, milletlerin görüşerek yapabilecekleri bir barış antlaşması sayılmalıdır. Bizim istediğimiz zaten bu idi. Herhangi bir cebir ve kuvvetle bize kabul ettirilmiş bir antlaşmadan kaçınıyorum. Müzakereyle, mücadeleyle bu şekilde bir antlaşmaya varabileceğimizi takdir ediyorum. Sonuç bizim istediğimiz şekilde elde edilmiştir."

Bundan sonra, Sayın Cumhurbaşkanımızın söylediği Türkiye tablosunu çiziyor İsmet Paşa; onu geçiyorum. Ondan sonra, sonunda milletvekillerine anlaşmanın onaylanması için son bir çağrı yaparken şöyle bir takdim yapıyor:

"Efendiler, Türk Milletinin temel özelliği sanıldığı gibi savaşçı olmak değildir. Uzun zamandan beri haksız hucümlara göğüs germek zorunda kaldığından dolayıdır ki, son dönemlerde savaşçı özelliği dikkatleri üzerine çekmiştir. Türk Milletinin temel özelliği barış ve anlaşma alanında uygarlık ve ilerleme unsuru olmaktadır.

Efendiler, sağladığımız vatanın harap ve fakir olduğunu, dışarıda ve içeride bilmeyen yoktur. Biz sanmadık, hiçbir sorunu çözerken düşünmedik ki, karşımızda bulunan muhataplarımız zayıf yerlerimizin veya kuvvetli yerlerimizin farkında değildirler. Böyle yanlış bir hesaba düşmedik. Eğer, böyle yanlış bir hesaba düşmüş olsaydık, hiçbir mücadelede başarı elde edemezdik. Daima hesap ettik ki, herhangi bir mücadelede zayıf ve kuvvetli yerlerimiz neyse, elbette karşımızdakiler, muhasımlarımız bunları bilirler. Onun için söylüyorum ki, vatanın içinde bulunduğu acıları ve bilhassa içinde bulunduğu fakirlik ve haraplığı içeride bilmeyen kimse olmadığı gibi, dışarıda bilmeyen kimse de yoktur.

Efendiler, bizi endişeye düşüren noktaları bütün dünya bildiği halde, Türkiye büyük ve kuvvetli bir devlet, büyük ve kuvvetli bir millet sayılmıştır. Nedir bunun nedeni? Toz toprak içindeki yaşayışı henüz Avrupa'nın başka yerlerindeki hayatıyla kıyas kabul etmeyen bu memleketin durumu ve asıl gücü nedir ki, farklı görünüşüne rağmen kuvvetli ve geleceği güvence altında sayılıyor?

Efendiler, bu memleketin kaynaklarının ne kadar kuvvetli ve zengin olduğunu bizden daha iyi bütün dünya biliyor. Düşünülebilir mi ki, erişilmez hedeflere varmak için her türlü vasıtasızlığı, maddi güçlükleri yenen bir memleket ve bir millet altın hazinelerin üstünde otursun; ama sadece kapısını açmayı bilmemek yüzünden fakir kalsın, acılarını dindiremesin.

Asıl olan nokta; kaynağın kendisine sahip olup olmamaktır. Eğer, memlekette kuvvet kaynağı, zenginlik kaynağı, gelişme olanakları yoksa, bunları yaratmak kimsenin elinde değildir. Herhangi bir taş parçası demir yapılamaz; fakat eğer bu güç varsa, eksik olan bunu geliştirmek için bilimdir, deneyimdir, eğitimidir, zamandır ve bunların hepsi insan gücü içindeki etkenlerdir ve hele kendisini bütün dünyaya karşı siyasal ve askeri mücadelede başarılarıyla göstermiş olan bir milletin gücünü aşmayan etkenlerdir.

Geleceğe tam bir güvenle bakıyoruz. Bizim nüfusumuzu, hayatımızı en yüksek uygarlık düzeyine çıkarmak için her çeşit kaynağımız ve aracımız vardır.

Efendiler, bu araçları ve kaynakları işletmek için, milletin büyük bir geleceğe doğru yürümesi için olanak veriniz, fırsat veriniz. Barış dönemi gelmiştir. Tarif ettiğim güzel, kutsal, her çeşit hayat şartına sahip vatanın kalkınmasını sağlamaya derhal başlamak zamanı gelmiştir. Milletin temel görevlerini yerine getirmek, barış ve anlaşma unsuru olmak, ilerleme ve uygarlık etkeni olmak isteyen eğilimine ve kararına yol gösteriniz.

Arkadaşlar, hedefe varmak için önce hedefi açık ve berrak bir şekilde görmek gerekir. Yanar döner bir ışık, hudutlar içerisinde belirsiz hedefler arkasından koşanlar, ilk güçlükler karşısında ayakları sürçer. Berrak ve hünerli bir hedefe varmak için ve yolun dümdüz olduğu, güçlüklerden uzak olduğunu sanmak büyük gaflettir. Büyük hedefin yolu sabır ve sebatımızı tüketeyeceği sanılan büyük güçlüklerle doludur. Varacağımız nokta, milletler topluluğunda en yüksek uygarlık ve ilerleme düzeyidir.

Gerçi fakir ve harabız; fakat, altın hazineleri içinde oturuyoruz. Yarın veya öbür gün mutlaka bunları aşabiliriz ve aşmak zorundayız. Aşmak için gereken araç, insan gücünün sınırını aşmaz. Bu araç gökten de inecek değildir. Bu araç belirli bir hedefe doğru yılmadan, durmadan çalışmaktır ve bu yol her devletin yürüdüğü ilerleme yoludur. Artık iş zamanı gelmiştir.

Sayın vekiller, milli mücadelemizin vardığı sonucu belirleyecek olan oylarınızı ortaya koyunuz. Millet ve bütün dünya vereceğiniz oyu beklemektedir."

Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin oylarıyla barışı onayladıklarını ve Türkiyeyi bugün de yürümekte olduğumuz barış içinde uygarlık ve ilerleme yoluna getirdiklerini biliyoruz.

Konuşmamı, Lozan Barış Antlaşmasının imzalandığı günün ertesinde, 25 Temmuz 1923'te Times ve Le Figaro Gazetesinde çıkan bir haber yorumla bitirmek istiyorum. Bu olanağı bize veren Kültür Bakanlığımıza da ayrıca teşekkür ederim.

Yine biraz evvel okuduğum paragrafları içinde bulduğum ve Büyük Millet Meclisimizin basmış olduğu, yayınlamış olduğu "İsmet İnönü'nün Konuşmaları" adlı ciltleri hazırladıkları için de Büyük Millet Meclisi Başkanlığımıza candan teşekkür ediyorum.

Le Figaro Gazetesi birinci sayfasında, "Dünya tarihinde çok önemli bir gün. Lozan Antlaşması dün imzalandı." manşeti altında uzun bir haber yorum vermiş, onun ilk paragrafını, bu adını andığım kitaptan, oradaki fotoğraftan okuyorum: "Lozan Antlaşması" diyor Le Figaro, "Dünya tarihinde çok önemli bir aşamayı işaret ediyor. İlk defadır ki, Türkiye'ye karşı bir Batı devleti gibi davranılmıştır. Böylece, gelişmeler ne garip bir şekilde tersine dönmüş oluyor. Savaşın aranan maksadı Türkleri esir olarak Avrupa'dan dışarı atmaktı. Ama, şimdi görüyoruz ki, varılan sonuç tam tersine Türkleri Avrupalılaştırmak oldu. Bu ters gelişmeler doğrultusunda daha bakalım neler göreceğiz."

70 yıl öncesinden günümüze ışık tutan bu yoruma bir şey eklemeye gerek görmüyorum.

Lozan Barış Antlaşmasını Türkiye'ye ve dünyaya armağan eden başta Büyük Atatürk ve çalışma arkadaşı İsmet İnönü olmak üzere, bütün delegeleri ve yöneticileri saygıyla anarak, hepsine sonsuz şükranlarımızı belirterek sözlerimi bitiyorum.

Beni dinlediğiniz için Sayın Cumhurbaşkanı ve Sayın konuklara teşekkür ediyorum.

Sunucu – Efendim, şimdi de sıra yabancı konuklarımızda. İlk sözü Bosna-Hersek Dışişleri Bakanı Sayın Haris Silajdzic'e vermek istiyorum.

Buyurun Sayın Bakanım.

Bosna-Hersek Dışişleri Bakanı Haris Silajdzic:

Sayın Cumhurbaşkanı, Ekselansları, Hanımefendiler ve Beyefendiler.

Hepimizin bir şeyler öğrenmemiz gereken bu toplantıya katılmak benim için bir onurdur. Lozan Antlaşması başarılı oldu. Çünkü adil ve hakkaniyetli idi.

Sayın Cumhurbaşkanı, siz konuşmanızda köprülerden, çoğulculuktan ve işbirliğinden bahsettiniz. Hiç kuşkusuz, dünyamız gitgide küçüldükçe köprülere, işbirliğine ve çoğulculuğa ihtiyacımız olacaktır.

Aslında, birlikte yaşamaktan başka bir seçeneğimiz yok. Türkiye'nin, büyük Osmanlı İmparatorluğu'nun geleneklerine dayanan ve Lozan Antlaşması'ndan bugüne kadar geçirmiş olduğu tarihi de, belirttiğiniz gibi, bunu doğrulamaktadır: köprüler kurulmakta, hoşgörü gösterilmekte ve bir örnek ortaya konmaktadır. Üzülerek, ülkemizin durumundan bu törende söz etmeliyim. Eğer buluşma noktalarına ihtiyacımız var, yerel yönetim alanlarına ve unsurlarına ihtiyacımız var diyorsak, buluşma noktalarına ihtiyacımız var, köprülere ihtiyacımız var demektir. Benim ülkem bunun için ideal bir yer, ünlü ve başarılı bir model, bir hoşgörü anıtı, bir birlikte yaşama anıtı iken şimdi bu köprü yıkılıyor. Bu buluşma noktaları bugün bizler için büyük değer taşıırken karanlık ve derin bir çukura dönüşüyor. Korkarım ki, orada olup bitenler geçmişin bir kalıntısı değil, fakat geleceğin habercisidir. Yaşamımızı devam ettirebilmenin tek yolu olarak her cinsten aşırı milliyetçilik ve aşırı köktencilik virüsünü önlemeye veya yok etmeye çalışmalıyız. Bosna-Hersek'teki çabalarımızda dünya topluluğundan destek görmediğimizi de ifade etmeliyim. Sebebini asla anlayamayacağım. Fakat fikrimce Bosna-Hersek'e ihtiyacımız vardır ve bunun için bir şeyler yapmalıyız. Orada adil bir çözüm geliştirmeliyiz. Bosna-Hersek Hükümeti bir çözüme ulaşmak için elinden gelen her türlü gayreti göstermiştir. Barış planını imzaladık. Fakat maalesef uluslararası çevreler bizden birşey yapmamızı istiyor. Ama adaletli ve hakkaniyetli olmadığı için sonumuz olmayacak. Lozan Antlaşması geleceği dikkate aldığı için başarılı oldu. Bosna-Hersek'in gelecek yıllarda bir istikrarsızlık kaynağı olmasını mı istiyoruz, yoksa ideal olmasa bile, esas itibarıyla Bosna-Hersek'e adaleti yerleştirecek bir antlaşmaya mı ihtiyacımız var? Dediğim gibi bugüne kadar dünyadan tam bir destek sağlayamadık ve insan eliyle yaratılan bir felaket, aslında öyle olmadığı halde bir doğal afete dönüştü. Bu, insan eseri bir felaket, bir tecavüz, bir soykırım, gözönünde yapılan bir soykırımdır. Kafalarımızı kuma gömmenin hiçbir faydası yok. Şimdi burada Lozan Antlaşmasını anarken belki de Bosna-Hersek ile ilgili yeni bir dizi Cenevre görüşmelerinin başlamasını

bekliyoruz. Ümit edelim ki uluslararası toplum Lozan Antlaşması'nın başarısını tekrar ettirecek yeterli bilgelik ve liderliğe sahip olur.

Teşekkür ederim Sayın Cumhurbaşkanı çok teşekkür ederim.

Sunucu – Teşekkür ederim Sayın Bakan. Şimdi de söz sırası Makedonya'da. Dışişleri Bakanı Stevo Crvenkovski. Buyurun Sayın Bakanım.

Makedonya Dışişleri Bakanı Stevo Crvenkovski:

Sayın Cumhurbaşkanı, Sayın meslekdaşlarım, ekselansları, aziz dostlar.

1923 Lozan Antlaşması'nın bu anlamlı yıldönümünde ülkenizin seçkin temsilcileri huzurunda bu yüksek topluluğa hitap etmek benim için büyük bir şeref ve imtiyazdır. Bu çok hayati bir andır ve bu Antlaşmanın hem modern Türkiye hem de bütün bölge için büyük önem taşıdığı genel olarak kabul edilmektedir. İmzalayan ülkelerin sayısı, bu bölgenin tarihi sürecini ve yakından ilişkili karşılıklı bağımlılığını doğrulamaktadır. Bu iletişimin bugünkü süreci ve gelişmiş ekonomik ilişkiler bu ihtiyacı vurgulamaktadır. Bölgenin tamamında barışçıl bir işbirliğinin geliştirilmesi hepimizin çıkarıdır. İşbirliği ihtiyacı o kadar açık ve önemlidir ki bu vesile ile bundan söz etmeden geçemeyiz.

Makedonya Cumhuriyetinin politikası tamamen demokrasi prensiplerine dayanmaktadır: dış politikasının temelleri ise hükümlerlik, eşitlik ve barış ilkeleridir. Bağımsızlık ve hükümlerlik barışçı yoldan sağlamak için Makedonya Cumhuriyeti bölgede barışın ve istikrarın kurulması bakımlarından etkili olmuştur. Birçok ülke ile önemli temaslar sürdürmekteyiz, diplomatik ilişkiler kurduk ve birçok ülke tarafından resmen tanındık. Makedonya Cumhuriyetine gelen ilk Büyükelçi Türkiye Cumhuriyeti Büyükelçisi olmuştur. Bu durum, iyi ilişkileri ve işbirliğini teyid etmekte ve bölgede barış ve istikrara katkısı olan ülkeler arasında karşılıklı çıkarların geliştirilmesi yolunda atılacak daha ileri adımlar için sağlam bir zemin oluşturmaktadır. Makedonya Cumhuriyeti öncelikle barışın korunmasına ve aynı zamanda bölgeye yeniden barış getirilmesine ve günümüz dünyasında adil bir çözüm bulunmasına katkı yapmaya devam edecektir. Adil bir çözüm için Lozan Antlaşması'ndan ve bu Antlaşmanın mimarlarından öğreneceğimiz çok şey var. Açıkça görüldüğü gibi çözümün yolu müzakereden geçmektedir, zorla kabul ettirilecek bir çözüm uzun ömürlü olamaz.

Sayın Cumhurbaşkanı, ülkenizin Makedonya Cumhuriyetine ve bölgedeki diğer barışsever ülkelere verdiği kayıtsız ve adil destek için ve ülkeme gösterilen dostluk ve anlayış için sizlere bir kere daha teşekkür etmeme izin veriniz. Teşekkür ederim.

Sunucu – Teşekkür ederim Sayın Bakan. Şimdi de kürsüye Romanya Devlet Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Sayın Mircea Popescu'yu davet ediyorum.

Romanya Devlet Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Mircea Popescu:

Hanımfendiler, Beyefendiler,

Türkiye'nin politik, ekonomik ve sosyal hayatında olduğu kadar Balkan ülkeleri arasında işbirliği ve komşuluğun gelişmesinde de büyük önemi olan bu tarihi olayın kutlanmasına katılmak üzere davet edildiğimiz için Romanya Devleti adına hepinize en derin şükranlarımızı sunarım.

Cumhuriyeti ilan etmiş olan büyük devlet adamı Mustafa Kemal Lozan Antlaşması'ndan hemen sonra, yani bundan yetmiş yıl önce ilk Cumhurbaşkanı seçilerek modern Türkiye'yi kurmak için gerekli koşulları yarattı.

Atatürk'ün başlattığı ve Cumhurbaşkanı İnönü'nün devam ettiği reformların ortaya çıkardığı en büyük sorun, hem Türk Devletinin niteliğinde hem de ülkenin uluslararası görüntüsünde meydana gelen köklü değişikliklerdi. Başta komşu memleketler olmak üzere bütün ülkelere karşı bir tarafsızlık ve destek politikası izlendi.

Mustafa Kemal'in bölgemiz ülkeleri arasında kurduğu işbirliği Balkan Antlaşması ile gelişti. İki dünya savaşı arasındaki dönemin tarihi Romanya ile Türkiye arasındaki ilişkilerin iyi ve devamlı gelişmesini kaydeder. Her alanda, politikada, ekonomide, kültür ve bilimde ülkelerimizin politikacıları arasında yapılan temaslar karşılıklı anlayış havası içinde cereyan etmiş ve hemen hemen istisnasız olarak hem iki ülkenin hem de Balkan bölgesinin tamamında işbirliği için mükemmel sonuçlar doğurmuştur. İki dünya savaşı arasında Romanya ile Türkiye'nin ikili ilişkilerinin kapsamı ve içeriği kuşkusuz çok iyi bilinmektedir. Her iki tarafın samimi arzuları ve coğrafi bakımdan birbirlerine yakın konumları ilişkilerimizin, dostluk ve işbirliğinin gelişmesini ve kuvvetlenmesini sağlamıştır.

Ekonomilerimizin birbirini tamamlayıcı nitelikte olması ticari ilişkilere hız kazandırmıştır. Romanya Tıp Fakültesi birçok Türk gencinin eğitiminde ve mesleklerinde ilerlemelerine yardımcı olmuştur. Karadeniz alışveriş için çok elverişli bir yol teşkil etmiştir. Ve nihayet, gene çok önemli bir nokta olarak, başta Milletler Cemiyeti olmak üzere uluslararası örgütler bünyesinde ve özellikle Romanya Dışişleri Bakanı Nikolai Iliescu'nun başkanlığı sırasında Romanya ve Türkiye Hükümetleri arasındaki verimli işbirliğinden bahsetmeden geçemem.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Romanya ile Türkiye arasındaki dostluk ve komşuluk ilişkileri, iki ülkenin karşılıklı çıkarları için işbirliği yapma ve zor koşullara rağmen Balkanlarda anlayış ortamını devam ettirme arzularının sonucu olarak devam etmiş ve ilerlemiştir. Bugünün yeni siyasal ve sosyal koşulları Romanya ile Türkiye arasında her alanda daha geniş bir işbirliğine fırsat vermektedir. Romen ve Türk milletleri arasındaki geleneksel ilişkilerin çeşitlendirilmesi ve Karadeniz Bölgesinde işbirliğini sağlamlaştırmayı amaçlayan girişimlerin geliştirilmesi öncelik kazanmıştır. Böyle bir yaklaşım ülkelerimiz için olduğu kadar bölgedeki diğer ülkeler için de yararlı olacaktır.

Sözlerime son verirken bizlere gösterdikleri konukseverlik ve bu haftanın başarısına ve bu muhteşem ülkede fevkalade günler geçirmemize katkıları için

evsahiplerimize bir kere daha teşekkürlerimi ifade ediyor ve Türk milletinin mutluluk ve refahı için en iyi dileklerimi sunuyorum. Teşekkür ederim.

Sunucu – Teşekkür ederim Sayın Bakan. Efendim şimdi de Hırvatistan Dışişleri Bakan Yardımcısı Sayın Ivo Sanader'i konuşmasını yapmak üzere kürsüye davet etmek istiyorum, buyurun.

Hırvatistan Cumhuriyeti Dışişleri Bakan Yardımcısı Ivo Sanader:

Sayın Cumhurbaşkanı, Ekselanslar, Sayın Bayanlar ve Baylar,

Lozan Antlaşması'nın yetmişinci yıldönümünde Hırvatistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı ve Hükümetimin içten selamı ve tebriklerini dost Türkiye'nin liderlerine ve halkına bildirmekten büyük bir onur ve özel bir zevk duyuyorum.

Bu son derece önemli Antlaşma Türkiye'nin, en büyük evladı, dünya tarihinde derin bir iz bırakan, Türk milletine yeniden hayat veren Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde devlet, ekonomi, maneviyat ve kültür alanlarında yenileşme için giriştiği büyük yolculuğun ilk adımlarından biridir.

Atatürk'ün yaptıkları, yeterli çözümleri ve reformları devamlı arayarak yapılan milli gurur, hükümrancılık ve bağımsızlık mücadelesinin günün ihtiyaçlarına uygun en yakın gelişme mücadelesinin en değerli örneklerinden biridir.

Bu yeni ve çok zaman en güç problemlerin ve sınavların durmadan ortaya çıktığı devamlı değişen dünyada Atatürk'ün yaptıkları aynı zamanda bu milletin devlet politikası ve genel uygarlık açısından, dünyanın ve Avrupa'nın ayrılmaz bir parçası olarak kendi yerini ve sürekli olarak aramasının parlak bir örneğidir.

Bugünün dünyası muazzam dönüşüm ve değişikliklerin, büyük ve çığır açan akımların ve bölünmelerin, milletler ve devletlerin özgürlüğe kavuşmalarının dünyasıdır. Soğuk savaşın ve blok politikalarının yıkıntıları üzerinde çeşitli yeni uluslar yükseliyor ve eskilerin bazıları devletlerinin bağımsızlığına yeniden sahip oluyorlar. Komünist kontrolü ve rüyasından kurtulduktan sonra, uluslararası barış ve istikrarı koruyacak olan sivil demokrasi ve piyasa ekonomisinin başarılarına dayanarak dünyanın gelişmesi ve bütünleşmesi için çeşitli yeni konular içeren koşullar yaratılıyor.

Bireylerin ve toplumların özgürlüğü için bu olumlu ve yeni bir devir açan değişikliklere ve imkanlara tezat olarak, tehlikeli ve belki de çözümsüz sorunlar ve etkilerle karşılaşıyoruz; bunun sebebi de mevcut dünya düzeninin her çeşitten saldırı, şiddet ve terör güçlerini önleyecek ve cezalandıracak iyi ayarlanmış vasıta ve mekanizmalara sahip olmaması ve mevcut olanları kullanmakta çoğu zaman tereddüt göstermesidir.

Benim ülkem, demokratik ve barışsever bir toplum olarak kabul edilme ve tanınma çabalarında maruz kaldığı saldırı, etnik arındırma ve soykırıma karşı acı bir mücadele vererek uluslararası toplumda yerini kazanmakla birlikte, topraklarının bir bölümü işgal altında kalmaya devam etmektedir. Mevcut uluslararası kurallara,

Avrupa standartlarına ve dünya topluluğunun kararlarına saygılı olarak bu toprakları barış ve müzakere yoluyla, mümkün olduğu kadar yapıcı ve sabırlı davranarak, ülkemizin idare, ekonomi ve hukuk sistemi ile bütünleştirmek için mücadele ediyoruz.

Komşumuz Bosna-Hersek uluslararası platformda tanındığı halde, hâlâ saldırgan güçlerin ve yıkıcı bir çılgınlığın kurbanı olmaktadır. Savaşa mümkün olduğu kadar çabuk son verdirmek ve Bosna-Hersek'i oluşturan üç halk arasında adil ve kalıcı bir anlaşma yoluyla bütünlük ve bağımsızlığını sağlayacak bir şekilde Bosna-Hersek'in iç krizinin çözümünde yardımcı olmak yolundaki ısrarlı çabalarımızda, barış eylemleri için Türkiye Cumhuriyeti'nin gösterdiği işbirliği düzeyi bizi çok memnun etmektedir.

Bir bütün olarak uluslararası toplumun, özellikle de büyük güçlerin, saldırı ve karanlık güçlerini durduracak, barış güçlerine destek verecek ve böylece eşitliğe ve istikrarlı gelişmeye dayanan bir hayat ve adalet felsefesini yeniden teyid edecek kudret ve azmi kendilerinde bulacaklarını samimiyetle ümit ediyoruz. Bu suretle milletlerin yaratıcı potansiyellerini, uluslararası toplumun tamamının yararına olacak gelişme ve özgür bütünleşme amacına yönelik olarak serbest hareket etmek için bir fırsat verilmiş olacaktır. Barış için çalışan ülkeler çabalarını birleştirmeli ve dünyanın her köşesinde, evrensel barış ve istikrarın korunması yolunda verimli çalışmalar yapmaları için dünya güçlerini teşvik etmeli ve bu yolda ısrarlı taleplerde bulunmalıdır.

Son olarak, Hırvatistan Cumhuriyeti, uluslararası ilişkilerinde, geniş kapsamlı reformlar ve tartışılmaz başarılar ülkesi olan barışsever, Avrupalı ve Müslüman, modern Türkiye Cumhuriyeti'ne büyük önem vermektedir.

Dost Türkiye Cumhuriyeti'ne, ekonomisini ve toplumunu değiştirme çabalarında daha ileri başarılar dileriz. Cumhurbaşkanımız Dr. Franjo Tudjman ile merhum Cumhurbaşkanı Turgut Özal ve görevdeki Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel arasındaki temasların da teyit ettiği gibi karşılıklı ilişkilerimizin daha hızlı ve çok yönlü gelişmesi için gerekli temellerin atılmış olduğuna inanıyoruz.

Sayın Cumhurbaşkanı,

Samimi dostluk mesajlarımı iletirken bu büyük jübile vesilesiyle candan tebriklerimi tekrarlıyorum.

Teşekkür ederim.

Sunucu – Şimdi İtalya Dışişleri Bakan Yardımcısı Senatör Carmelo Azzara konuşacak.

İtalya Dışişleri Bakan Yardımcısı Senatör Carmelo Azzara:

1922 yılının sonlarında Türk meselesi Avrupa dengelerinin merkezini oluşturuyordu. Saltanatın ortadan kaldırılmasını müteakiben yeni bir devletin doğuşunu nazari dikkate almak ve onun, dönemin uluslararası ilişkiler sistemi içinde yer almasına yardımcı olmak gerekiyordu.

1923 Lozan Antlaşması yüzyıllar boyu sürmüş anlaşmazlıklara son vermenin yanı sıra, yeni Türk devletini dünyanın dikkatine sunuyordu. Yıllarca süren uzlaşmazlıkların konusu olmaktan çıkan Osmanlı İmparatorluğu yerini, istikrarlı ve modern bir devlet olmak için Türkiye Cumhuriyeti'ne bırakıyordu.

Ayrıca, uluslararası camianın dikkat ve ilgisi, 80'li yıllarda Cumhurbaşkanı Turgut Özal tarafından da sürdürülecek olan, gelişim ve modernizasyon yolunda ülkeyi günümüze kadar rehberlik edecek ileri görüşlü bir yaklaşımla ilerleten Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün ortaya koyduğu laik ve inkılapçı devletin örgütlenme modeli üzerine çevriliyordu.

Türkiye'nin özellikle ekonomik alanda elde ettiği başarılar ve son 10 yılın olumlu trendi dikkate alındığında, ülkenin önünde açılan perspektif, Türkiye'ye potansiyeli en zengin ülkelerden bir olarak 2000 yılının eşiğine gelme imkanını tanıyacaktır.

Tarihi ve coğrafyası bakımından Türkiye Batı Avrupa'ya, Orta Doğu'ya ve yenilenen bir ilgiyle, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla ortaya çıkan Cumhuriyetlere doğru bakmaktadır.

Birbirlerinin alternatifi değil, ama tamamlayıcısı olan bu üç ufuk Türkiye'nin ait olduğu farklı coğrafi bölgeler arasındaki köprü rolünü belirlemektedir.

Bu noktada, İtalya ve Türkiye arasında öteden beri geleneksel bir biçimde örülen bağların ve ilişkilerin her iki ülkenin kültür ve tarihlerini ne denli zenginleştirdiğini hatırlatmak isterim.

Atlantik Paktı'nın ve Avrupa Konseyi'nin birer üyesi olmanın yanı sıra, İtalya Türkiye ile birlikte Akdeniz ülkesi olma boyutunu ve bu bölgeyi bir barış ve işbirliği havzası haline getirme amacını paylaşmaktadır.

Bu müşterek aidiyet, Türkiye'nin Avrupa Topluluğu yapılarına gittikçe daha fazla bütünleşmesine yardımcı olmak amacımızı artırmaktadır.

Türkiye'nin bölgede, özellikle de eski Sovyet Cumhuriyetleri ve Balkanlarda oynayabileceği istikrar sağlayacağı işlevine ve bu perspektifte söz konusu ülkelerin ekonomilerini geliştirmede üstleneceği itici güç rolüne bizim tarafımızdan olumlu bakılmaktadır. Bu vechesi ile ekonomik ilişkileri, kültürel ve bilimsel alışverişi yaygınlaştırmak amacıyla Karadeniz havzası ülkelerini biraraya getirmek için Türkiye tarafından ortaya atılan ve 29 Haziran 1992 tarihinde İstanbul'da imzalanan Karadeniz Ekonomik İşbirliği Antlaşması ile sonuçlandırılan proje, bu doğrultuda bir teşebbüs olup, güvenlik sorunları ve siyasal meselelerin çözümüne de olumlu bir katkıda bulunmaya elverişlidir.

Ayrıca, Batı Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi'nin 20 Kasım 1992 tarihinde İtalya'nın başkanlığı altında yaptığı toplantıda, Ankara hükümetinin sunduğu üyelik talebini hep aynı istikrar, güvenlik ve Avrupa Entegrasyonu perspektifi içinde kabul ettiğini unutmamak gerekir.

Ülkenin iç politik durumu kadar, dünyada cereyan eden olaylar, Türkiye'ye yüksek öneme haiz yeni bir uluslararası rol tevdi etmiştir. Son yıllarda yaşanan değişikliklerden sonra bugünkü uluslararası düzen, parçalanmaya ve birleşmeye doğru eşzamanlı olarak giden kuvvetli gerilimlere maruz kalmaktadır. Onları göğüslemek, herkesin uluslararası birlikte yaşama değerlerine inancını, sorumluluk duygusunu ve pragmatik bir yaklaşımı benimsemesini gerektirecektir.

Sunucu – Fransa Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Büyükelçi Serge Boidevaix konuşacak.

Fransa Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Büyükelçi Serge Boidevaix:

Sayın Cumhurbaşkanı, Sayın Başbakan, Sayın Başbakan Yardımcısı, Ekselanslar, Hanımefendiler, Beyefendiler,

Türkiye Hükümeti Cumhuriyetine, İnönü Vakfına ve Başkanı Sayın Toker'e, Türkiye'ye istikrarını ve Avrupa'daki yerini sağlayan bir antlaşmanın 70. yıldönümünü kutlama törenine imza eden diğer devletlerin temsilcileri ile birlikte beni de davet ettikleri için teşekkür etmek istiyorum.

Türkiye, Mustafa Kemal Atatürk'ten aldığı ilhamla ülke içinde ve dışı karşı gerçekleştirdiği devrim ve yenilikleri uluslararası hukuka geçirmiş, Avrupa'da tekrar eski yerini kazanan sağlam ve dengeli bir ülke haline gelmiştir. Bu esasa, birkaç ay sonra Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Lozan'da büyük devlet adamı İsmet İnönü tarafından temsil edilen genç ülke, batı ve doğu Avrupa ile olan ilişkilerini düzeltmiş ve bunu dış politikasının temeli haline getirmiştir.

Fransa, dilimizde hazırlanan Lozan Antlaşması metninin mutemedi olma şerefine sahiptir. Diğer katılımcıların yanı sıra, Büyükelçi Barrère ve Bompert, Antlaşmayı Fransa adına imzalayan General Pellé, bölgede sınır ve azınlıklara saygı içinde barışı sağlamaya çalışmışlardır.

Türkiye'yi etkili, dinamik ve sözü geçen bir ülke haline getiren bir Antlaşmanın sürekliliğini 70 yıl sonra saygı ile anmamak mümkün değildir. Sınırların nihai şekle gelmesi, Boğazlardan serbest geçiş ilkesinin tekrar teyidi, yeni Türk devletine ulusal ve uluslararası istikrarını sağlamıştır. Söz konusu istikrar, kapitülasyonlara son vererek, Türk devletine tam egemenliğini sağlayarak Cumhuriyetçi Türkiye'ye diğer Avrupa milletleri ile eşitler arası bir diyalog imkanı sağlamıştır. Lozan Antlaşması, değerlerimizi ve inançlarımızı paylaşan eksiksiz bir muhabatın doğmasını mümkün kılmıştır.

Milletler Cemiyeti, daha sonra da Birleşmiş Milletlerin himayesinde kültürel kimliklere saygıyı güvence altına alan, günümüzde de bu saygının ulusal ve uluslararası siyasal istikrarın sağlanmasındaki önemi bilinirken, böyle bir Antlaşmadan memnuniyet duymamak mümkün müdür?

Geçmişin bu önemli olayının kutlanması esasında bizleri geleceğe dönmeye davet etmelidir. Bu, ulusların birlikte yaşamalarından dolayı bazı yerlerde ulusçu

akımların çatışmalarına yol açan bir dönemde daha da gereklidir. Avrupa, devletler arası antlaşmalar yolu ile barışı sağlayacak çareleri ve istikrara gerekli uluslararası garantileri gerçekleştirmek için sarfettiği gayretleri iki misline yükseltmelidir. Bizi desteklemek için kurulan uluslararası örgütlerden bahsederken, vurgulamak istediğim, Avrupa'da yaşayanların ortak hayatını düzenleyen ilke ve standartları hazırlayan ve hazırlamaya devam eden Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'dır. İşte bu inançla ve şu andaki zorluklara karşı koyabilmek için Fransa, Avrupa'da istikrar konulu bir konferans fikrini ortaya atmıştır. Amaç, demokrasinin yerleşmesini ve ekonomik reformları güçlendirerek, öncelikle Orta ve Doğu Avrupa ülkelerini sınır ve azınlık konularındaki anlaşmazlıklarını halletmeye teşvik ederek, –savaşların yıktığı ülkelerin bu örneği izleyeceğini ümit ediyoruz– ülkeler içinde ve ülkeler arasında istikrarı sağlamak ve güvence altına almaktır. Ayrıca bu antlaşmalarla ilgili çok taraflı güvenceleri de oluşturmak gerekir. Doğal olarak Türkiye'nin bu mekanizma içinde yeri vardır.

70 yıl önce imzalanan Lozan Antlaşması başarısını Batı zihniyetli iki büyük devlet adamının, Atatürk ve Venizelos'un birbirleri ile anlaşmasına borçludur. Pragmatizme, uzlaşma arayışına, işbirliğini geliştirme arzusuna dayalı bu Avrupalı düşünce şekli Avrupa Topluluğunun kurulmasına ve sözkonusu Topluluk ile Türkiye arasındaki her zaman sıkı ilişkilerin kurulmasına ön ayak olmuştur.

Sayın Cumhurbaşkanı, Sayın Başbakan, Hanımefendiler, Beyefendiler, Lozan Antlaşması'nın imzalandığı bu günde en büyük dileğim, 1923'te Antlaşmayı imzalayan kişilerin bilgi, itidal ve uzak görüşlerinin Avrupa'da ve tüm dünyada bizleri bekleyen büyük ve güç görevleri gerçekleştirirken bizlere yol göstermeleri ve hafızamızdan hiçbir zaman silinmemeleridir.

Çok teşekkür ederim.

Sunucu – Teşekkür ederim Sayın Genel Sekreter. Efendim, şimdi yapılacak konuşma Fransızca'ya çevrilmeyecek, yalnızca Türkçe ve İngilizce'ye çevrilecek.

Efendim, şimdi Japonya adına Özel Temsilci, Büyükelçi Kazuo Wachi'yi konuşmasını yapmak üzere kürsüye davet ediyorum.

Buyurun efendim.

Japonya Özel Temsilcisi Büyükelçi Kazuo Wachi:

T.C. Cumhurbaşkanı sayın Süleyman Demirel ve muhterem Eşi, Başbakan sayın Tansu Çiller ve Eşi, Başbakan Yardımcısı sayın Erdal İnönü ve Eşi, Dışişleri Bakanı sayın Hikmet Çetin ve Eşi ve değerli konuklar,

Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanmasının 70. yıldönümü münasebeti ile Japonya Hükümeti ve Halkını temsilen candan tebriklerimi sunarım.

Biz Japonlar okul eğitimimiz sırasında tarih derslerimizden Türkiye Cumhuriyeti'nin, Birinci Dünya Savaşı'nı takip eden karmaşadan sonra kurulduğunu

öğreniriz. Ulu Önder Atatürk'ün liderliğinde Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması bizler için çok etkileyici bir tarihsel olaydır.

Türkiye Cumhuriyeti hızla değişen 20. asrın başlarında doğmuş ve modernleştirme ilkesi ile gelişmiştir. Japonya da 19. asrın son yarısından sonra eski rejiminden ayrılarak modernleşmeye yönelmiştir. Birbirinin benzeri gayretler gösteren halklar olarak biz Japonlar Türk halkına karşı büyük sempati duymaktayız. 1990 yılında Türk-Japon ilişkilerinin 100. yılını kutladık. Geçen bu bir asır boyunca modernleşme yolunda büyük çabalar harcayarak, iyi kötü birçok tecrübe geçiren ülkelerimizin hiç de küçümsenemeyecek başarılar elde ettikleri söylenebilir. Eskiden beri yakın ilişki içinde olan ülkelerimiz arasındaki siyasi, ekonomik, kültürel ve diğer alanlardaki karşılıklı münasebetlerin özellikle son yıllarda daha da gelişmiş olması hakikaten memnuniyet vericidir.

Lozan Barış Antlaşması ile çağımızın modern tarihine adım atmış olan dost ülke Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihindeki önemli bir sayfayı açan bu Antlaşma'ya Japonya'nın da imza atmış olması, bizim için büyük şereftir. Doğal olarak müzakereler sırasında ülkelerimiz arasında bazı görüş ayrılıkları bulunmuştur, ancak baştan sona kadar her iki tarafın da birbirlerine karşı değişmeyen saygı ve dostluk ruhunun bu zorlu süreci sonuçlandırdığını hatırlamaktayız. Ulu Önder Atatürk'ün Japonya'ya karşı duyduğu büyük yakınlık ve sempati Japonya için büyük bir şereftir. Türkiye'den mesafe olarak uzakta bulunmakla birlikte Japonya, yine kendisi gibi bir Asya ülkesi olarak yeniden doğan Türkiye Cumhuriyeti'nin gururla bağımsızlığına kavuşmasını iyi niyet ve saygıyla takip etmiştir. Sonuç olarak Lozan Barış Antlaşması ulu önder Atatürk'ün liderliğinde yeniden doğan Türkiye Cumhuriyeti'nin ve Halkının büyük bir diplomatik zaferidir. Bu Antlaşmanın daha sonra Türkiye ile Japonya arasındaki ilişkilerde sıkı bir dostluk temeli oluşturan fevkalade manalı bir antlaşma olduğunu söyleyebiliriz.

Japon Hükümeti ve Halkını temsilen burada tekrar tebriklerimi sunarken Türkiye Cumhuriyeti'nin daha da müreffeh bir ülke olmasını ve Türk-Japon ilişkilerinin giderek gelişmesini temenni ederim.

Sunucu – Teşekkür ederim Sayın Büyükelçi. Şimdi de İngiltere adına Ankara Büyükelçisi, İngiltere Dışişleri Bakanı Sayın Douglas Hurd'in mesajını okuyacaklar.

İngiltere Ankara Büyükelçisi John Goulden:

Sayın Bakanlar ve Konuklar,

Mr. Douglas Hurd bu kutlamalara katılamadığı için üzüntüsünü ifade etmemi ve kendi adına aşağıdaki mesajı sunmamı benden istedi.

«Churchill, yazdığı İkinci Dünya Savaşı Tarihinin ilk cildine, "Galiplerin Budalalıkları 1919-29" başlığını taşıyan bir bölümle başlamıştı. Dışişleri Bakanlığı'nın kütüphaneleri o döneme ait sonu gelmemiş antlaşmaların müzakerelerine ait ciltlerle doludur.

Aklı başında politikacılar ve diplomatlar o zaman nasıl bir akılsızlık yapıldığının farkındaydılar. O devrin en bilge İngiliz diplomatı olan Vansittart Sevr Antlaşmasını "Türkiye için tasarlanan saçmalık devam edemez.... Çok barış yaptık ama barışa yaklaşamadık" sözleriyle anlatır.

Vansittart, bütün bu abes işler arasında netice itibariyle geleceği en ümit verici olanın Türkiye olduğunu belirtir ve haklı olarak bunun onurunun Atatürk'e ait olduğunu söyler. Yalnız Atatürk'ün, savaş arası yıllarının diğer kudretli kişilerinde bulunmayan yaratıcı yeteneğe sahip olduğunu kaydeder: "Napolyon da dahil, akla gelen bütün Avrupalılardan daha çok enerjiye sahipti. Bu ateşli ve coşkulu enerjisi ile geri kalmış milletini yalnız zafere ulaştırmakla kalmıyor, fetihlerden kaçınmayı da başarabiliyordu":

Atatürk'ün kalıcı reformlarının dış çerçevesi iki yönlü idi: biri "yurtta sulh, cihanda sulh" ilkesi, diğeri de Lozan Antlaşması.

Lozan Antlaşması baskıyla kabul ettirilmedi, eşit güçler arasında müzakere edildi. Birinci Dünya Savaşının yol açtığı bölünmeleri ve felaketleri düzeltti. Atatürk'ün Türkiye için tasavvur ettiği homojen milli devleti yarattı. Reform ve modernleşme programlarına yol açarak Türkiye'nin Avrupa'nın modern millet-devletleri arasında yer almasına imkan verdi.

Antlaşma, İngiltere ile Türkiye arasındaki ilişkilerde nadir görülen karanlık bir dönemin kapanmasına da yardımcı oldu. 1920'lerin sonlarında İngiltere'nin artık Atatürk'le gitgide gelişen sıcak bir ilişkisi vardı ve yaratılmakta olan modern, laik ve batılılaşmış Cumhuriyetin başardıklarına bu ülke derin bir saygı duyuyordu. 1937'de müttefik olduk ve 1940'larda Churchill ile İnönü arasında dahi yakın bağlar bizleri doğal olarak NATO'da ortak üyeliğimize ve 1950'lerde Kore Savaşında yanyana savaşmamıza götürdü.

Şimdi 1990'larda daha da sağlam bir ortaklık kurmaktayız. Her iki yönde ticaret, yatırım ve kültür bağları rekor düzeylere ulaşıyor. Bakanlar düzeyindeki temaslar hiçbir zaman bugünkü kadar çok olmamıştı. Bu ay Başbakan Yardımcısı Sayın İnönü'yü Londra'da görmekten büyük memnuniyet duyduk. İngiliz askerlerinin İstanbul'u işgal ettiği 1922 sonbaharından, İngiliz ve Türk askerlerini Çanakkale'de kıl payı karşı karşıya geldikleri o karanlık günlerden çok uzaktayız.

Lozan Antlaşması'nın Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra imzalanan diğer Barış Antlaşmalarından daha uzun ömürlü olmasının gerçek sebebi, müzakerecilerin ve imzacıların –Ankara'da Atatürk, Lozan'da İnönü ve diğer müttefikler– aralarındaki birçok anlaşmazlıklara rağmen gerçek devlet adamlığı niteliklerini göstermeleriydi. Onlar gerçekçilik yolunu seçtiler, geçmiş olaylara sünger çektiler ve Türkiye'nin Batı demokrasisine geçmesi destanının temellerini attılar. Onların başarılarını saygıyla anmamız ve Lord Curzon ve Sir Horace Rumbold'un torunları da dahil, onların soyundan gelen birkaç kişinin bugün burada bulunmaları çok yerindedir.»

Sunucu – Teşekkür ederim Sayın Büyükelçi. Yunanistan adına Yunanistan'ın Ankara Büyükelçisini konuşmasını yapmak üzere kürsüye davet ediyorum. Buyurun efendim.

Yunanistan Ankara Büyükelçisi Alexandre Philon:

Bugün bizleri burada biraraya getiren, Ekselansları, Dışişleri Bakanı Sayın Hikmet Çetin'e, İnönü Vakfına ve özellikle başkanı Sayın Toker'e en içten teşekkürlerimi sunmak istiyorum.

Türk tarafı adına İsmet Paşa'nın, Yunan tarafı adına ise müttefiklerin delegeşi Elefterios Venizelos'un imzaladığı ve bugün 70. yıldönümünü kutladığımız Lozan Antlaşması birçok açıdan büyük önem taşımaktadır.

Antlaşma, 1. Dünya Savaşı esnasında ortaya çıkan çatışmalara son verdiği gibi, Osmanlı İmparatorluğu'ndan sonra kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin sağlam temellerini de atmıştır.

Daha sonraki yıllarda tüm alanlarda gerçekleştirilen reformlar Türkiye'nin çehresini tamamen değiştirmiştir.

1923 yazından itibaren de bölgemiz ve ötesinde dışilişkiler Lozan Antlaşması'na göre düzenlenmiştir. İlke olarak uygulanan ve sürekli çalkantılı bir bölgede geçerli bu antlaşma, taraflar arasındaki ilişkilerin gelişmesine de katkıda bulunmuştur.

Son olarak ve izninize sığınarak, hatırlatmak istediğim bir nokta antlaşmanın ilk uygulama safhasında halkların mübadelesi konusundaki hükümlerin yarattığı zorluklardır. Fakat Elefterios Venizelos ile Kemal Atatürk'ün açık görüşlülükleri ve politik iradeleri 1930 antlaşmalarına doğru yönelmeyi mümkün kıldığı gibi Yunanistan ve Türkiye arasındaki ilişkilere yeni bir ivme kazandırmıştır.

Arzumuz, bu önemli günde sözkonusu mesajın unutulmamasıdır.

**İSMET İNÖNÜ'NÜN LOZAN'DA KABUL OLUNAN BARIŞ ANTLAŞMASI,
MUKAVELE VE SENETLERİN ONAYLANMASINA DAİR
KANUN TASARISI DOLAYISIYLA YAPTIKLARI KONUŞMA**

23 Ağustos 1923 – T.B.M.M.

Muhterem arkadaşlar! 1914 senesinde infilak eden Harbi Umumiye Türkiye için tasfiye eden Muahedename ve senedatı düveliyeyi Huzuru Âlinize takdim ettim. Derhatır buyurursunuz 1914'te Harbi Umumi infilak ettiği zaman bütün milletler meçhuliyet karşısında, endişei hayat ile ve endişeyi ferda ile düşünüyorlardı. Hiç şüphesiz Osmanlı İmparatorluğunun ciddî mehalik karşısında bulunduğunu sahibi idrak ve insaf olan hiçbir kimse reddedemezdi, bu kadar mahmul ve meşbu bir endişe içinde Osmanlı İmparatorluğunun intihabedeceği vaziyet ve en muvafık olan fikir ve tedbir ne idi? Bu daima şayani tetebbu ve şayani münakaşa bir zemindir. Ben bugün bu zemine girmeyi arzu etmiyorum, bir faidei ameliyesi yoktur. Hepimiz derhatır ederiz ki: 1330'daki Osmanlı İmparatorluğu zimandarını bu büyük vaziyetin tedbirini harbde bir tarafa iştirak ve iltihakta bulunmuşlardır. Esası münakaşa etmemek hakkındaki kararımı muhafaza ediyorum. Bununla beraber Harbi Umuminin birçok safahatı tetkik olunmalıdır. Âtiye mucibi intibalı olmak için lazımdır. Evvela Harbi Umumiye tarzı duhulü hiçbir zaman şayani tenkid olmaktan kurtulamaz. Her millet Harbi Umumiye hayat ve memmat mücadelesi olduğunu samimem ve cidden bilerek karar vermiştir. Hayat ve memmat mücadelesine karar vermek bir kimsenin, bir heyetin hakkı değildir. Bu; milletin bizzat verebileceği bir karardır. Bu kadar büyük hadisat milletin karşısında emrivaki olarak bulundurulamazdı. Arkadaşlar, Harbi Umuminin cereyanı da baştanbaşa medarı ibrettir. Kemali esef ve elemle derhatır etmeliyiz ki gunagün suiistimalat baştanbaşa memlekette bir sistem, bir meslek haline gelmiştir. Hepimiz biliriz ki kendi hudutlarımızı ve kendi vatanımızı müdafaa etmeye zaten kifayet etmiyen evladı vatan: Vatan haricinde heder edilmişti.

Arkadaşlar! Bu toprağın evlatlarının kanı ecnebilerin yeddi tasarrufunda idi. Ecnebiler bu memleketin en büyüğünden en küçüğüne kadar bütün siyasetine en kuvvetli bir salahiyetle nüfuz ve hulûl etmişlerdi. Sahibi izan ve insaf hiçbir kimse Osmanlı İmparatorluğunun artık bir mevcudiyeti hâkime ve müstakille halinde bulunmadığına zerre kadar şüphe etmiyorlardı. İdarei memlekette milletin kendi iradesi ve ihtiyarı tamamen insilabetmiş idi. Halbuki arkadaşlar bu vaziyette fert için olduğu gibi millet için, memleket için de kendi irade ve ihtiyarı en büyük kuvveti ve en kuvvetli medarı istinad olur. Eğer irade ve ihtiyarına sahibolsa idiler o zamanki zimamdarın Harbi Umuminin safahatı esnasında tezahür eden fırsatlardan belki istifade ederlerdi ve memleketimiz için birçok felaketlere mani olmak şöyle dursun belki müttefikleri için de daha müsait şeriatı sulhiye elde etmesine medar olurlardı. Daima elemle ve teessürle düşüneceğimiz bu sahafat hiçbir zaman gözümüzün önünden ayrılmamalıdır. Büyük bir hadisei tarihiyeyi tasfiye ediyoruz.

için büyük bir emniyetsizlik vücuda getirmişti. Emniyetsizlik, yekdiğerinin her hangi bir sözüne ve imzasına emniyetsizlik medarı hayat mıydı? Ve bu mücadele nihayet bulmayacak mıydı? Avrupa'da ve bizim memleketimizde müfritler vardı ki, bu siyaset yolunu hiç açmaksızın, başlanan silah hareketini nihayetine kadar yürütmek istiyorlardı. Bunun nihyeti yoktu. Silah hareketi nihayet bir noktada durmak lazımdı. Büyük Millet Meclisi Hükümeti bu noktada kati bir nüfuzu nazar ve kati bir karar ile tedbir aldı. Evet bu vaziyeti askeriye içinde milletlerle siyasî temasa girmek ve siyasî ahitler imza etmek mümkündü ve muvafıktı. İşte böyle selim bir his ile malumunuz olan mütarekename imzalandı. O günden itibaren Muahedenameyi imzalayınca kadar, mülahaza ve kararlarında vuzuhu olmayan müfritler Mudanya Mütarekesinin hata olduğunu iddia etmişlerdi. Muhti kendileri idi. Bu hatayı bugün kuvvetle tebarüz ettiren netice göz önündedir. Mudanya Mütarekenamesini yapmayarak hareketi askeriye ile istihsal edebileceğimiz araziye bir damla kan akıtmaksızın ve bir taşı yeniden devirmeksizin tamamen istihsal etmiş oluyoruz. Ancak Mudanya Mütarekesiyle ihdas ettiğimiz mevkii siyasidir ki, ondan sonra sekiz, dokuz ay süren büyük bir konferansın müspet bir hedefe yürümesini muciboldu.

Arkadaşlar! Lozan Konferansı milletimizin Avrupa ortasında davet olunduğu büyük bir imtihandır. Mübalağa ad buyurmayınız, acaba uzaklardan sesini işittiğimiz Türkiye medeni alem ortasında ve günagün müşkilat içinde vazih ve sarıh olarak davasını teşrih ve müdafaa edecek bir seviyei medeniye ve bir seviyei siyasiyede midir? Acaba gördüğümüz manzara Anadolu dağlarında şu veya bu tesadüfün, muhasımlar tarafından irtikabolunan şu veya bu hatanın tesadüfî neticesi midir? Yoksa müspet ve muayyen bir hedefe doğru bir milletin bütün kuvvet ve menabii ile vakfinsederek behemahal istihsalı gaye için giriştiği bir mücadele midir? Bunun imtihanı idi. Türkiye Lozan'da bugün cihanı idare eden heyetlerin, mücerren, ilim ve irfan ile mütemayiz, vazifelerini ifa için ciddi bir surette yetişmiş ve çalışmış mümessilleriyle karşı karşıya geldi. Bütün heyeti murahhasalar kendi memleketlerine karşı vazifelerini ifa etmek için büyük gayret göstermişlerdi. Bunu takdir ile yad etmeyi bir vazifei kadirşinasi addederim.

Heyeti Murahhasamız ki, ben onun min gayriliyakatin riyasetiyle mübahiydim. Hükümetimiz ve Meclisimiz tarafından itina ile intihabolunmuştu. Sizin huzurunuzda ve milletin muvacehesinde ve muvacehet alemde, muharebe meydanında bir asker gibi gece gündüz samimi bir hissi vazife ile çalışmış olan, her günâ müşkülata galebe için maddî ve manevî bütün kabiliyetlerini sarf etmiş ve şahsi her türlü endişeden azade olarak sırf vatanın tevdi ettiği vazifeyi ifa etmek için bezli vücudetmiş olan Heyeti Murahhasa arkadaşlarımı lisanı hürmetle yâd ederim. (Alkışlar) Dünyanın her yerinde birçok muahedat yapa yapa yalnız ilimde değil, tecrübeleri sayesinde de mühim bir mevki kazanan mütehassıslarla bizim mütehassıslarımız ve müşavirlerimiz karşı karşıya geldiler. Fenni ve ilmi noktai nazardan dahi düşünülecek olursa bu ağır bir vazife idi. Murahhas olarak vazife almış olan Hasan Bey'in kendisinden pek çok istifade ettim ve samimi bir müzaheret

gördüm ve bilhassa murahhas olarak beraber çalıştığım Dr. Rıza Nur Beyi tevkırla yâd etmek isterim. (*Alkışlar*)

Arkadaşlar! Günagün tesirat altından yalnız ilim ve vukuf ve tecrübe kâfi değildir. Fevkalade bir metaneti asap lazımdır. Hakikaten bir ideal'e hizmet lazımdır. Fevkalade bir feragatinefs hissi ile yekdiğerine eklenmek ve yekdiğerine samimi bir müzaheret göstermek lazımdır. Arkadaşlarımdan ve bilhassa Rıza Nur Bey'den bunu gördüm. Dr. Rıza Nur Bey Türk Heyeti Murahhasası içinde başlıca medarı muvaffakiyet olmuştur. Millete bunu söylemek vazifemdir. Nasıl bir kıtal askeriye muntazaman ve bir disiplin ile ifayı vazife ederse arkadaşlar da tamam bir feragatinefs ile reislerine merbut olduklarını bütün cihan nazarında göstermişlerdir. Bu hal büyük mücadeledede muvaffakiyetin başlıca bir esasıdır.

Arkadaşlar! Bir vazifei esasiyeyi ifa etmek için şunu da söylemek isterim. Gerek mücadelâtı harbiye esnasında ve gerek sulh müzakeratı esnasında sevki kaderle ağır mesuliyetler altında bulundum. Ağır mesuliyetler altında memleketin hayati menafiine taallûk edebilecek ağır kararlar vermek vaziyetinde bulundum ve bunların hepsinde merkezî idareden ayrı olarak ya düşman karşısında veya sulh müzakeratında olduğu gibi Avrupa ortasında idim, siyasîtabir ile siyasî muhassımlar arasında bulundum. Bu kadar ağır mesuliyetleri bimuhaba almak için ve bunların içinde en büyük müşkülât karşısında hedefe karşı yürümek için malik olduğum menbai kuvvet bilhassa Büyük Millet Meclisi Reisi Gazi Mustafa Kemal Paşadır. (*Alkışlar*) Arkadaşlar! Yalnız şahsî bir minnet ve bir şükran ifade etmek için söylemiyorum, vazife ve iş noktai nazarından bir hakikati ifade etmek için söylüyorum. İnsan çok bunaldığı zamanda en muvafık tedbiri bulsa dahi behemahal o muvafık tedbirin daha büyük ve samimî birisi tarafından teyid edilmesine muhtaçtır. Büyük ve karışık vaziyetler içerisinde en büyük tedbir o kadar basittir ki, ekseriya onu bulmak çok müşküldür. Fevkalade karışık, dolaşık, bulutlarla mestur bir muhit içerisinde yol gösterecek bir isabeti nazar lazımdır. Bu isabeti nazarı gerek muharebe hayatında ve gerek sulh hayatında bize gösteren Mustafa Kemal Paşa olmuştur. (*Şiddetli alkışlar*) Aldığım vazifelerde muvaffakiyet hasıl olduysa gerek harbde ve gerek sulhta başlıca âmil olarak Mustafa Kemal Paşa'yı muvacehei millette ifade ediyorum.

Sulh Muahedenamesi ve merbutu olan senedat hakkında, günlerden beri arkadaşlar birçok tenkidat yaptılar. Heyeti umumiyesi hakkında mücmel bir fikir vermek isterken arkadaşlarımla hitabelerinde temas ettikleri birçok nıkata da cevap vermiş olacağım, zannediyorum. Muahedename, hudutlarımızı tâyin ediyor. Cenup hududu, Ankara itilâfnamesiyle tayin edilen hudut, malumualinizdir. Hatiplerin gösterdiği veçhile birçok millettaşlarımızın bu hudut haricinde kalmış olması münakaşa götürmez bir hakikattir. Bu hudut için müteselli olduğumuz cihet sulh meselesidir, muahedename ile milletler arasında hakiki bir sulh yapmış olacağımız kanaatidir ve bundan fazla olarak Ankara İtilafnamesinde vaz'edilmiş olan ahkam bu konferansta da ayrıca teyid olunmuştur. İmza ettiğimiz ve meriyetini tanıdığımız

ahkam için daha karar zamanında her hangi bir tereddüt ve endişe izhar etmeye hakkımız yoktur. Benim kanaatim odur ki, imza ettiğimiz sulh ile hakiki bir sulh yapacağız ve bu sulh ile milletler arasında yakın bir anlaşma hasıl olacaktır. Eğer bu intizarımız tahakkuk ederse gerek muahedename ve gerekse Ankara İtilafnamesi gibi elimizde bulunan senedat ile Cenup hudutlarında arkadaşlarımızın izah ettikleri esbabı endişe mündefi olacaktır.

Arkadaşlarım, Garp hududundan da mennuiyet göstermediler. Garp hududu haricinde birçok millettaşlarımızın kaldığını ve onların bugün de âlâm ve ıztırap içinde bulunduğunu söyledi. Bilirsiniz ki, Garp hududunda, bugün temin ettiğimiz huduttan başkası bizim Misak-i Millimiz dahilinde değildi. Bizim Misak-i Millimiz dahilinde ifade ettiğimiz talep, Garbi -Trakya'nın ara ile tayin olunacak bir şekli idi. Hiçbiriniz bu muahedenamenin yektaraf ihzar olunmuş bir vesika olduğunu zannetmezsiniz. Elbette birçok esbab ve birçok iradeler tesadüm etmiş ve ortaya bir hasıla çıkmıştır. Efendiler, bu hudut içinde ve bu hudut haricinde bulunan millettaşlarımızın mukadderatı için istinadettiğimiz nokta sulhun hakikaten teessüs etmesidir. Eğer sulh hakikaten teessüs ederse, bizi bugün ızdıraba düşüren bütün esbab orada mündefi olacaktır. Garp hududu haricinde bıraktığımız millettaşlarımızın istirahatleri için muahedede teminat vardır, bundan başka Türk milletinin hassasiyeti de ayrıca bir kuvvet ve teminattır. Bundan fazla olarak benim kanaatim odur ki, Garp hududunda oradaki millettaşlarımızın huzur ve sükûn içinde yaşatılması ve o hudutlardaki komşularımızla aramızda daimî bir vesilei niza, bir vesilei ıztırap hadis olmaması, her iki tarafın menfaati iktizasındandır. Menfaatler bunu emretmektedir. Türkiye yine bu esbab ile Adaların aleyhimize üssü tahrik ittihaz edilmemesi için de mütesellidir. Türkiye göreceği asarı hulusu kemaliyle takdir edecektir. Bu itimat ile muahedatı imza eyledik. Her iki hudut için yapılan mülahazatı, yalnız şüphe ve endişeye istinadettirmemelidir. Gerçi şüphe ve endişe ekseri ahvalde medarı tedbir olur. Fakat daima medarı hayat değildir. Emniyet ve itimat ile tecrübe ve intizar, asıl unsuru hayat odur.

Hudutlar hakkındaki mülahazatı bitirmek için Irak ile olan huduttan bahsetmek isterim. Bilirsiniz ki, muahede, Irak hududu tahliyenin hitamından itibaren dokuz ay zarfında hallolunacaktır, diyor. Bu hudut hakkında çok münakaşat cereyan etti. Konferansın bu safhasında şayanı kabul bir şekil bulunamadı. Nihayet Muahedenamede, bu hududun muayyen bir müddet zarfında dostane bir sureti halli ihtimali ifade edildi. Muahedenameye samimane hulul eden bir fikri dostanenin tahakkuk etmesine ciddî bir mani olmasa gerektir. Bu hududun müzakeratına başlamazdan evvel milletlerle aramızda bulunan avamili zaruriyei hasmanenin mündefi olması ve dostluk münasebatının teessüs etmiş bulunmasının gelecek müzakeratı teşhil edeceğini ümidediyoruz.

Arkadaşlar! Hudutlar üzerinde daha ziyade tevakkuf etmek istemem, eski Osmanlı İmparatorluğu aksamından olduğu halde hudutlarımız haricinde birçok dindaşlarımızı bırakıyoruz. Daima kemali fahir ile ve kamali saffet ile ilan edebiliriz

ki bugün milli hudutlarımız haricinde kalan dindaşlarımıza karşı Türk Milleti gördüğünden fazla vefa ve samimiyet göstermiştir. (*Bravo sesleri, alkışlar*) En dar zamanlarda, hatta kendilerinden müşkilât gördüğümüz zamanlarda dahi onların selametlerini saffeti derun ile temenni etmekten başka bir gaye takibetmedik. Bugün de temennimiz kendi muhitleri ve milliyetleri dahilinde selamet ve saadet içerisinde yaşamalarıdır. Büyük bir İmparatorluğun inkısamı karşısında bütün cihana karşı yalnız kendi kuvvetiyle uğraşmaya mecbur kalan Milli Türkiye daha başka bir vaziyet alamazdı. İttihaz ettiğimiz zaruri hareket bu idi. Herkese ve herkese karşı vazifesini bihakkın ifa etmişlerin istirahatı vicdaniyesi ile çıkabiliriz. (*Bravo sesleri*)

Muahedenamede akalliyetlere ait birtakım mevad görüyoruz. Arkadaşlar! Dahili anasıra dair muahedede mevaddı mahsusa bulunması, Harbi Umumiden sonra galipler zümresinde bulunan birçok devletlerin de kabul ettiği bir sistem haline gelmiştir. Biliyorsunuz ki, Misaki Millî de bunu kabul etmiştir. İki noktayı nazarı dikkatinize vaz'etmek isterim: Evvelâ, galiplerin kabul ettiği maddelerden bir kelime fazla kabul etmemişlerdir. Saniyen husule gelen şekli dahilî, Osmanlı İmparatorluğu zamanındaki günagün imtiyazat ile asla kabili kıyas değildir. Muahedelerde akalliyetler hakkında mevad bulunmadığı zaman, yani Osmanlı İmparatorluğu zamanındaki akalliyetlerin vaziyeti adeta Devlet içinde Devlet gibi bir vaziyet idi. Fark çok barizdir. Bugün vatanın mevcudiyeti aleyhine bir vaziyet yoktur. Bundan tamamiyle müsterih olabilirsiniz.

Arkadaşlar! Siyasi ahkam arasında bütün hatiplerin, tenkid edenlerin, tasvibedenlerin memnuniyetle kaydettikleri bir noktayı, kapitülasyonların ilgası noktasını bir iki sözle hikaye etmek isterim. Bu mesele başlıbaşına bir hadisei tarihiye addolunabilir. Arkadaşlar! Bazı devletlerle müttefik olarak kan döktüğümüz zamanlarda kapitülasyonlar konferanslarda mevzubahsolunca müttefiklerimiz hasımlarımızla beraber bulunuyorlardı. (*Çok doğru sesleri*) Kapitülasyonların Türkiye'den kalkması lazım geldiğini Sivastopol seferinden sonra Paris Muahedesi müzakeratında vaatetmişlerdi. Arkadaşlar! Bütün memleketin mevcudiyetini girdaba düşüren Harbi Umumiye girdiğimiz zaman da zimamdarın bizi kapitülasyonları ilga ediyoruz ve ilga edeceğiz diye tatmin etmişlerdi. Mesele o kadar mühim idi. Size derhatır ettiririm ki: Harbi Umumiye henüz Türkiye girmemiş iken ve müttefikler Türklerin Harbi Umumiye girmesini esaslı bir amili müessir addederlerken bizim kapitülasyonları ilga ettiğimizi Almanlar, Avusturyalılar, Ruslar, Fransızlar ve İngilizlerle beraber protesto etmişlerdi. Mevzu o kadar büyük ve mühim bir hadisedir. (*Çok doğru sesleri*) Arkadaşlar, Harbi Umumideki müttefiklerimize kapitülasyonların ilgası için Harbi Umuminin neticesi tamamen meşuk olduğu zamanlarda, yani 1916'da bizimle konuşmak yoluna girdiler. Ama biz evvela başladık kan dökmeye ve atımızla mukadderatımız tamamiyle meçhul bir safhaya girdi. Hali harbin sebebi ilanı hâlâ hallolunamadı. Arkadaşlar! Daha fazlası vardır.

1916'da Almanlarca kabul edilen kapitülasyonların ilgası keyfiyeti, nazari ve hayali idi. Hakikatte ilga ettirilememiştir. Kabul ettirilememiştir. Bunu bilirsiniz. (*Doğru sesleri*) Muahede imza edildi. Ondan sonra ellerine mektup verildi. Eğer diğer herhangi bir millete kapitülasyonların ilgası kabul ettirilirse kendiliğinden o müttefiklere de kapitülasyonların ilgası şamil olacaktır. Bu ne demektir? İlgayı dünyadaki devletlerin her birine ayrı ayrı kabul ve imza ettireceksiniz. Herhangi bir millet için bütün dünyaya ayrı ayrı dikte edecek kuvvet maddiye kabili tasavvur mudur? Demek ki, Harbi Umuminin gayesi olarak yapılan ilk ilan müttefiklere de kabul ettirilmedi. Harbin neticesi meşuk olduğu zamanlarda ancak nazarî ve hayalî kuru bir teselli elde edildi. Sonra bugünkü vaziyeti düşününüz. Türkiye bütün cihan muvacehesinde davasını takibediyor. Sarih ve şüpheden azade olarak kati bir ifade ile kapitülasyonları ilga ettiriyor. Bu Türkiye'nin kendi evi içinde diğer herhangi bir millet gibi tamamen müstakil ve efendi olduğunu kabul ve tasdik etmek demektir. (*Şiddetli alkışlar*)

Muahedenamenin mühim bir faslına geliyorum. Ahkamı maliyesi, Muhterem efendiler! Bilhesap Harbi Umumiden sonra olan muahedelerde tamirat namı altında umumi bir meselei maliyeye tesadüf olunur. Harbi Umumiden evvelki zamanlarda tazminat şekli altında ya defaten tesviye olunur veya mukassatan verilir, bir teamül mevcuttur. Bu ifade tamirat şekli altında mükellefiyeti maliye şeklinde gösterilmiştir. Biz iki türlü tamirat meselesi karşısında idik. Birisi müttefiklerle Türkiye arasında, diğeri Türkiye ile Yunanlılar arasında. Bilirsiniz ki: Müttefikler Türkiye'ye karşı Harbi Umuminin mütareke ile fasıla bulduğu zamandan beri daima tamirat fikrini ifade etmişlerdir. Hatta Sakarya'dan sonra 26 Mart'ta aldığımız notada dahi müphem ve umumî ifadelerle makul bir tazminat sözü zikredilmiştir. Hakikatı halde bu, mesuliyeti harbiye münakaşasından tevellüdettirilen ve tazminat istenilmiyor imiş gibi mevzuubahsedilen bir mükellefiyeti maliyedir.

Türkiye bu noktai nazardan konferansta mutalebat karşısında bulundu. İşgal masrafı ve tebaanın zarar ve ziyarı arasında tamirat parasını istediler. Meselenin hukukî bir noktai istinadı yoktur. İşgal olunan memleketler bizim memleketimizdir. Eza ve cefa gören tamirata ihtiyacı olan memleket bizim memleketimizdir. Hiç kimsenin memleketine gitmedik ve hiç kimseye tecavüz etmedik. Meselenin ciheti hukukiye ve ahlakıyesi böyle olmakla beraber mevcudolan meselei maddiye birçok devletlerin bizden tamirat namı altında para istemesi şeklinde tecelli etmiştir. Bu tamirat parasını maktu bir para şeklinde vaz'ettiler ve bu maktu para uzun bir devrede her sene mukassatan 700 bin altın tediye olunacaktır. Bundan başka Harbi Umumî esnasında Almanlardan yaptığımız istikrazata mukabil karşılık gösterilmiş olan beş milyon altın da bize verilmiyordu.

Kezalik Donanma İanesiyle İngiltere'ye sipariş edilmiş olan gemiler bedeli de bize verilmiyordu. Vaziyet budur. Bize gerek gemiler bedeli için gerek Almanlardan istikraz ettiğimiz paraların karşılığı olan beş milyon altın için birkaç esbabı hukukiye serd ediyorlardı. Tabî bu esbabı hukukiye bizim hakkımızı iptal edecek kudrette ve

müdellet değildi. Elhasıl sulha varmak için nihayet meseleyi bitirmek lazımdır. Meseleyi bitirmek için atıye muallak hiçbir taahhüdü malî altına girmeksizin maziye tasfiye etmek yolunu bulduk. Arkadaşlar! Tamirat meselesi Harbi Umumiden çıkan milletler üzerinde asıl medarı ıztırabolan noktadır. Ve bu kadar esaslı noktadan atıye bir para havale etmeksizin çıkıyoruz. Sizi temin ederim ki: Bir muvaffakiyettir.

Şimdi meselenin ikinci safhasını arz edeceğim. Yunanlılarla aramızda olan tamirat meselesini: Arkadaşlar! Yunanlıların memleketimizde yapmış olduğu tahribatı hiç kimse benim kadar yakından görmüş ve benim kadar müteellim olmuş değildir. Çok kuvvetli söylüyorum hiç olmazsa hepiniz kadar benim de, Heyeti Murahhasanın da müteellim olduğunu kabul etmelisiniz. Hakikaten birçok ma'murelerimiz taş üstünde taş kalmayacak derecede yerlere serilmişti. Biz bu tamiratı bütün teferruatıyla nihayete kadar hesabettik.

Konferans ilk safhada inkıta ettiği vakit şekil şu idi: Müttefikler tamirat namı altında bizim Yunanlılar'dan talebettiğimiz parayı muhaceret sebebiyle Yunanlılar'ın istediği para ile takas etmeyi teklif etmişlerdir. Biz bu kadar esaslı bir meselede, zulmen uğradığımız sarıh bir tecavüz içerisinde iki taraflı bir talep ihtimalini ne halen ve ne de atıyen mevzuu bahsedemezdik. Biz teklif ettik ki: Yunanlılarla aramızda olan tamirat meselesini halen bir sureti halle raptetmek kabil değilse sulhtan sonra iki devlet arasında dostane bir surette tetkik ve halledilsin aramızda ihtilaf olursa halli hakeme havale olunsun. Bizim bu teklifimiz, leh ve aleyhte bir karara iktiran etmeksizin konferans ilk safhada inkıta etti. Uzun bir fasıladan sonra ikinci safhada mesele yeniden mevkii münakaşaya girdi. İkinci safhada Yunanlıların olan tamirat meselesi hiç olmazsa Yunanlılarla aramızda müzakerata devam veya inkıta kararını verecek bir ehemmiyeti mahsusa aldı. Bizim istemek mecburiyetinde bulunduğumuz para mühim idi.

Yunanlılar da, bu mükellefiyeti maliyeyi kendileri için bir meselei hayatiye addettiler. Türkiye için ve mücadele uğrunda son mameleklerini düşman ayağı altında kaybetmiş olan elemzedeler için kabili istihsal bir habbeyi feda etmek hiç kimsenin haddi ve hakkı dahilinde değildir. Hiçbir kimse böyle bir şey düşünemez. Kabili istihsal olan ve kârı zararından fazla olan bir tedbir varken ona tevessül etmeksizin her hangi bir lûtuftkârlıkla kimse bir şey vermemiştir ve vermek hakkına malik değildir. Öyle bir vaziyet olsa bu büyük millet kendi hakkını şunun veya bunun elinde heder ettiremez.

Elhasıl Yunan tamiratı konferansta gayrikabili hal bir şekilde tecelli etti ve amelî tarzı halli amelî olarak derpiş etmek zamanı geldi. Hiç kimse, eminim şahsı naçizime karşı da olsa hiç kimse birçok zaferler içinde yürümüş ve pek büyük müşkilatı muvaffakiyetle iktiham etmiş bir milletin Heyeti Murahhasasını eğer Yunan tamiratı bir müsademeye müncer olursa mahza müsademede muvaffakiyet görmediği için bundan içtinabetmiştir, diyemez. Türkiye'de müsademede ihtimali muvaffakiyet meşuk olduğu için bundan ihtiraz etmiş değildir. Biz, konferansta tamirattan dolayı

Yunanlılarla müsademe olursa müsademeyi kazanmak muvaffakiyetinde hiçbir zaman şüphe ve endişe etmedik. (*Bravo, sesleri*) Arkadaşlar! Eğer her hangi bir meselede muharabeden içtinabederek bir karar verdik ise bir defa hakikaten milletin menafiine muvafık bir sulha vasıl olmak vazifei asliyemiz olduğundandır. Bir de müsademenin hedefi maddisini behemahal tayin etmek lüzumundadır.

Arkadaşlar! Muharebe mukaddes bir şeydi. Ve o ideal için yapılır. Ve o ideal yalnız manevi muvaffakiyetlerle tatmin olunamaz. Behemahal maddi, müspet neticelere varmak lazımdır. Yoksa her hangi bir his için her hangi bir feveran için evladı vatanın kanı akıtılamaz. (*Alkışlar*) Hepiniz evlat yetiştirmişsinizdir. Yirmi beş yaşında bir gencin bir lahzada heba olmasına karar vermek için çok düşünmek lazımdır. Bu ağır bir mesuliyettir. Gerçi sırası geldiği zaman bir tane yirmi beş yaşındaki genç için değil, yüz binlerce adam için karar verilmiş, ağır mesuliyetler üzerimize alınmış, istihsali lazım bir hedefe varmak için kurban diriğ olunmamıştır. Ancak, daha bidayette akıtılacak kan ve istihsal edilecek netice behemahal mukayese olunmak lazımdır. Eğer Harekatı Milliye'nin zahiren vasıtasız, neticesi meçhul safahatı içinde bir hareketi cüretkârane görenler olursa bundan büyük bir galatirüyet olamaz. Harekâtı Milliye'nin hiçbir safhasında hesapsız bir karar ve hesapsız bir cüret yoktur. (*Yaşa sadaları, alkışlar*) Eğer en vasıtasız, en müşkül zamanlarımızda zahiren ümitsiz zannolunan bir müdafaa veya bir taarruza karar vermiş isek bunu mahza gözümüz pek olduğu için, hercibadabad, diyerek vermemişizdir. Böyle bir kararı ancak, içinde bulunduğumuz vaziyete göre milletimizin talebettiği menafii maddiyeyi yegane temin eden tedbir o olduğu için vermişizdir. Kararlar hep birer muhassalai muhakemedir. (*Bravo, sadaları, şiddetli alkışlar*)

Yunan tamirâtı bir müsademeye müncer olursa bu müsademeyi kazanacağımıza şüphemiz olmadığını söyledik. Şimdi bu müsademeyi kazandığımızdan sonraki safahatı takibedeyim. Şarkî - Trakya'da kazanacağımız bir meydan muharebesi muharebe meydanında arzu ettiğimiz milyarları bize temin edemezdi. Hiç kimse böyle bir şey düşünemezdi. O vaziyeti ta düşman payitahtına kadar idame ettirmek lazımgelirdi. Vaziyeti coğrafyası gözünüzün önüne getirmelisiniz. Bu yalnız Yunan meselesini değil birçok milletler meselesini de karşımıza çıkarırdı. Bu safhayı da geçiyorum. Arzu edilen neticeye kadar vardık. Ondan sonra da para yerine alacağımız bir muahede üzerindeki bir imzadan ibaret olabilirdi. Tamirat parası hiçbir kasada gelen galibe verilmek için hazırlanmış değildir. (*Çok doğru sesleri*), (*Handeler*) Arkadaşlar, imzayı aldıktan sonra son santimine kadar istihsal etmek için de hali harbi idame etmek lazımdır. Bunu hayal olarak söylemiyorum. Gözünüz önünde tecrübe vardır. (*Doğru sesleri*) Dünyanın dört köşesinde galipler mağluplarına namütenahi tamirat imza ettirmişlerdir. Bunu istihsal için hasımlarını son çakıya kadar silahtan tecridetmişlerdir. Galip milletler mi sulhün nimetinden müstefidoluyor, mağlup milletler mi istifade ediyor? (*Bravo sadaları*) Bu sistem sulh imza edildikten sonra dahi nihayete kadar hali harbi idame demektir.

Arkadaşlar! Böyle bir hattihareketi takibeden bir Hükümete, bir heyeti Murahhasaya millet o vakit ne diyecektir? "Tamirat namı altında daha şu kadar adam ve şu kadar masraf ettiniz. Getirdiğiniz bir satır yazıdan ibarettir. Bunu da alamıyorsunuz, yalnız alamıyorsunuz değil, almak cehit ve gayreti altında yeniden birçok teklifat ve yeniden birçok kan talebediyorsunuz." Bunu diyeceklerdi. "Bu kadar vazih bir nokta karşısında niçin yanlış karar verdiniz?" Millet in bihakkin bize itabedeceği nokta bu idi. Nazarlarınızda kemali samimiyetle tavzih ettiğim nokta şudur ki Yunan tamirâtı için kabili istihsal bir şey yoktu. Yalnız sühuletle kabili istihsal değil, düşünöldükten sonra kârı zararından fazla olan ve binnetice milletimizin memnuniyetini daha ziyade tevlidedebilecek olan her hangi bir sureti hallolsaydı vazifemiz bunu yapmak idi; milletimizin duçar olduğu ıztırabatı artırmamak ve zararı olduğu yerde tespit etmek için mantığın gösterdiği doğru yolu takibetmek lazım idi. Biz de o tedbiri ittihaz ettik. Huzurunuzda, muvacehei millette hesap veriyoruz. Eminim ki sahibi insaf ve idrak olarak, hissiyattan teverrüdederek düşünölürse milletin menafiine en muvafık olan tarz bundan başka bir şey olamazdı. Biz de onu yaptık. Meseleyi size basit ve vazih şekilde ifade ettim. Bittabi Heyeti Celile bu vaziyetin melhuz ve gayrimelhuz birçok ihtilatatını da derpiş etmek lutfunda bulunacaktır.

Mesaili maliyenin ikinci safhasına geçiyorum: Düyunu Osmaniye meselesi: Düyunu Osmaniye için söyleyeceğim sözleri, Heyeti Celileye rica ederim, bir gayrimütehassıs ağızdan işittiklerini daima derhatır buyursunlar. Arkadaşlarımdan bir de şu noktayı rica ederim ki gayrimütehassıs adam rakamları verirken son santime kadar bütün kuyudata tabi olmasını aramaz. Bir fikri umumî vermek için kaba rakamlar söyleyeceğim. Arkadaşlar! Düyunu Osmaniye meselesinin sergüzeşti bundan yetmiş sene evvel başlamıştır. Yani 1854'de başlamış, Takriben 70 senelik bir devredir. Evvela (1854)'ten (1874)'e kadar yirmi sene müddetle birçok istikrazat yapmışlar. Ondan sonra birçok muamelatı maliye olmuş. Tenzili düyun yapılmış, bir daha tenzili düyun yapılmış. Sonra (1890)'dan (1914)'e kadar istikrazat yapılmıştır. Bu ikinci bir safhadır. Takriben Devlet kasalarına bütün bu yetmiş sene zarfında (220) milyon lira kadar bir para girmiş bu müddet zarfında kasalarımızdan çıkan para (170) milyon lira tahmin olunabilir. Harbi Umumi bidayetinde (140) milyon lira borcumuz varmış.

Benim edindiğim fikir borç alan bir defa istikraz ettikten sonra mütemadiyen verir ve elli sene sonra hesabettiği vakit takriben istikraz ettiği kadar borcu olduğunu görür. Osmanlı İmparatorluğunun gerek Mutlakiyet ve gerekse Meşrutiyet ricalinin siyaseti maliyesi budur. Şayanı teessüftür. Mucibi elimdir, bize ağır yük yükletmişlerdir. Arkadaşlar (70) seneden beri alınan bu paralarla yapılan yalnız Şark şimendiferidir. Elimizde ne kadarı var bilirsiniz.

AVNİ BEY (Cebelibereket) – Mütehassıs beylerin nazarı dikkatine!..

İSMET PAŞA (Devamla) – Konya ve Bandırma - Soma hattıdır ve bir de Konya ovasına sarf ettikleri para takriben 800 bin lira kadardır. 210 milyon lira para içinden

takriben otuz milyon lirası umuru nafia için sarf olunmuş demektir. Mabadı ne olmuştur? Yevmî ihtiyacat için bütçe açıkları kapatılmıştır, saraylar yapılmıştır, seferler açılmıştır. Devletin varidatı kifayet etmediğinden borcun faizi verilemeyen seneler olmuş, faizi verilmek için diğer birinden yeniden borç alınmıştır. İşte kasalara giren takriben 220 milyon liraya yakın bir paranın sergüzeşti budur. Borçların miktarı bittabi kasalara giren para değildir. Bilhassa 1854'ten 1874'e kadar olan istikrazlar içinde 32 kuruş alıp 100 kuruşa senet verdiğimiz istikrazat vardır. (*Kahrolsun sesleri*) Kırk, elli, altmış üzerine fii ihraç vardır. Binaenaleyh kabul olunabilir ki, 220 milyon istikraz için hakikatte laakal üçyüzelli milyon lira borçlu olmuşuz. Bu ağır şeraiti bize hazmettirmek için bize gösterecekleri herhangi bir mazeret ve medarı tesliyet yoktur. Beş seneden beri yalnız ve yalnız kendi kudretimizle bütün cihana karşı mücadele ediyoruz. Yalnız kendi vesaitimizle mücadele ediyoruz. Düşününüz arkadaşlar; Çatalca'dan Edirne'ye kadar bir fişek atmadan yürümek için para bulamamışlar da Rejiden malumunuz olan ağır istikrazı akdetmişlerdir. Türk ricalinin arasında, bu safhai milliyeyi yaşadıktan sonra bunu kabul edecek bir izan bulunur mu? Bunu mazeret diye kabul eder miyiz?

RASİH EFENDİ (Antalya – O ihtisası icabıdır.

İSMET PAŞA (Devamla) – Mütehassıslarımızdan bilhassa ricam şu idi ki: Bu toprakların başına musallat olan siyaseti maliye, mebdeinden nihayetine kadar hepimizin anlayacağı kaba rakamlarla, geniş hudut ile izah edilsih. Âti için medarı kuvvet budur. Birçok yanlış yollardan, ancak geçenlerin suistimalatından mütenebbip olarak kurtulabiliriz.

Mazide olan seyyiat nekadar ağır olursa olsun varislerin kendi mesuliyetlerini deruhde etmeleri zaruridir. Onun için Düyunu Umumiyei Osmaniye'yi Osmanlı İmparatorluğunun bütün varisleri arasında taksim etmek gayrikabili içtinap bir esası hukukidir. Biz bu inkisamdan Türkiye'nin uhdesine düşecek bari, hakiki ve fiili bir surette tayin etmeye çalıştık. Arkadaşlar! Bu da büyük bir meseledir. Osmanlı Hükümeti öteden beri inkisam ederken daima ayrılan yerlerin borç hisselerinden kurtulmak va'dini almış, fakat bu hiçbir zaman tahakkuk etmemiştir. Taksimi düyun mevzuubahsolduğu zaman Türkiye'ye aidolan borçlarını va'den değil, hakiki ve fiilî olarak taksim edilmiş olmasını bir noktai esasiye addettik. Elimizde bulunan muahedenamede bu nokta tespit edilmiştir. Tasdî etmemek için, borç teferruatına ait bütün teferruattan bahsetmek istemem. Fakat bize orada çok ızdırıp vermiş olan bu noktayı arz edeyim. Borç taksim olunurken, yalnız mürettebatı seneviye üzerinden taksim olunabilir, sermaye taksim olunamaz, esası dermeyan olunmuştu. Bu esasta çok mücadele ettik. Eğer bugün bu muahdede borçları sermaye üzerinden taksim edilmiş görüyorsanız, tesadüfen konuvermiş bir cümle, kolayca elde edilivermiş bir kayıt addetmeyiniz.

Konferansın bütün büyük mesaili gibi inkıtaa kadar son gerginliği vücuda getirdikten sonra istihsal edilebilmiş bir neticedir. Borcu sermaye üzerinden taksim edelim ve öyle bir usul bulalım. Türkiye'nin ne kadar borcu vardır –ki bizim

tahminimize göre takriben doksan milyon lira kadardır– bu doksan milyon borç olduğu kendisine söylensin. Bunun maddeten gayrikabil olduğunu ileri sürdüler. Bunu söyleyenler karşımızda bulunan bittabi vazifeleri kendi memleketlerinin menfaatlerini temin etmekten ibaret olan zatlar değil, benim muavenet için zebanzedolan şöhretlerinden ve ihtisaslarından istifade için yanıma çağırdığım bu memleketin evlatlarıdır. (*Kahrolsun sesleri*) Düşününüz! Esaslı mesaili halletmek için Heyeti Murahhasamız ne kadar ızdırap ve müşkülat içerisinde kalmıştır. Buna rağmen hissiselim ve idrak galebe etti. Ve karşımızda olan mütehassıslar da hakikaten sermaye üzerinden taksimin kabili icra olacağını kabil ve tatbik ettiler.

Muahedename ile borçlarımız mazbut bir usul ve muayyen bir tarzda tamamen taksim edilecekti. Osmanlı İmparatorluğunun hududu millimiz haricinde kalan kısmının hissesi bizden tamamen izale olunuyor. Bazı hatipler borç taksimi esnasında niçin varidat nispetinde takdim edilmediğini ve niçin 1914'ten beri olan harb borçlarının da taksime dahil edilmediğini sordular. Borç taksim edilebilmek için ya varidat nispeti veya arazi nispeti esas ittihaz edilecektir. Her ikisi için leh ve ale yhte mülahazat vardır, umumiyetle mer'i olan varidat nispeti kabul edilmiştir. Bu konferansta bir meselei siyasiye olarak değil, malî ve hukukî bir nokta olarak kabul edilmiştir.

Arkadaşlar! Yemen arazisinin hududunu ve Osmanlı İmparatorluğunun arazi dahilinde bulunan Veziretülarab'ın Rub'ulhali arazisini düşününüz, arazi mesahai sathiyesine istinadederek bunlara hisse vereceğiz. Binaenaleyh bütün borçlar rub'ulhaliye yüklenecek diyebilir miyiz? Harb düyununu taksime dahil etmemişiz. Bundan başlıca şunlar dahil olabilir: İstikrazı dahilî yaptık, sonra elimizde tedavül eden Almanlar'dan aldığımız yüz elli milyon evrakı nakdiye vardır. Sonra birtakım düyunu mütemevvice vardır. Yalnız bunlar Osmanlı İmparatorluğunun Suriye ve Irak gibi aksamına taksim olunmamıştır. Fakat Türkiye'de Harbi Umumî esnasında Almanlara yaptığı birçok harb borçlarından ibra edilmiştir. Eğer harb borçlarını Almanlara olan borçlarımızla beraber taksim etse idik hâsıl olan netice takriben bugün hâsıl olan netice olurdu.

Bizim Harbi Umumi esnasında Almanya'ya yaptığımız borçları Düveli müttefika kendi üzerlerine aldılar. Ve Almanlarla imza altına alınmıştı ki, bunlar Düveli Müttefikaya devredilmiştir. Ve bu muahede ile Düveli Müttefika bize taahhüdediyor ki, o borçlardan Türkiye ibra edilmiştir.

Efendiler! Düyunu umumiye meselesinin taksim safhasını arz ettim. Düyunu Osmaniye'nin diğer bir safhası vardır ki, belki konferansın en ehemmiyetli meselelerinden biri addolunabilir. Tediye edeceğimiz senevi borç hangi para ile tediye edilecektir? Harbi Umumiden evvel böyle bir mesele yok idi. Eğer istikraz mukavelatında, bu borç İstanbul'da bir Türk lirası, Paris'te yirmi iki veya yirmi üç frank, İngiltere'de şu kadar şilin tediye olunur denilmiş ise bu para alacak adamlara mahalli tediye intihabedebilmek için bir sühulet fikriyle konmuştur. Bunda hiç kimse şüphe edemez. Elbette bir hamil için İstanbul'da aldığı bir Türk lirası ile

İngiltere'de alacağı şu kadar şilin arasında fark olsaydı böyle bir ihtiyara mana kalmazdı. Harbi Umumiden sonra bütün cihanda kur de şanj denilen, belliye zuhur etti. Paralar müsavi değildir. Harbi Umumiden evvelki nispetler tamamen zirüzeber olmuştur.

Binaenaleyh mukavelat üzerine yazılan İstanbul'da bir Türk lirası alacağıma, Fransa'da yirmiiki, yirmiüç frank alırım dediği zaman bir hamil hakikati halde İstanbul'da alacağı bir liraya mukabil Paris'te üç lira istiyor. Ve İngiltere'de sekiz lira istiyor demektir. Asıl mesele ise "Bu paralar altın olarak vaktiyle verilmiştir. Binaenaleyh bugün de altın olarak verilmek lazım geleceği iddiasıdır" Efendiler! Biz Harbi Umumiden evvel borç yaptığımız zaman altın veya evrakı nakdiye gibi bir mesele karşısında değildir, ve atiyen böyle bir mesele çıkacağını da hiç kimse düşünmemiştir. Şu halde tediyei tayin etmek için yeni bir mesele hadis oldu. Eğer altın vereceksek doksan bir milyon lira borcumuz hakikati halde altı yüz milyon lira borç demektir. Biz meseleyi hakikî ve malî noktai nazarından kemali vuzuh ve hulus ile arz ettik. Biz bütün cihana müstevli olan bir beliyeyi asla musul olmadığımız halde Türkiye'nin hayatı mukabilinde yüklenemeyiz. Maddeten ve fiilen buna imkân yoktur. Meselenin ciheti nazariyesi her ne olursa olsun ciheti ameliyesi şudur ki, bizim yaşamımız için böyle bir beliyeyi biz yüklenemeyiz. (*Alkışlar, brova sesleri*) Bu münakaşanın borcu tanımamak ve borcu reddetmek ithamiyle hiçbir münasebeti yoktur. Asla kendimizi böyle bir meselei ahlakiye karşısında kabul etmiyoruz. Borçlarımızı borç olarak tanıyoruz. Borcu, bizim için mümkün, her sahibi insafı akıl ve mantık dairesinde kabule sevk edecek olan bir esas dairesinde tediye edebiliriz. Malayutak bir teklifi bizim tatbik etmemize imkânı maddi yoktur.

Bu mesele konuşulurken tarzı tatbik itibariyle yeni bir safha hâsıl oldu. "Siz muamelatta esasen bu mukavele üzerinde nasıl yazılmış ise ve zimnen, mademki vaktiyle altın olarak alınmıştır, altın esası üzerinden tediye etmek mecburiyetini tanıyınız, fakat herkes bilir ki, bu tanımak nazari ve lafzi bir şeydir. Tediye zamanı geldiği vakit hamillerin menfaati de borçlunun iflas etmemesiyle kaimdir. Borçlunun borcunu muntazaman tediye edebilecek bir vaziyeti hayatiyede bulunmasını düşünürler. Binaenaleyh tarzı tediye meselesinde anlaşılabilir" denildi. Bu fikir ile sevk edildiğimiz nokta şu idi ki, bütçemizi, hesabatımızı, varidat ve hâsılatımızı kamilen hamillerin önüne götürelim, izah edelim ve memleketin iktisadiyatı, memleketimizin menafii ancak şu tarzda tediye ile temin olunabilecektir, diyelim. "Mukavelatin mahiyetini tadil edecek bir taahhüdü siyasi olarak murahhaslar deruhde edemezler" esası müdafa olundu. Muhasımlarımız tarafından dermeyan ve telkin edilen esaslar bunlardır. Derhatır ediyorsunuz ki, bu fikirler Türkçe huruf ile memlekette neşrolunmuştur. Onlar da, demişlerdi ki, böyle hesap ve münakaşa olunur mu? Evvela hamillerin karşısına bütçemizle ve hasabatımızla gitmeliyiz. Elbette onlar da insaf ile tetkik edecek ve anlayacaklardır.

Heyeti Murahhasa yalnız muhasımlarıyla değil, muhasımların telkinatını memleketimizin dahilinde neşir ve işaa edenlerle de mücadele etmiştir.

Muhabenamede altın tediye etmek fikri birkaç vesika ile izhar olunuyordu. Birisi borç, cetvellerinde para gösterilen her yere altın kelimesi yazılmıştı. Ondan sonra mukavelat üzerinde hamile verilen hakkı ihtiyar, yani ister Türk lirası, ister Frank, ister İsterlin alabilmek hakkı ayrıca bir izahname ile teyidedilmiş, ondan sonra Muharrem Kararnamesiyle bilcümle istikraz mukavelatının muahedename derununda teyidedilmesi talebolunmuştu. Başlıca üç çeşit vesika vardı. Cetvelde paranın altın olarak yazılmış olması veyahut bir izahnamede hamilin istediği parayı alabilmesinin tasrihi yekden görölüp anlaşılabacak bir meseledir. Fakat Muharrem Mukavelenamesinin veyahut diğer mukaletanı teyidi hakkında karşısında bulunduğumuz talep tediye akçesinin cinsini sarahaten ifade etmiyordu.

Evvela muahdede madde şeklinde vukubulan, sonra bir beyanname şekline irca olunan bu talep hakikati halde tediye olunacak akçe meselesine de zımnen taalluk ediyordu. Bunu görür görmez tahmin etmek benim gibi bir gayrimütehassis için talebolunur bir kudret addolunamaz. Bu, mesaili maliye gibi büyük bir meselei hayatiyede erbabı ihtisasın bütün kabiliyetinden istifade etmek için Heyeti Murahhasamız haricindeki mütehassısları da Duyunu Umumiye ile münasebetleri ve tecrübeleri sebebiyle kemali safvetle etrafımda topladım. Böyle bir beyanname vermek tediye olunacak akçenin cinsi hakkında Türkiye'yi taahhüt altına alır diyebilecek vaziyette bulunanlar bunu bana dememişlerdir. İhtisasları mı yoktu? İhtisasları varsa vaziyetleri kabili izah değildi. (*Çok doğru sesleri*)

Hulasa arkadaşlar, borcun cinsi hakkında vehmile takibettiğimiz noktai esasiye o kadar hayatî idi ki, şu veya bu tedbiri hiçbir zaman kafi görmediğimiz için talebolunan beyanname veyahut tediye, tediye edeceğimiz akçenin cinsi hakkında bizi bir taahhüde vazeder mi? Bunu kemali vuzuhla konferansta alenen arz ettim, bir şey istiyorsunuz ve diyorsunuz ki, "Bunun içinde tediye edeceğimiz akçenin cinsi kastedilmiştir" bu, böyle midir? Öyle ise beyannamede; bu maksadı, bu ifadeyi sarrahaten zikrederim, diyelim ki, "Mukavelat..... İlahirihi ama, onun içerisinde altın tediye etmek veya İsterlin tediye etmek kaydedilmemiştir". Türkiye'nin bütün atisine ve esbabı hayatiyesine taalluk eden bir meselei esasiye üzerinde bulunuyoruz. Nihayet tarzı tediye meselesi bütün alemde mevzuubahsolan kuponlar meselesi şekline girdi. Bizim vaziyetimiz bidayette arz ettiğim gibi dürüst ve vazıhtır. Biz yükleneceğimiz borçların altın ve İsterlin olarak tediyesi hususunda hiçbir taahhüt alamayız. Maddeten böyle bir tediyeye girişmek imkânına malik değiliz. Muktedir değiliz. Bir kur de şanj belgesi hâsıl olmuş ise bunun mesuliyeti maddiyesini Türkiye deruhte edemez. Bizim daima ısrarla takibettiğimiz noktai esasiye budur. Nihayet konferansın atisi hakkında cidden endişe verecek birçok buhranlar hâsıl olduktan sonra vaziyet şudur ki, muahdede yapılan cetvellerden altın kelimesi çıkarılmış, hamile Türk Lirası, Frank veya İngiliz Lirası almak ihtiyarının ahden teyidini gösteren izahname çıkarılmıştır. Mukavelatın ve Muharrem kararnamesinin teyidi hakkındaki talep ki biz onun zımında paranın ne cins ile tediye olunacağı tehlikesini de görmüş idik. Bu talep de geri alınmıştır. Murahhaslardan aldığımız zaman tarafeynden noktai nazarlar vazıhan ifade olundu. Biz de beyan ve ilan ettik ki, hamillerle

müzakeratımızda bu müzakeratın noktai azimetini altın veyahut isterlin tediye etmemek esasıdır. Bu noktai azimetten sonrasını müzakere edeceğiz.

Muahedenamenin bundan sonra ahkamı iktisadiyesi gelir. Ahkamı iktisadiyede başlıca istihdaf olunan nokta Harbi Umumiyeye inkıta eden münasebatı iktisadiyeyi tasfiyeden ibarettir. Münasebat inkıta ettikten sonra tarafeyn tebaaları memlekette ayrılmışlar veyahut memlekette kalmışlar. Birtakım tedabire maruz olmuşlardır. Elbette bunların malları iade olunacaktır. Kendisine bunlara ait zarar ve ziyan tazmin edilecek değildir. Çünkü bu nevi matalip tamirat meselesiyle halledilip bitirilmiştir. Mukavelat, müruruzamanlar ve saire gibi münhasıran hukukî ve iktisadî olan birtakım mesail vardı ki, yeniden münasebat tesis edilirken bu münasebatın tasfiyesi zaruri idi. Bu zeminde vazedilmiş olan Muhtelif Mahkeme, muhterem hatiplerin ifade ettiği gibi memleketin hakkı kazası ile ve sairesiyle ve her hangi bir suretle münasebettar olan bir teşkilat değildir. Bu muhtelif devletler tebaasının yeniden tesisi münasebat ettikten sonra mallarını iade etmek eski mukavelenamelerin meriyeti ve şeraiti meriyetinde ihtirafatı süratle hal için tayin edilmiş hakemlerdir, öteden beri bu kabil hakemlerdir, her memlekette kabul olunagelmıştır. Beynelmilel mesailin gittikçe hakemler vasıtasıyla hallolunmasına temayül görüldüğü malumunuzdur.

Hülasa hakkı kaza noktai nazarından Muhtelit Hakem mahkemelerinden endişe etmeye hiçbir sebep yoktur. Eski miraslardan Beynelmilel Sıhhiye İdaresinin lağvolunması da elimizdeki Muahadenamenin hututu barizesinden ve esaslı muvaffakiyetlerinden biridir. Ondan sonra arkadaşlar, üseranın iadesine ve mezarlıklara ait birtakım ahkam vardır ki, üseranın iadesine aidolan ahkam her muharebeden sonra yapılan mutat bir muameledir. Mezarlıklara ait vaz'edilen ahkâm ise hâkimiyet ve mevcudiyet noktai nazarından mucibi endişe olmayan bir mahiyettedir. Bunu muhtelif memleketler birbirinin arazisinde yapmışlardır. Ve bizim tarihimizde ve ananatomızda vardır. Bilirsiniz İstanbul'da İngiliz mezarlığı vardır. Herhangi bir suretle bu mezarlıkların bizim mevcudiyetimiz için bir tehlike teşkil edeceğini zannetmek makul değildir ve hiçbir sebep yoktur. Muharebe meydanlarında ve Osmanlı İmparatorluğunun aksanı üzerinde bıraktığımız yerlerde bizim de aynı suretle mezarlık tesis ederek eslafımıza hürmetimizi ve şükranımızı sureti daimede ifa etmek hakkımız vardır.

Sulh Muahadenamesinin hututu umumiyesi hakkındaki maruzatımı şu tarzda yeniden hülasa etmeme müsaade buyurunuz. Bizim elimizde bulunan Muahadename Harbi Umumiden sonra gördüğümüz muahadenamelere yakından veya uzaktan bir müşabehe irae etmez. Arkadaşlar! Harbi Umumiden sonraki muahedatta birtakım yeni esaslar vardır ki, asıl bu esaslar arazi tebeddülâtı ve arazi felaketlerinden kat kat ağır netayiç tevlietmiştir. Bunlardan birisi tamirat esasıdır. Harbi Umumiden sonraki muahedelerde tamirat esası görürsünüz. Bu, miktarı gayrimalum ve sureti tediyesi gayrimuayyen daimî bir mükellefiyeti maliyedir. Bundan Harbi Umumiden mağlub olarak çıkan milletler müteessir ve muztarıptırlar. Galibolan milletler de bir

şey almış ve sulhun nimetinden istifade etmiş vaziyette değildirler. Meselenin diğer milletlere ait ciheti bize taalluk etmez. Kendi muahedemiz noktai nazarından derim ki, böyle bir tehlikeli esas muahedenamemizde yoktur. Arkadaşlar! Harbi Umumi muahedatının esaslı bir barı da hakkı müdafaadan mahrumiyettir. Her müsademededen sonra veyl mağluplara diye ifade olunan ıstırabat bugün ağza alınmayacak kadar ehemmiyetsiz ve mensi kalmıştır. Bugün mağlubiyeti hissettiren, elemi hissettiren bar, veyl silahsızlara diye ifade olunuyor.

Memleketin hayatını ve atisini temin edecek olan asıl vasıta hakkı müdafaanın bilakaydüşart mahfuziyetidir. Bu Muahedename bu noktai nazardan bizi bütün büyük ve galip milletler vaziyetinde bırakıyor. Bu, büyük bir noktadır. Hiçbir vesikai düveliye, bir milletin atisinin, teminini deruhde edemez. Millet atisini ancak kendi kudreti hayatiyesi ve azmi ile temin edebilir ve muahedatı mümzayayı kemali ulus ve dürüsti ile takibedebilmesi yeni vaziyetlere, yeni tehlikelere karşı tedbir alabilmesi iktidarı ile mümkündür. Bu da hakkı müdafaaya ile olur. Hakkı müdafaaya bizim Muahedenamemizde Türkiye için mutlak olarak tanınmıştır.

Diğer muahedatın ağır bir noktası da Murakabe komisyonlarıdır. Mütareke zamanlarında şu veya bu mahalde velev ufak olsun her hangi bir ecnebi heyetin memleketin umuru hayatiyesini nasıl durdurduğunu hepiniz derhatır edersiniz. Bizim muahedenamemizde herhangi bir suretle bir murakebe derpiş edilemezdi ve Türkiye zaten bu esaslar için kıyam etmişti. Binaenaleyh bu esası da muahedename ile tespit ve teyidetmiş oluyoruz.

Diğer muahedenamelerin ağır olan bir noktası da ati için iktisadî veya ticari tahdidattır. Arkadaşlar! Bilirsiniz ki senelerden beri mücadelat içinde tamamen serbest olduğumuz halde hariçte birçok milletlerle tescisi münasebet edemedik. Ahden bağılıdır. Biz kendi muahedenamemizle Harbi Umumide galibolan müsavi milletler gibi taahhüdattan azadeyiz, bunu tevlideden bu muahedenamedir. Arz etmek istediğim getirdiğimiz muahedenamenin Harbi Umumiden sonra yapılmış olan muahedata yakından ve uzaktan bir müşabehe irae etmediğini göstermektir.

Bu muahedename milletlerin görüşerek yapabilecekleri bir sulh muahedenamesi addolunabilir. Bizim istediğimiz zaten bu idi. Her hangi bir cebir ve kuvvetle bize kabul ettirilmiş bir muahededen içtinabediyorduk. Müzakere ile, mücadele ile bu tarzda bir muahedenameye vasıl olabileceğimizi takdir ediyorduk. Netice bizim istediğimiz şekilde istihsal olunmuştur.

Lozan'da imza ettiğimiz vesaikten birisi boğazlar usulüne dair mukavelenamedir. Boğazların vaziyeti coğrafyası itibariyle ehemmiyeti mahsusası hiçbir zaman nazarlardan dur olmamıştır. Boğazlar için Harbi Umumiden sonra boğazların serbestisi tarzında yeni nazariyeler peyda oldu. Bu nazariyenin sebebi vaz'ı iddia olunduğu gibi 1914'e kadar açık bulundururken 1914'te ahde muhalif hareket ederek boğazları kapamaklığımız değildir. Hakikatte 1914'te memleketimizi müdafa etmek boğazları kapamak, açmak, müdafaaya etmek suretindeki hakkı

tasarrufumuz ahden emin ve müeyyed idi. Ahde muhalif hareket etmedik. Bunu tavzih etmekle beraber boğazların serbestisi bir emrivaki olarak tahaddüs etmiş bir mesele idi. Meselenin Karadeniz ve Akdeniz devletleri için haiz olduğu ehemmiyet o kadar tebarüz etmiştir ki biz dahi Misakı Millimizde İstanbul'un ve Marmara'nın emniyeti mahfuz kalmak şartıyla boğazların ticarete ve Münakalatı Umumiyyeye küşadını esas olarak kabul ettik. Misakı Millide kabul ettiğimiz bu esas hakikatı halde şeraiti cedidenin zaruriyatından idi. Düşünülemiyerek yapılmış bir fedakarlık tarzında ifade olunamaz.

Boğazların usulünü tayin etmek için olan müzakeratta birçok siyasetler tavazzuh ve tesadüm etmiştir. Türkiye bu siyasetler içinde Misakı Milli ile ilan olunan esasata sadakatini ve asıl kendi vazifesi olan Türkiye'nin mevcudiyet ve emniyetini vikaye etmek esasını takibettik. Serbestii mürur hazara ve sefere, ticaret ve harb sefinelerine aid olmak üzere muhtelif fasıllarda izah olunmuştur. Hakikatı halde serbestii mürur ile başlıca harb gemilerinin ve harb tayyarelerinin hizada ve seferde müruru tanzim edilmiştir. Boğazlar meselesini başlıca bu noktalardan tetkik etmelidir. Çünkü ticaret için, boğazlar tahkim edilmiş ve kapalı addedildiği zamanda dahi bir memnuiyet yoktu. Boğazların açıklığı için imza ettiğimiz mukavelede; harb sefineleri için, havai sefineler için hizada ve seferde şeraiti mürur tayin edilmiş bulunuyor. Biz Boğazlar Mukavelenamesinin halli esnasında muhtelif siyasetler arasında gerek dostluklarımızı muhafaza etmek ve kendi menafimizi olduğu kadar dostlarımızın da menafiini muhafaza edecek bir şekli hal bulmak için yedikudretimizde bulunan mesaiyi sarf ettik. Hiçbir kimse veya heyet bize dürüst bir vaziyet takibetmemek ithamını serd edemez. Biz ihtiyacatı umumiyyeyi temin etmek ve sulha varmak için bir noktai sabite üzerinde duramazdık. Bu meseleyi herhalde halletmek icabederdi. Alakadar olan bütün milletlerin bugün vaz'ı imza etmiş olduğu bir mukavelename meseleyi beynelmilel nazardan tanzim etmiştir.

Şimdi Türkiye'ye taalluk eden nıkati nazardan mülahazat dermeyan edeyim. Bizim boğazlar mukavelenamesinde deruhde ettiğimiz mecburiyet; gayriaskeri bir mıntika ihdasıdır. Bilhakkin denilebilir ki Türkiye, İstanbul ve boğazları, bu kadar mühim olan yerleri tahkimden feragat etmekle mühim bir şeyden feragat etmiştir. Arkadaşlar! Boğazlar üzerinde dökülen kanlar, münhasıran Türkiye'nin uğradığı bir tecavüzü defetmek için dökülmemiştir.

Harbi Umumide eğer boğazları müdâfaaya ve birçok kan dökmeye mecbur oldu isek Türkiye'nin dahil olduğu bir zümrenin müşterek menafiini müdafaası için mecbur olduk. Vakaa tecüvüz doğrudan doğruya evvelâ Türkiye'ye müteveccih idi ve Türkiye vazifesini her zaman için şayani iftihar olacak bir surette ifa eyledi. Âtiyen boğazlar üzerinde yeniden bir tecavüz vaki olursa Türkiye hakkı müdafaasını mutlak olarak muhafaza edecektir. Bitaraf kaldığımız muharebeler için geçmek ve gitmek bize taalluk etmez. Fakat Türkiye'nin dahil olduğu bir muharebede hakkı müdafaamızı istimal etmek bilakaydüşart temin edilmiştir. Buna derakap bir itiraz varidolabilir. "Fakat vakti hizada müdafaası esbabı temin edilmemiş ise bu taarruza karşı ittihaz

edeceğimiz tedabir de elbette noksan olur": Bunun cevabı; bugün içinde bulunduğumuz vaziyettir.

Bugün İstanbul'u boğazları ta Meriç'e kadar alıyoruz. Bunu bize aldırان ve bu yerleri düşman elinden kurtaran İstanbul'da, Boğazlar'da ve Trakya'da tahkimat ve kuvvetimizin mevcudiyeti midir? Bugünkü vaziyet gerek İstanbul'un ve gerek Trakya'nın en iyi müdafaasının nasıl olacağını bize bedaheten göstermektedir. Anadolu'ya hâkim ve sahibolandır ki, boğazlar ve İstanbul onun malı olacaktır. Eğer başka türlü bir tertibe imkân olsaydı bugün imza ile o netice tespit olunamazdı. Bu, vaziyeti coğrafiyenin ve vaziyeti siyasiyenin ilcayı zarurisidir.

Osmanlı İmparatorluğu bütün menabi ve vesaitini boğazlar etrafında teksif ederek ve memleketin diğer yerlerini faaliyetten mahrum bırakarak İstanbul'u ve boğazları müdafa etmeye çalıştı fakat kaybetti.

Yeni Türkiye, bütün kuvvet ve menabiinin mahalli sarfını tayin ve tanzim ettiği için İstanbul ve boğazların muhafazasını ilelebed temin etmiş oluyor. *(Sürekli alkışlar)*

Efendiler! Boğazların ve İstanbul'un ecnebi bir ele geçmesi nasıl tedabir ile kabili icradır? Elde bunu ifade eden tarihi bir vesika da vardır. Onun adını bilirsiniz. Boğazların ve İstanbul'un ecnebil bir elde bulunması için orada kudretten mahrum, lafzi bir Hükümet lazımdır. Bundan maada Anadolu'da ledelicap faaliyete geçebilecek bir ordu lazımdır. Bundan maada geri kalan Türkiye'de çakıya kadar silah bulunmamak lazımdır. Boğazları ecnebi eline geçirecek İstanbul'u ağyar elinde bırakacak fenni tedabirin heyeti mecmuası budur, bugün Anadolu'da Türkiye aleyhine kullanılacak ordu veya Devlet mi vardır? Türkiye hakkı müdafaasını sureti mutlakada muhafaza etmemiş midir? İşte bunların neticesi olaraktır ki, kendiliğinden İstanbul ve boğazlar sahibi aslisi olan Türkiye'ye iltihak etmiştir. Bugün vaziyet böyle iken Türkiye bütün cihan ile münferiden ve serbestçe tesisi sulh ve münasebat ettikten sonra tehlike nerede vardır? Tehlike oradadır ki, vatan, kendi dahilinde kudretten mahrum olmasın. Bugün haiz olduğumuz kuvvet muhafaza, tarsin ve ilaedilirse Garp hudutlarımız için İstanbul ve boğazlar için tehlike tasavvur etmiyorum. *(Alkışlar)* İşte arkadaşlar! Boğazlar Mukavelenamesinin Türkiye'nin emniyeti noktai nazarından mahiyeti budur. En iyi bir sureti hal bulmak üzere son gayretleri sarf ettikten sonra meseleyi bu netiyece isal ettik.

Boğazlar Mukavelenamesinde başlıca muhassalai mesaimiz olan bir noktayı ayrıca ifade etmek isterim. Boğazlar Komisyonu teşkil ediliyor. Bu komisyon şekli aslisinde gerek ticaret ve gerek harb sefaininin müruru için ve gerek gayriaskeri mintıkaya matuf tedabirin takibolunup olunmadığını murakebe için teşkil olunmuştu. Uzun ve çetin münakaşadan sonra bu Boğazlar Komisyonunun vazifesi sular üzerinde sefaini harbiye ve askerî tayyarelere hasrolunmuştur. Karada her hangi bir şekil altında murakabe hakkını bir ecnebi murakebe heyetine terk etseydik vaziyet hakimiyetimizle gayrikabili telif olurdu. Bu noktayı esaslı bir mesele olarak

mevzuubahis ve müdafaa ettik. Netice şudur ki, boğazları mürur noktai nazarından açıyoruz. Gececek sefaini harbiye birtakım hesabat ile tayin olunacak, komisyonun vazifesi Karadeniz ve Akdeniz devletlerinin kuvayı harbiyei bahriyesine mütaallik müşterek bir meseleyi takibetmektedir. Maba'dı vazife tamamen İstanbul'un ve boğazların sureti mutlakada tahtı hakimiyetinde bulunduğu devlete aittir. Takibettiğimiz bu nazariye muahedede istihsal ve ifade olunmuştur. Bunda Türkiye için bir mahzur görmedik. Boğazlardan geçecek donanma en kuvvetli Karadeniz Devleti donanmasından fazla olmayacak. En kuvvetli Karadeniz Devletinin donanması senenin muayyen bir zamanında tayin olunacaktır. Komisyon geçen donanmanın hakikaten bu donanmadan aşağı ve yukarı olduğunu takdir ederek yol verecek. Niçin böyle bütün devletlere aidolan bir meseleyi Türkiye kendi mesuliyet altında olarak bütün devletlere muhatabolmak vaziyetinde kalsın? Türkiye beyhude münakaşat ve müşkülata neden katlansın?

Arkadaşlar! Trakya hududuna dair olan Mukavelenamenin ruhu Trakya'daki hudutlarımızın tarafeyninden otuz kilometre mıntıkanın gayriaskeri bulunmasıdır. Tahkimat olmayacak garnizon bulunmayacak ve ila ahirihi bu tedbirin kabulü nedir? Hudutlar üzerinde baştanbaşa asker dirmek ve tahkimat yapmak kimsenin hatırından geçmez. Bu tedbirin esasını açık söylemek lazımdır. Bu Edirne üzerinde tahkimat bulunmamasını ve muhtemelen hem hudut memleketler tarafından Meriç Vadisinde tahkimat yapılmamasını istihdaf eder. Biz Edirne üzerinde tahkimat yapmayı zaten düşünmüyoruz. Edirne'nin müdafaası bugün nasıl temin edilmiştir. Bütün dünya varken ve biz uzakta kalmış iken Edirne bizim elimizdedir.

Vaziyeti askeriye serahaten gösterir ki, bu vaziyette bir kale yapmak ve tahkimatta bulunmak beyhude masraf ve külfettir. Bununla beraber devletler böyle bir tedbirin taahhüdtirilmesinde musir idiler. Noktai nazar şu idi: Biz Avrupa'ya ne maksatla geçiyoruz! Malumdur ki, bizim maksadımız hudutlarımız dahilinde komşularımız için ve bütün dünya için amili sulh ve huzur olmaktır. Eğer biz Avrupa'ya eskiden olduğu gibi bir fikri istila için geçiyorsak devletler ve Balkanlar için başka bir çare lazımdır zannolunuyordu. Bu noktayı vazıhan ifade etmekte bizim zararımız mı vardır, faidemiz mi vardır? Bizim faidemiz olduğuna kaniiz. Siyasetimizin gizli ve kapaklı bir noktası yoktur. Biz menabii kafi olan arazimiz içinde mevcudiyetimizi, terakkiyatımızı temin etmekten başka bir şey düşünmüyoruz ve atiyen Balkanlar'da Türkiye daima bir unsuru muvazenet ve amili sulh ve sükunet olarak ihtiram görecektir. Hulasa Trakya Mukavelenamesi ile maddi menafiimizden hiçbir şey kaybetmiş olmuyoruz.

Hudutları gayriaskerî bırakmakla memleketimizi tecavüze maruz bıraktığımız zannolunursa buna cevabım evvela yine bugünkü vaziyettir. Ondan sonra geçmiş seferlerdir. Trakya'nın mevcudiyeti hudut üzerinde yapılacak kalelere istinad ettirilemez. Nasıl baştanbaşa tahkimatsız olan memleketimizi istilaya düştükten sonra tamamen istirdat ve muhafaza etmişsek son zerresine kadar da tamamen muhafaza edebiliriz.

Arkadaşlar! Bundan sonra İkamet ve salahiyet hakkında bir Mukavelenamemiz vardır. Bu mukavelename, bizimle imza eden devletlerle ilk yaptığımız mukavelenamedir. Yedi sene müddetle yapılmıştır ve tamamen mütekabiliyet esasına müstenittir. Ehliyeti şahsiye hususunda yektaraf olarak müsaadetta bulunduğumuzdan bahsolunuyor. Böyle bir mukavelenameyi şeraiti hazırda dahilinde vücuda getirmek için bizim zaten memleketimizde bulunan ecanip hakkında aksini düşünmediğimiz bir müsaadeyi yapmaya lüzum vardı. Aslolan noktalar, memlekette mevcudiyet için gerek tekalif, gerek ikamet ve gerek adliye noktai nazarından hayatî olan noktalar tamamen temin olunmuştur.

Heyeti Celileye arz ettiğimiz vesaikten biri de Ticaret Mukavelenamesidir. Bu yeni esas üzerinde akdettiğimiz ilk yeni ticaret mukavelenamesidir. Arkadaşlar! Hatipler bu ticaret mukavelenamesiyle beş sene müddet zarfında faaliyeti ticariyemizin muattal olacağı endişesini izhar ettiler. Tabî bu ifade ile ticaret için mukavelenamesiz serbest bir surette yaşyalım diye bir mana kasdetmemişlerdir. Mademki, milletler, aralarında ticaret yapacaklardır; bu bir mukaveleye rapdolunmak lazımdır. Ve mademki bir mukaveledir; elbette tarafeyn birtakım kuyudat ile kendilerini bağlamışlardır. Kabul ettiğimiz tarifelerimiz kendi tarifelerimizdir. Mücadelatı harbiye zamanında her kaydüşarttan azade olarak düşündüğümüz ve tatbik ettiğimiz tarifelerdir. Esas olarak bunlar nazarı itibara alınmıştır. Buna mukabil karşı taraflarla tabî bu tarifeler üzerinde müzakere ve münakaşa edilmiş bazı emsal üzerinde itilaflar hasıl olmuştur. Gerçi mukabillerimizde bütün mevad üzerine böyle bir tarife tespit edilmemiştir. En ziyade mazharı müsaade millet muamelesi kabul edilmiştir. Bu esas, yalnız, bin meseleyi aynı zamanda halletmek için çalışan iki taraf arasında mesbuk değildir. Daha geçende her ıztıraktan azade olan Fransa ve İspanya arasında da böyle mukavele yapılmıştır. Tarife yapmak muamelesi o kadar basit ve kolay bir şey değildir. Uzun zaman takip ve tetkika muhtaçtır. Temenni ederim ki, beş sene zarfında, beş senenin ikinci senesi ile üçüncü senesi arasında atiyen tatbik edeceğimiz bütün tarifeleri tamamen ihzar etmiş olalım.

Heyeti Celileye arz ettiğimiz vesaikten birisi Rum ve Türk ahalinin mübadelesine dair Mukavelenamedir. Arkadaşlar! Gayrimuharip ve yerleşmiş ahalinin öteden beri alıştıkları araziden, muhitten ve şeraitten bilmecburiye, uzaklaştırılmalarından elbette teessür duyarız. Fakat husule gelen birçok hadisatın şeraiti mücbiresine galebe edemezdi. Bizim sun'umuz olmaksızın böyle bir teessür, bizim sun'umuz olmaksızın hadis olan vaziyetler birtakım anasırla beraber yaşamak imkanını da selbetmişti. Vaziyetin ibram ettiği çareyi kabul etmek mecburiyeti hasıl oldu. Bununla hulusu niyetimizin asırlardan beri halledemediği hastalığı esasından tesviye etmiş oluyoruz. Kazanmış olduğumuz menfaat şudur ki, Anadolu vatani aslisi hemen hemen yeknesak bir vatan olmuştur. Memleketimize alacağımız ve muhaceret sebebiyle birçok ıztırabat çekecek, millettaşlarımız gelip geçecek olan bu hali atiyeye ait derin mülahazat ile iktiham etmelidir.

Dahilde Hükümetçe kabili tatbik olan bütün tedabiri tatbik edeceğiz. Bütün bu tedabir ile beraber ıztırab ve rahatsızlık olacağını bilmek lazımdır. Çünkü gayrikabili

içtinaptır. Kudreti beşer dahilinde değildir. Efendiler! Müteselli olduğumuz şudur ki, senelerden beri, hududu millî haricinde kalmış vatandaşların vaziyetleri mücerreptir. Bugün için, yarın için ve öbür gün için mukadder olan vaziyetten bütün kabiliyetlerini Anavatana hasretmek suretiyle kurtulmuş oluyorlar. Memleketin başka noktalarında, İstanbul ve diğer yerlerde bu mübadeleyi niçin tatbik etmediniz? diye bir itiraz varidolamaz. Mevzuubahsolan meselenin en iyi bir sureti halli için zamanında azami kuvvet sarf olunur. Fakat bir sureti hal üzerinde karar aldıktan sonra memleketimiz dahilindeki bütün anasır için vazifemiz maziye unutturacak bir sükun tesis etmektir. Yeni Türkiye'nin hududu dahilinde kalacak olan bütün vatandaşlar yekdiğerleriyle itilaf etmesini bilerek bir vatan içerisinde huzur ve sükun içinde yaşayacaklardır. Buna katiyen itimadediyoruz. Bu itimadı Meclisi Âlinin tasdikine arz ettiğimiz muahedat içinde teşviş edecek hiçbir nokta yoktur.

Sivil mevkufinin ve üseranın iadesine dair takdim ettiğimiz vesika zaten mevkii tatbikta olan hemen bitmekte olan bir şeydir.

Affı umumi Beyannamesi geliyor. Bunun ruhu on seneden beri hadis olan birçok mesaili bir defada hal ve teskin etmek arzusudur. Kuvvetli olan noktası budur. Elbette zaif olan noktası vardır. Bu affı umumi ile vatana karşı olan vazifelerini ihmal etmiş olan ve binaenaleyh her türlü mukaddes hissiyat muvacehesinde itaptan kendilerini kurtarmayacak olanların affı umumiden müstefidolmalarıdır, fakat affın başlıbaşına bir kuvveti ve bahusus geçmiş hadisatı tasfiye ederek mazinin silinmesi ve unutulması gibi evsafı yanında mahzuru göze alınabilir. Affı umumiye merbut olmak üzere bir protokol vardır ki, bu da aftan istifade ettirilmeleri bütün hüsnüniyetimize rağmen tarafımızdan deruhde edilemiyecek olan 150 kişinin bu aftan istisnasını ifade ediyor. Çok hüsnüniyetle hareket etmekle beraber çok hadisat olmuştur ki, hadisatın tekerrüründen içtinap için asgari bir tedbir almak mecburiyetinden kendimizi kurtaramadık.

Yunanistan'da bulunan emlaki İslamiye hakkında Yunan murahhaslarının verdiği vesikayı huzuru alinize takdim ettim. Yunanistan'da kalan emlaki İslamiyenin masuniyet ve mahfuziyeti hakkında yeni bir vesikadır.

Arkadaşlar! Hatiplerin mevzuu bahsettikleri mühim beyannameler geliyor. Gerek idarei adliye ve gerek idarei sıhhiye içinde olan beyannameler ve hakikati halde Türkiye'nin kendiliğinden ittihaz ettiği tedbirlerdir. O kadar büyük hadisat müşkül şerait içinde temizlerken bu beyannameleri vererek her hangi bir surette mucibi tatmin ve temin olmak gayrikabili içtinap bir mecburiyet halinde idi. Arkadaşlar! Bu beyannamelerde bizim hakkı mevcudiyetimizi, hakkı hayatımızı, hakkı istiklalimizi fiiliyatta nakzedene nıkat yoktur. Bazı hatipler mubalağa ile hislerini tersim ettiler ve varmak istediğimiz ideali vuzuh ile teressüm ettirdiler. Beyannamelerde beş sene müddet var ve beş sene nihayetinde kendiliğinden, yeni hiçbir münakaşaya, yeniden hiçbir teşebbüse ihtiyaç olmaksızın kendiliğinden sükût edecek iki beyanname bizi fiiliyatta ve hakikatte müşkülata duçar etmez. İdarei Adliye için alacağımız hukuk müşavirleri Adliye Vekilini mürakabe edeceğinden bahsediliyor

ve hangi Kavanin Komisyonuna iştirak edecekleri sual ediliyor. Adliye Vekiline merbut bir memurun onu murakabe etmesi nasıl varidi hatır olabilir? Kezalik bu memurların iştirak edecekleri komisyonlar ancak Adliye Vekilinin tahtı idaresinde bulunan komisyonlar olacaktır. Muahedenin heyeti umumiyesinde, beyannamede, hakkı kazayı ihlal eden nokta yoktur.

Bundan sonra Osmanlı İmparatorluğu tarafından ita edilmiş olan imtiyazlara ait Protokol geliyor. Osmanlı İmparatorluğu tarafından verilmiş imtiyazat ile ecnebler Osmanlı İmparatorluğu ile birçok teşebbüsâtı iktisadiyeye girişmişlerdir. Sermayeler dökülmüş, işler yapılmış, şirketler teessüs etmiştir. Efendiler! Biz memleketimize gelip sermaye dökcek ve teşebbüsâtı iktisadiyeye girişecek erbabı teşebbüse müşkilat ve mevani ika etmek zihniyetinde asla değiliz. Bilakis bizim memleketimiz öyle bir muhiti emindir ki, buraya gelinir, istenilen miktarda sermaye dökülür, her türlü teşebbüsâtı iktisadiyeye girişilebilir. Elverir ki, buraya gelecekler bu memleketin her hangi bir memleket gibi sahibi malum olan, hukuku hayatiye ve hukuku istiklaliyesi müsellemler olan bir muhit olduğunu bilsinler. Memleketimiz kavanininin hududu ve icabatı dahilinde kalmak kaydı tabisini ve meşru bir surette kazanmak lüzumunu kendileri kabul etsinler.

Memlekette şu veya bu tarzda müşkülât çıkarmak şu veya bu tarzda hakimiyet almak düşünmesinler. Fıtratımız, teşkilatımız, muhitimiz suiistimalata müsait değildir. Bilakis meşru kazançlara emniyet ve teshilat vermek için müsaittir. Arzu ediyoruz ki, gelsinler, sermaye döksünler, iş yapsınlar, meşru istifade etsinler. Bu yalnız erbabı teşebbüsün istifadesini temin etmez. Aynı zamanda tabî ve esaslı olarak memleket için de mucibi istifade olur. Şimdi bu esas dahilinde bulunan bir devletin Osmanlı İmparatorluğu tarafından verilmiş olan imtiyazat ile memlekette hasıl olan vaziyeti nazarı dikkate almaması kabil olamazdı. Bu noktai nazardan birçok ihtilafatı hallettik. Kabul ettiğimiz noktalar menafii memleketle kabili telif olan makul hudutlar dahilindedir. Bu imtiyazat içinde en çok müşkülât çektiklerimiz Harbi Umumiden evvel imtiyazı tamamiyet kesbetmemiş olanlardır. Gerek devletler arasında muhabere edilmiş ve gerek teşebbüsât esnasında muamelesi tamam olmamış imtiyazlar da meridir tarzında umumî bir teklif vardı. Bu teklif sebebiyle çok müşkülât içinde kaldık.

Her hangi iki hükümet adamı arasında geçmiş belki tamamen malumumuz bile olmayan bir vesika ile Türkiye'yi meçhul şeraitle meçhul bir imtiyaza raptedemezdik. İmtiyazat meselesinde Harbi Umumiden husule gelen fasıla kadar müddeti imtiyazın temdidi de bilhassa konferansın birinci safhasında mevzubahs oldu. Biz bu şirketlere henüz muahede imza edilmemiş iken bile müşkülât çıkarmayacak kadar hulus göstermişken yeniden taahhüdât altına giremezdik. Biz her nevi şirketlerin memleketimizde teessüs edebileceğini hulusu niyetle ve fiilen göstermiş bulunuyoruz. Tasdikinize arz ettiğimiz vesikalar içinde Portekiz ve Belçika ile de sulhün tahakkuku için vesikalar vardır. Bundan sonra Tahliye Protokolü ve merbutu olan Beyanname gelir. Tahliye Protokolü Büyük Millet Meclisi'nin tasdikinden itibaren muayyen bir müddet zarfında kati bir tahliyeyi tazammum eder. Bu protokol hakikî bir sulh yoluna

girmekte olduğumuza amelî olan ilk vesikai emniyettir. Arz ettiğimiz vesikalar arasında Karaağaç'ın tahliyesine ve bize iade olunan Bozcaada ve İmroz'un iadesine dair olan Protokol bir de Yugoslav'ya Devletin muayyen bir zaman zarfında muahedeyi imza edebileceğine dair vesaik, bir de bütün bu mukavelatı bir safhada hulasa eden Senedi Nihai görülür. Şimdiye kadar olan mülahazatla Lozan'da imza ettiğimiz muahedenameyi ve bütün senedatı izah etmiş oluyorum.

Muhterem efendiler! Mücahedatı Milliye'nin neticei hasılasını takdim ettiğim muahedeler ve vesikalar tespit ediyor. Bunlar için size ayrıca, bir hulasa yapayım....

Mütecanis, yeknesak bir vatan, bunun dahilinde harice karşı şu gayritabiî kuyuttan ve hükümet içinde hükümet ifade eden dahili imtiyazattan müberra bir vaziyeti gayritabiî mükellefiyatı maliyeden azade bir hal, hakkı müdafaası mutlak, menabii mebzul ve serbest bir vatan. Bu vatanın adı Türkiye'dir. (*Şiddetli alkışlar*) O Türkiye'yi bu muahedenameler ifade ve tavzih etmektedir. (*Alkışlar, bravo sadaları*)

Efendiler! Türk milletinin hassai esasiyesi zannolunduğu gibi unsuru cidal olmak değildir. Uzun zamandan beri haksız muhacemata göğüs germek mecburiyetinde kaldığındandır ki, son devrelerde hassai cidali nazarı dikkati celbetmiştir. Türk Milletinin hassai esasiyesi sulh ve müsalemet vadisinde unsuru terakki ve medeniyet olmaktadır. (*Alkışlar*)

Efendiler! Temin ettiğimiz vatanın harap ve fakir olduğunu hariçte ve dahilde bilmeyen yoktur. Biz zannetmedik, hiçbir meseleyi hallederken düşünmedik ki karşımızda bulunan muhataplarımız zayıf yerlerimizi veya kuvvetli yerlerimizi fark edememişlerdir. Böyle yanlış bir hesaba düşmedik. Eğer böyle bir hataya düşmüş olsaydık hiçbir mücadelede muvaffak olamazdık. Daima hesabettik ki her hangi bir mücadelede zayıf ve kuvvetli yerlerimiz ne ise elbette karşımızdakiler, muhasımlarımız da bunları bilirler. Onun için söylüyorum ki, vatanın içinde bulunduğu ızdırabı ve bilhassa içinde bulunduğu fakir ve harabeyi, dahilinde bilmeyen kimse olmadığı gibi haricinde bilmeyen kimse de yoktur.

Efendiler! Bizi endişeye sevk eden noktalar bütün dünyaca malum olmakla beraber Türkiye büyük ve kavi bir Devlet, büyük ve kavi bir millet addolunmuştur. (*Alkışlar*) Sebebi nedir? Toz, toprak içindeki hayatı henüz Avrupa'nın diğer yerlerindeki hayatı ile kıyas kabul etmeyen bu memleketin vaziyeti ve asıl kuvveti nedir ki, zahirine rağmen kavi, atisi emin addolunur?

Efendiler! Bu memleketin menabiî ne kadar kuvvetli, ne kadar mebzul olduğunu bizden daha iyi bütün dünya bilir. Kabili tasavvur mudur, erişilmez hedeflere varmak için vesaitsizliğe, maddî müşkilata galebe eden bir memleket ve bir millet altın hazineleri üzerinde otursun, mahza kapısını açmayı bilmemek yüzünden fakir ve ızdırabı kabili tedavi olmasın? Aslolan nokta menbain kendisine malik olup olmamaktır. Eğer memlekette menbai kuvvet, menbai servet, inkişaf yok ise bunu yaratmak kimsenin elinde değildir. Her hangi bir taş parçası demir yapılamaz. Fakat eğer bu

kuvvet varsa eksik olan bunu inkişaf ettirmek için ilimdir, tecrübedir, melekedir, zamandır ve bunların hepsi kudreti beşer dahilinde olan avamildir ve bunların hepsi gayrikabili tasavvur müşkülâtı iktiham etmiş olan, bütün dünyaya karşı siyasî ve harbî mücadelesinde ispatı mevcudiyet etmiş olan bir milletin takati haricinde değildir. Âtiye kemali emniyetle bakıyoruz. Bizim nüfusumuzu, hayatımızı en yüksek seviye medeniyeye çıkarmak için her türlü menabi ve vesait vardır.

Efendiler! Bu vesait ve menabii işletmek için, milletin büyük bir atıye doğru yürümesi için imkân veriniz. Sulh devresi gelmiştir. Tarif ettiğim güzel, mukaddes, her türlü şeraiti hayatiyeye malik vatanın inkişafını temin etmeye derhal başlamak zamanı gelmiştir. Milletin asıl vazifelerini ifa etmek, unsuru sulh ve müsalemet, amili terakki ve medeniyet olmak için istidat ve kararına yol gösteriniz. Arkadaşlar! Hedefe varmak için evvela hedef vazih ve berrak bir surette malum olmak lazımdır. Yanar - döner bir ışık, bulutlar içerisinde meşuk hedefler arkasında koşanların ilk müşkilat karşısında ayakları sürçer. Berrak ve mühim bir hedefe varmak için de bunun dümdüz olduğunu, her türlü müşkülattan azade bulunduğunu zannetmek büyük gaflettir.

Büyük hedefin yolu sabır ve sebatı tüketecek zannolunan büyük müşkilat ile malidir. Varacağımız nokta mecmuai milelde en yüksek seviye terakki ve temeddündür. Gerçi fakir ve harabız. Fakat altın hazineleri içinde oturuyoruz. Yarın veya öbürgün behemehal bunları açabilir ve behemehal açmak mecburiyetindeyiz. Açmak için vasıta, takati beşer harici değildir. Ve semadan da inecek değildir. Bu vasıta muayyen bir hedefe doğru yılmayarak mütemadiyen çalışmaktır. Ve bu yol her milletin yürüdüğü terakki yoludur. Artık iş zamanı gelmiştir.

Muhterem vekiller! Mücadelatı milliyemizin neticei hasılasını tayin edecek olan reylerinizi izhar ediniz. Millet ve bütün dünya vereceğiniz reye intizar etmektedir. (Devamlı ve sürekli alkışlar arasında kürsüden indiler)

SORU - CEVAPLAR

REİS – Hariciye Vekili Paşa Hazretlerinden bir sual takriri var, okunacaktır.

Riyaseti Celileye

İsmet Paşa Hazretleri Türk'ün menafii hayatiyesine mugayir harekatta bulunan bazı kimselerden bahsetmişlerdi; isimlerinin zapta geçirilmesi için bu bapta izahat vermelerini rica ederiz.

Saruhan
Vasıf

REİS – Paşa Hazretleri cevabınızı ne zaman vereceksiniz?

HARİCİYE VEKİLİ İSMET PAŞA – Arkadaşlar! Bu kadar mühim bir zemin üzerinde fazla tafsilat istememenizi rica ederim. Bir hadise geçerken bütün tafsilatı ile izahat verdim.

* TBMM Zabıt Ceridesi, İ: 9.23.8.1339. C: 1. Sf.: 264 - 281.

EK: 1

**TÖRENE KATILAN YABANCI KONUKLARIN LİSTESİ
(Ülkelerin Alfabetik Sırasına Göre)**

- BOSNA-HERSEK : Dışışleri Bakanı Haris Silajdzic (eşsiz)
- FRANSA : Dışışleri Genel Sekreteri Büyükelçi
Serge BOIDEVAIX (eşsiz)
- HIRVATİSTAN : Dışışleri Bakan Yardımcısı
Dr. Ivo SANADER (eşiyle birlikte)
- İNGİLTERE : Aileleri temsilen Lord CURZON'un torunu
Lord RAVENSDALE ve Horace RUMBOLD'un torunu
Sir Henry RUMBOLD (eşleriyle birlikte)
- İTALYA : Dışışleri Bakan Yardımcısı Senatör Carmelo AZZARA (eşsiz)
Müşavir Filippo FORMICA
- JAPONYA : Eski Ankara Büyükelçisi - Özel Temsilci sıfatıyla
Kazuo WACHI (eşsiz)
- MAKEDONYA : Dışışleri Bakanı Stevo CRVENKOVSKI (eşiyle)
- ROMANYA : Devlet ve Çalışma Sosyal Güvenlik Bakanı
Mircea POPESCU (eşsiz)
- SLOVENYA : Devlet Sekreteri Ignac GOLOB (eşsiz)

Hükümetini temsilen Yunanistan Büyükelçisi Alexander PHILON'da törene katılmıştır.

EK: 2

P R O G R A M

LOZAN BARIŞ ANTLAŞMASININ 70. YILDÖNÜMÜ KUTLAMALARI

23 - 26 Temmuz 1993

23 Temmuz 1993 Cuma (Ankara)

Ankara'ya Muvasalat, misafirlerin Ankara-Esenboğa Havaalanında karşılanmaları.
Havaalanından Hilton Oteli'ne gidiş.

24 Temmuz 1993 Cumartesi (Ankara)

08.50

Anıtkabir'e hareket.

09.00

Anıtkabir ve İsmet İnönü'nün kabrini ziyaret ve çelenk koyma.

09.30

Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne hareket

09.45

Konukların TBMM Eski Senato Salonu'nda yerlerini almaları.

10.00

Töreni açış konuşmaları.

Türkiye Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in konuşması.

İnönü Vakfı Başkanı Sayın Özden Toker'in Sayın Cumhurbaşkanımıza Karikatür Albümünü takdimi.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Tansu Çiller'in konuşması.

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin'in konuşması.

Lozan Antlaşması ve İsmet İnönü hakkındaki video filmin gösterimi.

Ara - Kahve molası.

Fuayede İsmet İnönü ve Lozan Barış Antlaşması'nın diğer katılımcılarıyla ilgili karikatür sergisinin gezilmesi.

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü'nün konuşması.

Konuk heyet mensuplarının konuşmaları. (Simultane çeviri yapılacaktır).

Törenin sona ermesi.

12.30

Ankara Palas Devlet Konukevi'ne hareket.

13.00

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanı ve Bayan Hikmet Çetin tarafından Lozan Antlaşması'nın 70. Yıldönümü kutlamaları münasebetleriyle verilecek öğle yemeği.

15.00

Birinci TBMM Binası'nı ziyaret.

15.30

Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ne hareket.

15.35

Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ni ziyaret.

Hilton Oteli'ne dönüş.

19.55

Pembe Köşk'e hareket.

20.00

Lozan Antlaşması'nın 70. Yıldönümü kutlamaları münasebetiyle Türkiye Cumhuriyeti Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı ve Bayan Erdal İnönü tarafından Pembe Köşk'te verilecek Resepsiyon.

Hilton Oteline dönüş.

25 Temmuz 1993 Pazar (Ankara, İstanbul)

07.00

Ankara Esenboğa Havalimanı'na hareket.

08.00

İstanbul Atatürk Havalimanı'na hareket.

09.00

İstanbul Atatürk Havalimanı'na varış.

09.10

Hilton Oteli'ne hareket.

09.40

Hilton Oteli'ne varış ve yerleşme.

T. C.
DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI
KÜTÜPHANESİ

- 10.10 Sultanahmet Camii'ne hareket.
- 10.30 Sultanahmet Camii'ni ziyaret.
- 10.50 Ayasofya Müzesi'ne hareket.
- 10.55 Ayasofya Müzesi'ni ziyaret.
- 11.25 Topkapı Sarayı Müzesi'ne hareket
- 11.30 Topkapı Sarayı Müzesi'ni ziyaret.
- 12.20 Kabataş İskelesi'ne hareket.
- 12.30 - 14.45 Gemiyle Boğaz gezisi ve gemide öğle yemeği.
- Kabataş İskelesi'ne dönüş.
- Hilton Oteli'ne dönüş.
- 19.30 Beylerbeyi Sarayı'na hareket.
- 20.00 Lozan Antlaşması'nın 70. Yıldönümü kutlamaları münasebetiyle İstanbul Valisi ve Bayan Hayri Kozakçıoğlu tarafından verilecek Akşam Yemeği.
- Hilton Oteli'ne dönüş.

26 Temmuz 1993 Pazartesi (İstanbul)

Konuk heyetlerin İstanbul ve Türkiye'den ayrılışları.

T. C.
DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI
KÜTÜPHANESİ